



ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Βρυξέλλες, 24.7.2024
SWD(2024) 808 final

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

**Έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου
Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα**

που συνοδεύει το έγγραφο

**ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ**

Έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου

Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση

{COM(2024) 800}

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αξιολόγηση των δικαστών πραγματοποιείται βάσει νέου νομικού πλαισίου. Εγκρίθηκε νομοθετική πρόταση για τη συμμετοχή του δικαστικού σώματος στους διορισμούς ανώτατων δικαστικών. Συνεχίζονται οι προσπάθειες για τη βελτίωση του επιπέδου ψηφιοποίησης και την υλοποίηση διαφόρων μεταρρυθμίσεων που χρηματοδοτούνται από το Μέσο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας της δικαιοσύνης. Ο νέος δικαστικός χάρτης στον τομέα της αστικής και ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί πολύ σημαντική μεταρρύθμιση που αποσκοπεί στην ισόρροπη κατανομή των υποθέσεων μεταξύ των δικαστών των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων και στην ταχύτερη απονομή της δικαιοσύνης. Εξακολουθούν να υπάρχουν σοβαρές προκλήσεις όσον αφορά τη διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων και του Συμβουλίου της Επικρατείας, με ορισμένες βελτιώσεις στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια. Στις προσπάθειες μείωσης της διάρκειας της δίκης περιλαμβάνεται η μεταφορά κατηγοριών υποθέσεων εκούσιας δικαιοδοσίας από τα δικαστήρια στους δικηγόρους και η σχεδιαζόμενη μεταρρύθμιση της προδικασίας ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Το εθνικό στρατηγικό σχέδιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς 2022-2025 επικαιροποιήθηκε και η υλοποίησή του βρίσκεται σε καλό δρόμο. Καταβλήθηκαν προσπάθειες για τη δημιουργία ιστορικού επιδόσεων όσον αφορά τις διώξεις και τις τελεσίδικες αποφάσεις σε υποθέσεις διαφθοράς, μεταξύ άλλων και σε υποθέσεις διαφθοράς σε υψηλό επίπεδο. Ενισχύθηκε το νομικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς και της δωροδοκίας αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών. Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας διατήρησε το επίπεδο των δραστηριοτήτων της. Συνεχίζεται η εφαρμογή των κανόνων για την άσκηση πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων και για τα δώρα, ενώ ο αριθμός των εγγραφών στο μητρώο ομάδων συμφερόντων αυξάνεται και πληροφορίες από το μητρώο δώρων είναι πλέον διαθέσιμες στο κοινό. Η εφαρμογή του νέου νόμου για τις δηλώσεις περιουσιακών στοιχείων βρίσκεται σε καλό δρόμο, και σημαντικό ποσοστό των ελέγχων έχει ολοκληρωθεί. Συνεχίστηκαν οι εργασίες για την εκπόνηση κωδικών δεοντολογίας για τους υπουργούς και τους βουλευτές και κατευθυντήριων γραμμών για την αστυνομία. Οι έλεγχοι των πολιτικών κομμάτων έδειξαν ότι έχει βελτιωθεί το επίπεδο συμμόρφωσης με τους νέους κανόνες. Η προστασία των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος επεκτάθηκε στα αδικήματα διαφθοράς και ο εξωτερικός διάλογος καταγγελίας τέθηκε σε λειτουργία. Η κυβέρνηση αναπτύσσει ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης κινδύνων για την αύξηση της διαφάνειας και της ακεραιότητας στις δημόσιες συμβάσεις, τομέας που εξακολουθεί να θεωρείται υψηλό κινδύνου.

Σε ισχύ τέθηκε νέο σύστημα για την επιλογή και τον διορισμό διοικητικών στελεχών δημόσιων φορέων, το οποίο καλύπτει επίσης τα δημόσια μέσα μαζικής επικοινωνίας. Συνεχίζονται οι διαδικασίες επιλογής για την αντιμετώπιση των προκλήσεων όσον αφορά τους πόρους της ρυθμιστικής αρχής των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ενώ έχουν εκφραστεί ανησυχίες σχετικά με την ανεξαρτησία της. Έχει σημειωθεί ορισμένη περαιτέρω πρόοδος όσον αφορά την έγκριση μη νομοθετικών διασφαλίσεων για τη βελτίωση της προστασίας των δημοσιογράφων, και έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος σε επίπεδο νομοθετικής διαδικασίας, με την αποποινικοποίηση του αδικήματος της απλής δυσφήμισης.

Σημειώθηκε κάποια πρόοδος όσον αφορά τη βελτίωση της διαβούλευσης με τα ενδιαφερόμενα μέρη, ενώ η αποτελεσματικότητα και ο έγκαιρος χαρακτήρας της στην πράξη

πρέπει να αντιμετωπιστούν καλύτερα. Καταβάλλονται προσπάθειες για τη βελτίωση της πρόσβασης στη νομοθεσία, ενώ εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις όσον αφορά την ποιότητα της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας. Οι ανεξάρτητες αρχές, οι οποίες συστήνονται δυνάμει του Συντάγματος, αντιμετωπίζουν προκλήσεις που θα μπορούσαν να υπονομεύσουν το καθεστώς και την ικανότητά τους να ασκούν αποτελεσματικά τα καθήκοντά τους. Ο Συνήγορος του Πολίτη διερευνά περιστατικά εικαζόμενης αυθαίρετης συμπεριφοράς των οργάνων επιβολής του νόμου. Οι δικαστικές έρευνες σχετικά με τη χρήση κατασκοπευτικού λογισμικού βρίσκονται σε εξέλιξη. Η συνεχιζόμενη εφαρμογή της διαλειτουργικότητας των υφιστάμενων μητρώων για τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών αποτελεί θετική εξέλιξη. Εξακολουθεί να πρέπει να αξιολογηθεί το πλαίσιο εγγραφής, ιδίως σε σχέση με τα Ειδικά Μητρώα του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου. Εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με τον χώρο για την κοινωνία των πολιτών.

ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Συνολικά, όσον αφορά τις συστάσεις που διατυπώθηκαν στην έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, η Ελλάδα:

- Εφάρμοσε πλήρως τη σύσταση για αντιμετώπιση της ανάγκης συμμετοχής του δικαστικού σώματος στον διορισμό του προέδρου και του αντιπροέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, λαμβανομένων υπόψη των ευρωπαϊκών προτύπων για τους διορισμούς των δικαστών.
- Σημείωσε κάποια περαιτέρω πρόοδο ως προς την εντατικοποίηση των προσπαθειών για τη δημιουργία αξιόπιστου ιστορικού επιδόσεων όσον αφορά τις διώξεις και τις τελεσίδικες αποφάσεις σε υποθέσεις διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένων των υποθέσεων διαφθοράς σε υψηλό επίπεδο.
- Σημείωσε κάποια περαιτέρω πρόοδο ως προς την προώθηση της διαδικασίας δημιουργίας μη νομοθετικών διασφαλίσεων και σημαντική πρόοδο ως προς την κίνηση της νομοθετικής διαδικασίας σε σχέση με την προστασία των δημοσιογράφων, με βάση τις δραστηριότητες που δρομολογήθηκαν από την ομάδα εργασίας συντονισμού, ιδίως όσον αφορά τις καταχρηστικές αγωγές κατά δημοσιογράφων και την ασφάλειά τους, σύμφωνα με το μνημόνιο συνεργασίας που έχει υπογραφεί και λαμβανομένων υπόψη των ευρωπαϊκών προτύπων για την προστασία των δημοσιογράφων.
- Σημείωσε κάποια πρόοδο ως προς τη διασφάλιση αποτελεσματικής και έγκαιρης διαβούλευσης στην πράξη με τα ενδιαφερόμενα μέρη σχετικά με τα νομοσχέδια, μεταξύ άλλων με την παροχή επαρκούς χρόνου για δημόσια διαβούλευση.
- Σημείωσε κάποια περαιτέρω πρόοδο ως προς τη λήψη περαιτέρω μέτρων για την αξιολόγηση του ισχύοντος συστήματος εγγραφής των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών σε μητρώα, μεταξύ άλλων με την έναρξη διαρθρωμένου διαλόγου με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, και την αξιολόγηση τυχόν αναγκαιότητας τροποποίησής του.

Στη βάση αυτή, και λαμβανομένων υπόψη άλλων εξελίξεων που έλαβαν χώρα κατά την περίοδο αναφοράς, και παράλληλα με την υπενθύμιση των σχετικών δεσμεύσεων που έχουν αναληφθεί στο πλαίσιο του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας, συνιστάται στην Ελλάδα:

- να συνεχίσει τις προσπάθειες για τη δημιουργία αξιόπιστου ιστορικού επιδόσεων όσον αφορά τις διώξεις και τις τελεσίδικες αποφάσεις σε υποθέσεις διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένων των υποθέσεων διαφθοράς σε υψηλό επίπεδο.
- να προωθήσει περαιτέρω τη διαδικασία δημιουργίας νομοθετικών και μη νομοθετικών διασφαλίσεων για τη βελτίωση της προστασίας των δημοσιογράφων, ιδίως όσον αφορά τις καταχρηστικές αγωγές κατά δημοσιογράφων και την ασφάλειά τους, σύμφωνα με το μνημόνιο συνεργασίας που έχει υπογραφεί και λαμβανομένων υπόψη των ευρωπαϊκών προτύπων για την προστασία των δημοσιογράφων.
- να εντείνει τις προσπάθειες για τη διασφάλιση αποτελεσματικής και έγκαιρης διαβούλευσης στην πράξη με τα ενδιαφερόμενα μέρη σχετικά με τα νομοσχέδια, μεταξύ άλλων μέσω της τήρησης των νόμιμων προθεσμιών για τη δημόσια διαβούλευση.

- να ενισχύσει τις προσπάθειες αξιολόγησης του ισχύοντος νομικού πλαισίου για το σύστημα εγγραφής των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών σε μητρώα και να αξιολογήσει το κατά πόσον υφίσταται ανάγκη τροποποίησής του, προωθώντας παράλληλα τον διαρθρωμένο διάλογο με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών.

I. ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Το ελληνικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης αποτελείται από δύο αυτόνομους κλάδους: τα δικαστήρια που είναι αρμόδια για αστικές και ποινικές υποθέσεις και τα διοικητικά δικαστήρια. Αμφότεροι οι κλάδοι διαθέτουν τρεις βαθμούς δικαιοδοσίας, με πρωτοδικεία, εφετεία¹ και δικαστήριο τελευταίου βαθμού. Ο Άρειος Πάγος είναι το ανώτατο δικαστήριο γενικής δικαιοδοσίας και το Συμβούλιο της Επικρατείας είναι το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο². Το Ελεγκτικό Συνέδριο είναι το ανώτατο δημοσιονομικό δικαστήριο και είναι αρμόδιο για τον έλεγχο των δαπανών του κράτους, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και άλλων νομικών προσώπων³. Οι δικαστές και οι εισαγγελείς διορίζονται με προεδρικό διάταγμα αφού ολοκληρώσουν επιτυχώς την κατάρτισή τους στην Εθνική Σχολή Δικαστών⁴. Οι προαγωγές, οι διορισμοί, οι μεταθέσεις και οι αποσπάσεις αποφασίζονται από το αρμόδιο Ανώτατο Δικαστικό Συμβούλιο⁵. Όσον αφορά τις εισαγγελίες, αυτές διακρίνονται σε εισαγγελίες πρωτοδικών, εισαγγελίες εφετών και στην Εισαγγελία του Αρείου Πάγου. Η Ελλάδα συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Εισαγγελία. Στην Ελλάδα υπάρχουν 63 δικηγορικοί σύλλογοι, ένας ανά περιφέρεια πρωτοδικείου.

Ανεξαρτησία

Το επίπεδο της εκλαμβανόμενης ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης στην Ελλάδα εξακολουθεί να κινείται σε μέτρια επίπεδα τόσο για το ευρύ κοινό όσο και για τις επιχειρήσεις. Συνολικά, το 40 % του γενικού πληθυσμού και το 48 % των επιχειρήσεων θεωρούν το επίπεδο ανεξαρτησίας των δικαστηρίων και των δικαστών «αρκετά ή πολύ καλό» το 2024⁶. Η αντίληψη του ευρέος κοινού όσον αφορά την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης έχει μειωθεί σημαντικά σε σύγκριση με το 2023 (46 %)⁷, καθώς και σε σύγκριση με το 2020

¹ Ειδικές διατάξεις ρυθμίζουν τη λειτουργία των δικαστηρίων ανηλίκων, των στρατοδικείων, των ναυτοδικείων και των αεροδικείων. CEPEJ (2021), Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States (Μελέτη για τη λειτουργία των δικαστικών συστημάτων στα κράτη μέλη της ΕΕ), σ. 638.

² Σε ορισμένες κατηγορίες υποθέσεων, το Συμβούλιο της Επικρατείας είναι αρμόδιο να αποφασίζει σε πρώτο και τελευταίο βαθμό. Η επεξεργασία όλων των κανονιστικών διαταγμάτων εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Συμβουλίου της Επικρατείας, το οποίο είναι αρμόδιο να γνωμοδοτεί σχετικά με τη νομιμότητά τους. Κωδικοποίηση διατάξεων νόμων για το Συμβούλιο της Επικρατείας, προεδρικό διάταγμα αριθ. 18/1989.

³ Το Ελεγκτικό Συνέδριο είναι επίσης ελεγκτικό όργανο που ελέγχει τη χρήση των δημόσιων πόρων στην Ελλάδα. Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 98.

⁴ Σύνταγμα, άρθρο 88.

⁵ Υπάρχουν τρία ανώτατα δικαστικά συμβούλια, τα οποία συγκροτούνται από τον πρόεδρο του οικείου ανώτατου δικαστηρίου και από μέλη του ίδιου δικαστηρίου που ορίζονται με κλήρωση μεταξύ εκείνων που έχουν υπηρετήσει τουλάχιστον δύο έτη στο δικαστήριο αυτό. Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 90 παράγραφος 1· νόμος 4938/2022· πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024, διάγραμμα 57.

⁶ Διαγράμματα 51 και 53, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024, και διαγράμματα 50 και 52, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2022. Το επίπεδο της εκλαμβανόμενης ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης κατανέμεται σε επιμέρους κατηγορίες ως εξής: πολύ χαμηλό (λιγότερο από το 30 % όσων απάντησαν θεωρεί την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης «αρκετά καλή» και «πολύ καλή»): χαμηλό (μεταξύ 30-39 %), μέτριο (μεταξύ 40-59 %), υψηλό (μεταξύ 60-75 %), πολύ υψηλό (άνω του 75 %).

⁷ Το 56 % όσων απάντησαν θεωρεί ότι υπάρχει παρέμβαση ή πίεση από την κυβέρνηση και τους πολιτικούς και το 53 % πίεση από οικονομικά ή άλλα ειδικά συμφέροντα. Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024, διάγραμμα 52.

(53 %). Η αντίληψη των εταιρειών όσον αφορά την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης έχει μειωθεί σε σύγκριση με το 2023 (54 %), καθώς και σε σύγκριση με το 2020 (51 %)⁸.

Εγκρίθηκε νομοθετική διάταξη για την πλήρη εφαρμογή της σύστασης για την αντιμετώπιση της ανάγκης συμμετοχής του δικαστικού σώματος σε διορισμούς στις ανώτατες θέσεις δικαστικών. Η έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου συνέστησε στην Ελλάδα «να λάβει μέτρα ώστε να αντιμετωπίσει την ανάγκη συμμετοχής του δικαστικού σώματος στον διορισμό του προέδρου και του αντιπροέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου και του Ελεγκτικού Συνεδρίου, λαμβάνοντας υπόψη τα ευρωπαϊκά πρότυπα για τους διορισμούς των δικαστών»⁹. Τον Ιούλιο του 2024 η Βουλή ψήφισε νομοθετική πρόταση για τη συμμετοχή των διοικητικών ολομελειών των τριών ανώτατων δικαστηρίων στη διαδικασία διορισμού των προέδρων και των αντιπροέδρων τους¹⁰. Σύμφωνα με την ψηφισθείσα διάταξη, ο υπουργός Δικαιοσύνης ζητεί τη γνώμη της ολομέλειας του οικείου ανώτατου δικαστηρίου¹¹. Τα μέλη του εν λόγω δικαστηρίου ψηφίζουν με μυστική ψηφοφορία έως πέντε υποψηφίους για τη θέση του προέδρου¹². Η γνώμη δεν είναι δεσμευτική. Το Υπουργικό Συμβούλιο επιλέγει τους υποψηφίους, μετά από διαβούλευση με τη Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής και κατόπιν πρότασης του υπουργού Δικαιοσύνης. Οι διορισμοί γίνονται με προεδρικό διάταγμα, μετά από πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου¹³. Η νέα διάταξη λαμβάνει υπόψη τα ευρωπαϊκά πρότυπα¹⁴. Δικαστές από τα τρία ανώτατα δικαστήρια έχουν ταχθεί υπέρ της μεταρρύθμισης, εκφράζοντας την άποψη ότι θα πρέπει να ζητείται η γνώμη της ολομέλειας των εν λόγω

⁸ Το 28 % των εταιρειών στην Ελλάδα είναι είτε αρκετά είτε πολύ βέβαιο ότι οι επενδύσεις του προστατεύονται από τον νόμο και τα δικαστήρια του κράτους μέλους. Το 47 % των εταιρειών που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρεί την ποιότητα, την αποτελεσματικότητα ή την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης ως έναν από τους κύριους λόγους ανησυχίας σχετικά με την προστασία των επενδύσεων στη χώρα. Διαγράμματα 55 και 56, πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024.

⁹ Στην έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν είχε σημειωθεί πρόοδος όσον αφορά την οικεία σύσταση του 2022. Εκθέσεις του 2022 και του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 3. Η GRECO απήρθυνε επίσης σύσταση προς την Ελλάδα για την αναθεώρηση της μεθόδου επιλογής δικαστών και εισαγγελέων για τις ανώτερες θέσεις, ώστε να συμμετέχουν στη διαδικασία συνάδελφοί τους, η οποία εξακολουθεί να μην έχει υλοποιηθεί. GRECO (2023), Fourth Evaluation Round Second Addendum to the Second Compliance Report on Greece (Τέταρτος γύρος αξιολογήσεων, Δεύτερη προσθήκη στη δεύτερη έκθεση συμμόρφωσης για την Ελλάδα), σημεία 16-20.

¹⁰ Νόμος 5123/2024 «Εκσυγχρονισμός θεσμικού πλαισίου για το ενέχυρο και σύσταση Ενιαίου Ηλεκτρονικού Μητρώου Ενεχρών επί κινητών, απαιτήσεων και άλλων δικαιωμάτων και άλλες διατάξεις» άρθρο 27 για την τροποποίηση του άρθρου 59 παράγραφος 3 του νόμου 4938/2022.

¹¹ Ο εισαγγελέας και οι αντεισαγγελείς συμμετέχουν στην ολομέλεια του Αρείου Πάγου.

¹² Για τις θέσεις των αντιπροέδρων, οι δικαστές μπορούν να ψηφίζουν έως και το πενήντα τοις εκατό του αριθμού των δικαστών που διαθέτουν τα απαιτούμενα προσόντα.

¹³ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 7-8.

¹⁴ Όταν διατάξεις του Συντάγματος ή νόμου ορίζουν ότι ο αρχηγός του κράτους, η κυβέρνηση ή η νομοθετική εξουσία λαμβάνουν αποφάσεις σχετικά με την επιλογή και τη σταδιοδρομία των δικαστών, θα πρέπει να εξουσιοδοτείται ανεξάρτητη και αρμόδια αρχή αποτελούμενη κατά μεγάλο μέρος από μέλη του δικαστικού σώματος για τη διατύπωση συστάσεων ή γνωμών τις οποίες ακολουθεί στην πράξη η αρμόδια για τους διορισμούς αρχή. Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών (2010), Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities [Σύσταση CM/Rec (2010)12 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με τους δικαστές: ανεξαρτησία, αποδοτικότητα και αρμοδιότητες], σημεία 46-48.

δικαστηρίων για κάθε σχετική νομοθετική πρόταση¹⁵. Δεν πραγματοποιήθηκε τέτοιου είδους προηγούμενη διαβούλευση. Ωστόσο, οι ενώσεις δικαστών και ο δικηγορικός σύλλογος ακούστηκαν ενώπιον της Βουλής. Όλοι σημείωσαν ότι η μεταρρύθμιση αποτελεί ένα πρώτο θετικό βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση, και πρέπει να παρακολουθηθεί και να συζητηθεί σε βάθος κατά την επικείμενη συνταγματική αναθεώρηση¹⁶. Με βάση τα ανωτέρω, η υλοποίηση των συστάσεων που διατυπώθηκαν κατά τα προηγούμενα έτη έχει ολοκληρωθεί.

Η αξιολόγηση των δικαστών πραγματοποιείται βάσει νέου νομικού πλαισίου. Μετά την αναθεώρηση του κώδικα οργανισμού δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργών το 2022¹⁷, η αξιολόγηση τόσο των δικαστών όσο και των δικαστηρίων διενεργείται πλέον ανά διετία από δικαστές των ανώτατων δικαστηρίων¹⁸. Τον Σεπτέμβριο του 2023 ο Άρειος Πάγος διόρισε 12 δικαστές-αξιολογητές και 9 αναπληρωτές για διετή θητεία¹⁹. Αναμένει ότι η διαδικασία αξιολόγησης θα παράσχει ολοκληρωμένη εικόνα των επιδόσεων και της λειτουργίας της πολιτικής δικαιοσύνης²⁰. Τον Οκτώβριο του 2023 το Ελεγκτικό Συνέδριο αναθεώρησε τον εσωτερικό κανονισμό του προκειμένου να αποσαφηνίσει την αξιολόγηση των επιδόσεων των δικαστών και την κατανομή των υποθέσεων βάσει προκαθορισμένων αντικειμενικών κριτηρίων²¹. Το Συμβούλιο της Επικρατείας εξέδωσε κατευθυντήριες γραμμές για τον έλεγχο των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων και των δικαστών τους τον Ιούνιο του 2023, καθώς και για τους δικαστές του Συμβουλίου της Επικρατείας²².

Ο Άρειος Πάγος αντέδρασε επίσημως σε ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με το κράτος δικαίου και την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα. Τον Φεβρουάριο του 2024 η διοικητική ολομέλεια του Αρείου Πάγου εξέδωσε απόφαση σχετικά με το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 7ης Φεβρουαρίου 2024 σχετικά με το κράτος δικαίου και την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα²³. Αντέδρασε σε αρκετά σημεία του ψηφίσματος σχετικά με το δικαστικό σώμα και έκρινε ότι οι δημόσιες απόψεις που εκφράζουν εθνικά θεσμικά όργανα ή θεσμικά όργανα της ΕΕ σχετικά με υποθέσεις που εκκρεμούν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων συνιστούν ανεπίτρεπτες παρεμβάσεις που πλήττουν την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης²⁴, ενώ σύμφωνα με τη μειοψηφία δεκατριών δικαστών η συζήτηση σχετικά με το ψήφισμα δεν εμπίπτει στην

¹⁵ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Συμβούλιο της Επικρατείας, το Ελεγκτικό Συνέδριο και τον Άρειο Πάγο κατά την επίσκεψη στη χώρα.

¹⁶ Η προτεινόμενη τροποποίηση υποβλήθηκε σε δημόσια διαβούλευση. Τα ενδιαφερόμενα μέρη (ένωση δικαστικών λειτουργών του Συμβουλίου της Επικρατείας, ένωση δικαστικών λειτουργών Ελεγκτικού Συνεδρίου, Ένωση Εισαγγελέων, Ολομέλεια των Δικηγορικών Συλλόγων) ακούστηκαν ενώπιον της αρμόδιας μόνιμης επιτροπής της Βουλής.

¹⁷ Νόμος 4938/2022.

¹⁸ Ο νόμος προβλέπει διαφορετικά συστήματα για τα πολιτικά δικαστήρια, τα διοικητικά δικαστήρια, το Συμβούλιο της Επικρατείας και το Ελεγκτικό Συνέδριο, τα οποία ωστόσο βασίζονται στις ίδιες γενικές αρχές. Ευρωπαϊκό Δίκτυο Δικαστικών Συμβουλίων (ENCJ) (2024), Παρατηρήσεις για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, για το κράτος δικαίου, σ. 7.

¹⁹ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 4.

²⁰ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τον Άρειο Πάγο κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

²¹ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Ελεγκτικό Συνέδριο κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

²² Απόφαση Συμβουλίου της Επικρατείας 26/2023. Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ελλάδα κατά την επίσκεψη στη χώρα.

²³ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ψήφισμα της 7ης Φεβρουαρίου 2024 σχετικά με το κράτος δικαίου και την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα.

²⁴ Άρειος Πάγος, Απόφαση Διοικητικής Ολομέλειας 2/2024, 15 Φεβρουαρίου 2024.

αρμοδιότητα του Δικαστηρίου²⁵. Ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών επέκρινε στην απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου, δηλώνοντας ότι το δικαστικό σώμα δεν μπορεί να είναι υπεράνω κριτικής²⁶.

Ποιότητα

Συνεχίζονται οι προσπάθειες για τη βελτίωση του επιπέδου ψηφιοποίησης. Όπως αποτυπώνεται στον πίνακα αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024, έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος σε ορισμένους τομείς, μεταξύ άλλων στις ποινικές διαδικασίες, όπου η ψηφιοποίηση εξελίσσεται με ιδιαίτερα αργούς ρυθμούς²⁷. Οι κατηγορούμενοι μπορούν να επικοινωνούν εμπιστευτικά με τους δικηγόρους τους κατά τη διάρκεια των ακροαματικών διαδικασιών που πραγματοποιούνται εξ αποστάσεως και οι κατηγορούμενοι που τελούν υπό κράτηση μπορούν να χρησιμοποιούν εγκαταστάσεις ΤΠΕ ώστε να προετοιμαστούν για τη δίκη, ενώ έχουν επίσης θεσπιστεί ασφαλείς ηλεκτρονικοί δίαυλοι επικοινωνίας για τις εισαγγελικές αρχές²⁸. Στη διοικητική δικαιοσύνη, ενοποιημένη βάση δεδομένων επιτρέπει την ηλεκτρονική κίνηση διαδικασιών και κατάθεση δικογράφων, ενώ έχουν θεσπιστεί οι αναγκαίες νομικές διατάξεις για την ένταξη του Συμβουλίου της Επικρατείας στο Ολοκληρωμένο Πληροφοριακό Σύστημα Διαχείρισης Δικαστικών Υποθέσεων²⁹. Έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά τη θέσπιση δικονομικών κανόνων που επιτρέπουν τη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών σε αστικές υποθέσεις, αλλά αντίστοιχοι κανόνες απουσιάζουν από τη διοικητική δικαιοσύνη, μια έλλειψη που έχει επίσης επισημανθεί από δικαστές³⁰. Εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες ελλείψεις που είχαν εντοπιστεί στο παρελθόν, ιδίως όσον αφορά την περιορισμένη διαθεσιμότητα ψηφιακών εργαλείων, επαρκών υποδομών και εξοπλισμού και τις περιορισμένες δυνατότητες των δικαστηρίων να επικοινωνούν ηλεκτρονικά με ασφαλή τρόπο³¹. Αρκετά έργα, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που υπάγονται στο σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας, αναμένεται να βελτιώσουν το επίπεδο ψηφιοποίησης³², την οποία τα ενδιαφερόμενα μέρη θεωρούν προϋπόθεση για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας του δικαστικού σώματος³³.

²⁵ Εξέφρασαν τη γνώμη ότι η απόφαση του Αρείου Πάγου δεν αφορούσε νομικό ζήτημα σχετικό με τη λειτουργία του ή την απονομή της δικαιοσύνης και δημιουργούσε κίνδυνο εμπλοκής του Αρείου Πάγου σε πολιτικές αντιπαραθέσεις και υπονόμησης του κύρους του.

²⁶ Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών (2023), Δικαστική ανεξαρτησία — Τα όρια της κριτικής στη δικαιοσύνη, δελτίο Τύπου, 23 Φεβρουαρίου 2024.

²⁷ Βλ. εκθέσεις του 2022 και του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 9 και σ. 8 αντίστοιχα.

²⁸ Διαγράμματα 48 και 46, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024.

²⁹ Άρθρο 25 του νόμου 5067/2023· πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 9-11.

³⁰ Διάγραμμα 43, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024. Οι δικαστές του Συμβουλίου της Επικρατείας επισήμαναν ότι υπάρχει επιτακτική ανάγκη θέσπισης κανόνων σχετικά με τις νόμιμες προθεσμίες και την ηλεκτρονική επίδοση ή κοινοποίηση πράξεων. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Συμβούλιο της Επικρατείας κατά την επίσκεψη στη χώρα.

³¹ Διαγράμματα 44 και 45, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024.

³² Ενδεικτικά, τα έργα περιλαμβάνουν την αναβάθμιση του συστήματος διαχείρισης των αρχείων των δικαστηρίων· την ψηφιοποίηση των αρχείων δεδομένων δικαστηρίων· τις υπηρεσίες τηλεδιάσκεψης σε δικαστήρια και σωφρονιστικά καταστήματα και τις υπηρεσίες ενημέρωσης της πορείας των πινακίων και των εκθεμάτων των δικαστηρίων. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 9-11.

³³ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από εισαγγελείς, την Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων, τον Αρειο Πάγο και τον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

Το γραφείο συλλογής και επεξεργασίας δικαστικών στατιστικών στοιχείων εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προκλήσεις, αλλά στο αναθεωρημένο σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας έχει συμπεριληφθεί έργο για τη στήριξη της λειτουργίας του. Στην έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου επισημάνθηκαν καθυστερήσεις στην αποτελεσματική λειτουργία του γραφείου συλλογής και επεξεργασίας δικαστικών στατιστικών στοιχείων, οι οποίες συνδέονται με την έλλειψη ανθρώπινων πόρων και υποδομών ΤΠ³⁴. Το γραφείο δεν είναι ακόμη πλήρως λειτουργικό και δεν διαθέτει τα απαραίτητα εργαλεία για την παραγωγή καλύτερων ποιοτικών και ποσοτικών στατιστικών. Τα ενδιαφερόμενα μέρη θεωρούν ότι τα δεδομένα που είναι διαθέσιμα στο κοινό είναι ανεπαρκή³⁵. Τον Δεκέμβριο του 2023 συμπεριλήφθηκε στο αναθεωρημένο σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας ένα έργο για τη στήριξη της λειτουργίας του γραφείου, που αναμένεται να ολοκληρωθεί στο τέλος του 2025³⁶. Βρίσκονται σε εξέλιξη σχέδια για την πρόσληψη εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού.

Εξελίσσονται ομαλά οι προσπάθειες για την υλοποίηση διαφόρων μεταρρυθμίσεων που χρηματοδοτούνται από το Μέσο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και αποσκοπούν στη βελτίωση της ποιότητας της δικαιοσύνης. Η εφαρμογή του αναθεωρημένου δικαστικού χάρτη σε διοικητικές υποθέσεις προχωρεί ικανοποιητικά³⁷. Τον Οκτώβριο του 2023 συστάθηκε τριμελής επιτροπή παρακολούθησης για να δώσει συνέχεια στη μεταρρύθμιση, ενώ δοκιμάστηκαν τα συστήματα πληροφοριών και οι υπηρεσίες βιντεοδιάσκεψης στο πλαίσιο πεντάμηνης πιλοτικής φάσης που έληξε τον Απρίλιο του 2024³⁸. Όσον αφορά τη σύσταση της δικαστικής αστυνομίας³⁹, συνεχίζονται οι προσλήψεις αστυνομικών τόσο για τον επιστημονικό/πολιτικό όσο και για τον αστυνομικό τομέα. Οι πρώτοι αστυνομικοί αναμένεται να αναλάβουν τα καθήκοντά τους τον Αύγουστο του 2024⁴⁰. Η κανονιστική πράξη για τη δημιουργία του εργαλείου επιδόσεων δικαστικών υπαλλήλων εκδόθηκε τον

³⁴ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 10.

³⁵ Vouliwatch, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA), HIAS Greece, Ινστιτούτο για τα δικαιώματα, την ισότητα και την ετερότητα (Generation 2.0 for Rights, Equality and Diversity), Reporters United (2024), Rule of Law Backsliding Continues in Greece, Joint Civil Society Submission to the European Commission on the 2024 Rule of Law Report («Σταθερή η οπισθοδρόμηση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα», κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου), σημείο 45· Παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ένωση Πολιτικών Ελευθεριών για την Ευρώπη για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 10-11. Η GRECO συνέστησε επίσης στην Ελλάδα να δημοσιοποιήσει δεδομένα σχετικά με τη διαχείριση του φόρτου εργασίας, καθώς και το περιεχόμενο και την έκβαση των πειθαρχικών υποθέσεων κατά δικαστών και εισαγγελέων. GRECO (2023), Fourth Evaluation Round Second Addendum to the Second Compliance Report on Greece (Τέταρτος γύρος αξιολογήσεων, Δεύτερη προσθήκη στη δεύτερη έκθεση συμμόρφωσης για την Ελλάδα), σημεία 34-37.

³⁶ Αναθεωρημένο παράρτημα στην εκτελεστική απόφαση του Συμβουλίου για την τροποποίηση της εκτελεστικής απόφασης, της 13ης Ιουλίου 2021, σχετικά με την έγκριση της αξιολόγησης του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας για την Ελλάδα.

³⁷ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 11-12.

³⁸ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 12· πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στη χώρα.

³⁹ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 12.

⁴⁰ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 6· πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στη χώρα.

Δεκέμβριο του 2023⁴¹ και το σύστημα είναι πλέον λειτουργικό. Στόχος αυτού του συστήματος ανταμοιβής βάσει επιδόσεων είναι η μείωση του χρόνου που απαιτείται για τη διεκπεραίωση των διαφόρων καθηκόντων που ανατίθενται στους δικαστικούς υπαλλήλους⁴². Παράλληλα, προχωρά επίσης η σχεδιαζόμενη πρόσληψη επιπλέον δικαστικών υπαλλήλων⁴³.

Ο νέος δικαστικός χάρτης στον τομέα της αστικής και ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί σημαντική μεταρρύθμιση που αποσκοπεί στην ισόρροπη κατανομή των υποθέσεων μεταξύ των δικαστών των πρωτοβάθμιων δικαστηρίων και στην ταχύτερη απονομή της αστικής και ποινικής δικαιοσύνης. Τον Μάιο του 2024 η Βουλή ψήφισε τον νόμο για τη μεταρρύθμιση του δικαστικού χάρτη στον τομέα της αστικής και ποινικής δικαιοσύνης⁴⁴, παρά το γεγονός ότι οι δικηγόροι και οι δικαστικοί υπάλληλοι αντέδρασαν στη μεταρρύθμιση⁴⁵. Κεντρικά στοιχεία της μεταρρύθμισης είναι η ενοποίηση του πρώτου βαθμού δικαιοδοσίας με τη συγχώνευση των ειρηνοδικείων και των πρωτοδικείων⁴⁶, καθώς και ο εξορθολογισμός του αριθμού των δικαστηρίων⁴⁷. Ο νέος δικαστικός χάρτης αποσκοπεί στη μείωση των ανισοτήτων όσον αφορά τον φόρτο εργασίας και στην ελάφρυνση του υπερβολικού φόρτου εργασίας στον πρώτο βαθμό⁴⁸. Οι αλλαγές όσον αφορά τη σταδιοδρομία και τους μισθούς των ειρηνοδικών και των πρωτοδικών λαμβάνουν υπόψη συνταγματικούς περιορισμούς⁴⁹. Η θέσπιση και η εφαρμογή του νέου δικαστικού χάρτη θα

⁴¹ ΚΥΑ ΦΕΚ Β' 7462/29.12.2023.

⁴² Τα κριτήρια για τους δυνατικούς δικαιούχους περιλαμβάνουν το ενδιαφέρον για την ταχεία και αποτελεσματική διεκπεραίωση των καθηκόντων, την ικανότητα εκτέλεσης πολλαπλών καθηκόντων, την ικανότητα προσαρμογής στις νέες τεχνολογίες και διαδικασίες και τις αποτελεσματικές επικοινωνιακές δεξιότητες. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 6-7.

⁴³ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 12· οι δικαστές ανέφεραν ότι η έλλειψη δικαστικών υπαλλήλων επηρεάζει τις συνθήκες εργασίας τους. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων κατά την επίσκεψη στη χώρα.

⁴⁴ Νόμος 5108/2024. Ο νόμος ήταν το αποτέλεσμα μακρόχρονης διαβούλευσης με τα σχετικά ενδιαφερόμενα μέρη, η οποία ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2023. Γραπτές παρατηρήσεις της Ελλάδας. Η μεταρρύθμιση περιλαμβάνεται στο σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (μέτρο 16575) και αναμένεται να υλοποιηθεί πλήρως έως το τέλος του 2025. Αναθεωρημένο παράρτημα στην εκτελεστική απόφαση του Συμβουλίου για την τροποποίηση της εκτελεστικής απόφασης, της 13ης Ιουλίου 2021, σχετικά με την έγκριση της αξιολόγησης του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας για την Ελλάδα.

⁴⁵ Ομοσπονδία Δικαστικών Υπαλλήλων Ελλάδας (2023), Απόφαση του Συνεδρίου της Ομοσπονδίας Συλλόγου Δικαστικών Υπαλλήλων, 29 Νοεμβρίου – 2 Δεκεμβρίου 2023. Η ολομέλεια των Δικηγορικών Συλλόγων δήλωσε ότι η μεταρρύθμιση δεν οδηγεί στην επιτάχυνση της απονομής της δικαιοσύνης, καθώς αυτό προϋποθέτει απαραίτητα καλύτερη ψηφιοποίηση, κατάλληλη κατάρτιση των δικαστών και αναγκαίες υποδομές. Απόφαση της ολομέλειας της 20ής Απριλίου 2024. Τόσο η Ομοσπονδία Δικαστικών Υπαλλήλων όσο και οι Δικηγορικοί Σύλλογοι απείχαν από τα καθήκοντά τους για αρκετές εβδομάδες, αντιδρώντας κυρίως στο ενδεχόμενο κατάρτησης ή συγχώνευσης δικαστηρίων σε ορισμένες περιοχές.

⁴⁶ Τα ειρηνοδικεία είναι αρμόδια για τις μικροδιαφορές στην Ελλάδα, ενώ τα πρωτοδικεία επιλαμβάνονται των περισσότερων πολιτικών και ποινικών υποθέσεων.

⁴⁷ Καταρχήν, η κατανομή των δικαστηρίων θα ακολουθεί τη διοικητική διαίρεση της χώρας· ως εκ τούτου, θα υπάρχει πρωτοδικείο σε κάθε περιφερειακή ενότητα, ενώ προβλέπεται επίσης περιορισμένος αριθμός μεταβατικών και παράλληλων εδρών. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στη χώρα, σ. 22-23.

⁴⁸ Μέχρι πρόσφατα, 916 ειρηνοδίκες αναλάμβαναν μόλις το 20 % του δικαστικού φόρτου, ενώ το υπόλοιπο 80 % ανατίθετο σε 1 200 πρωτοδίκες. Μόλις τεθούν σε λειτουργία οι νέες δομές, οι υποθέσεις θα πρέπει να εκδικάζονται εντός διαστήματος μικρότερου των δύο ετών. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στη χώρα, σ. 21.

⁴⁹ Θα υπάρχουν δύο διαφορετικές επιλογές σταδιοδρομίας για τους εν ενεργεία ειρηνοδίκες και πρωτοδίκες: μια ειδική επετηρίδα για τους ειρηνοδίκες και μια γενική επετηρίδα για τους πρωτοδίκες. Οι ειρηνοδίκες θα έχουν τη δυνατότητα να ενταχθούν στη γενική επετηρίδα μετά από αξιολόγηση από το Ανώτατο Δικαστικό

έχει ως αποτέλεσμα να χρειαστούν περαιτέρω αλλαγές, μεταξύ άλλων στη νομοθεσία και τις υποδομές⁵⁰. Το δικαστικό σώμα θεωρεί ότι η μεταρρύθμιση αποτελεί απαραίτητο βήμα για τη βελτίωση της ποιότητας και της αποδοτικότητας του συστήματος απονομής δικαιοσύνης.

Αντιμετωπίστηκαν οι καθυστερήσεις στην καταβολή των οφειλόμενων αποζημιώσεων προς δικηγόρους για υποθέσεις νομικής συνδρομής. Η κυβέρνηση έλαβε σειρά νομοθετικών μέτρων για να διευκολύνει την καταβολή των οφειλόμενων αποζημιώσεων των δικηγόρων για την παροχή υπηρεσιών νομικής συνδρομής⁵¹ και πλέον διερευνά τρόπους για την επιτάχυνση και την ψηφιοποίηση της διαδικασίας αποζημίωσης των δικηγόρων⁵². Οι δικηγόροι εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για τη διευθέτηση όλων των οφειλών που εκκρεμούσαν, ενώ τόνισαν την ανάγκη για διαρθρωτική λύση, καθώς τα ισχύοντα μέτρα δεν μπορούν να αποτρέψουν την επανάληψη παρόμοιων ζητημάτων⁵³. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης συγκρότησε ομάδα εργασίας για την αναθεώρηση του κώδικα δικηγόρων, με στόχο την τροποποίηση, μεταξύ άλλων, των διατάξεων σχετικά με τις δικηγορικές αμοιβές⁵⁴.

Αποδοτικότητα

Εξακολουθούν να υπάρχουν σοβαρές προκλήσεις όσον αφορά τη διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων και του Συμβουλίου της Επικρατείας, με ορισμένες βελτιώσεις στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024, ο χρόνος εκδίκασης αστικών και εμπορικών υποθέσεων στα πρωτοβάθμια δικαστήρια έχει σημειώσει περαιτέρω επιδείνωση, φθάνοντας τις 746 ημέρες το 2022 (σε σύγκριση με 728 ημέρες το 2021) και εξακολουθεί να συγκαταλέγεται μεταξύ των μεγαλύτερων στην ΕΕ⁵⁵. Όσον αφορά τις διοικητικές υποθέσεις, ο χρόνος εκδίκασης στα πρωτοβάθμια δικαστήρια βελτιώθηκε σημαντικά, καθώς ανήλθε σε 464 ημέρες το 2022 από 595 ημέρες το 2021 (551 ημέρες το 2020)⁵⁶. Αντιθέτως, παρέμεινε σε πολύ υψηλό επίπεδο στο Συμβούλιο της Επικρατείας, δηλαδή ανήλθε σε 1 239 ημέρες (1 324 ημέρες το 2021)⁵⁷. Το 2022 το ποσοστό διεκπεραίωσης αστικών και εμπορικών υποθέσεων αμφισβητούμενης δικαιοδοσίας αυξήθηκε σημαντικά σε 93 % (82 % το 2021), αλλά παραμένει ξεκάθαρα κάτω από το 100 % και

Συμβούλιο και στοχευμένη κατάρτιση στην Εθνική Σχολή Δικαστικών Λειτουργών. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στη χώρα, σ. 23. Βλ. Ν.Κ. Αλιβιζάτος, Γνωμοδότηση για τον νέο Δικαστικό Χάρτη, 26 Φεβρουαρίου 2024.

⁵⁰ Συμπεριλαμβανομένης της αναθεώρησης του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και του κώδικα οργανισμού δικαστηρίων και κατάστασης δικαστικών λειτουργών. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στη χώρα.

⁵¹ Νόμοι 5016/2023, 5049/2023 και 5095/2024. Βλ. επίσης Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 10.

⁵² Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 6.

⁵³ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών κατά την επίσκεψη στη χώρα.

⁵⁴ Η ομάδα εργασίας, στην οποία συμμετέχουν Δικηγορικοί Σύλλογοι, θα εξετάσει επίσης την πρόσβαση στο δικηγορικό επάγγελμα, τους πειθαρχικούς κανόνες και το επαγγελματικό ασυμβίβαστο. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και τον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών κατά την επίσκεψη στη χώρα.

⁵⁵ Διάγραμμα 6, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024.

⁵⁶ Διάγραμμα 9, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024, διάγραμμα 9, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2023 και διάγραμμα 10, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2022.

⁵⁷ Ο.π.

συγκαταλέγεται μεταξύ των χαμηλότερων στην ΕΕ⁵⁸. Από την άλλη πλευρά, το ποσοστό διεκπεραίωσης διοικητικών υποθέσεων το 2022 ανήλθε σε 127 %⁵⁹, ένα από τα υψηλότερα στην ΕΕ, γεγονός που σημαίνει ότι κρίθηκαν περισσότερες υποθέσεις από όσες εισήχθησαν ενώπιον των δικαστηρίων. Ο αριθμός των εκκρεμών διοικητικών υποθέσεων μειώνεται σταθερά, αν και στο τέλος του 2022 εξακολουθούσε να είναι από τους υψηλότερους στην ΕΕ⁶⁰. Τα ενδιαφερόμενα μέρη θεωρούν ότι οι συνεχιζόμενες καθυστερήσεις στην απονομή της δικαιοσύνης συνιστούν συστημική πρόκληση για το σύστημα απονομής δικαιοσύνης⁶¹.

Οι συνεχιζόμενες προσπάθειες για τη μείωση της διάρκειας της δίκης περιλαμβάνουν τη μεταφορά κατηγοριών υποθέσεων εκούσιας δικαιοδοσίας από τα δικαστήρια στους δικηγόρους. Από τον Ιούνιο του 2024 και έπειτα, διάφορα είδη υποθέσεων εκούσιας δικαιοδοσίας, μεταξύ άλλων οι προσημειώσεις υποθήκης, οι ένορκες βεβαιώσεις και κληρονομικές πράξεις, διεκπεραιώνονται από δικηγόρους⁶². Τόσο οι δικηγόροι όσο και οι δικαστές εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για το μέτρο, το οποίο αναμένεται να συμβάλει στην αποσυμφόρηση των πολιτικών δικαστηρίων από σημαντικό αριθμό χρονοβόρων υποθέσεων και στη βελτίωση της αποδοτικότητας⁶³. Η μεταρρύθμιση του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας αποσκοπεί επίσης στην επιτάχυνση των ποινικών διαδικασιών, ιδίως με την κατάργηση της ενδιάμεσης διαδικασίας των δικαστικών συμβουλίων για ορισμένες κατηγορίες αξιόποινων πράξεων και τον περιορισμό του αριθμού των αναβολών⁶⁴. Ωστόσο, οι δικαστές και οι δικηγόροι φοβούνται ότι η κατάργηση της ενδιάμεσης διαδικασίας μπορεί να αυξήσει τον αριθμό των υποθέσεων που παραπέμπονται σε δίκη και, συνεπώς, τη διάρκεια της δίκης⁶⁵. Στη διοικητική δικαιοσύνη, τον Ιούλιο του 2024 μεταρρυθμίστηκε η προδικασία ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας προκειμένου να επιταχυνθεί η εκδίκαση των υποθέσεων⁶⁶. Η εφαρμογή παρόμοιας ταχείας διαδικασίας από το Ελεγκτικό

⁵⁸ Διάγραμμα 11, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024.

⁵⁹ Διάγραμμα 12, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024.

⁶⁰ Διάγραμμα 15, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024.

⁶¹ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, τον Άρειο Πάγο και το Συμβούλιο της Επικρατείας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα: παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την Ένωση Πολιτικών Ελευθεριών για την Ευρώπη για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 12-13· κοινή υποβολή της κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την κατάρτιση της έκθεσης για το κράτος δικαίου, σημεία 46-52.

⁶² Νόμος 5095/2024.

⁶³ Ενδεικτικά, το 2023 το Πρωτοδικείο Αθηνών επιλήφθηκε 12 000 διαδικασιών εξάλειψης υποθήκης, ενώ το ειρηνοδικείο Αθηνών εξέδωσε 7 190 ένορκες βεβαιώσεις. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στη χώρα. Ο πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών χαιρέτισε τον νέο νόμο, θεωρώντας ότι αναγνωρίζει τον σημαντικό ρόλο των δικηγόρων στην απονομή της δικαιοσύνης, αυξάνει το κύρος τους και διευρύνει την επαγγελματική τους δραστηριότητα. Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών (2024), δελτίο Τύπου του προέδρου, 14 Μαρτίου 2024.

⁶⁴ Νόμος 5090/2024.

⁶⁵ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών και την Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων κατά την επίσκεψη στη χώρα.

⁶⁶ Νόμος 5119/2024. Σύμφωνα με τη μεταρρύθμιση, οι υποθέσεις θα ανατίθενται σε μονομελή σύνθεση και θα εκδικάζονται από τριμελή σύνθεση, εκτός εάν τα νομικά ζητήματα που εγείρονται απαιτούν τη διεξαγωγή συζήτησης. Ο νόμος προβλέπει επίσης αυστηρότερες προθεσμίες για την κοινοποίηση των υπομνημάτων, την υποβολή των απόψεων των δημόσιων αρχών και τη διεξαγωγή αποδείξεων. Γραπτές παρατηρήσεις της Ελλάδας. Οι δικαστές θεωρούν ότι η προτεινόμενη διαδικασία θα μπορούσε να επιταχύνει την εκδίκαση των αιτήσεων αναίρεσης, αλλά μπορεί να έχει αρνητικές συνέπειες για τις αιτήσεις ακύρωσης. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Συμβούλιο της Επικρατείας κατά την επίσκεψη στη χώρα. Η ολομέλεια των Δικηγορικών Συλλόγων εξέδωσε ανακοίνωση κατά της μεταρρύθμισης, στην οποία διατύπωσε την άποψη ότι περιστελλεί το δικαίωμα ακρόασης και αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Επίσης, επέκρινε το

Συνέδριο για συγκεκριμένες υποθέσεις που αφορούν μειώσεις συντάξεων έχει μειώσει σημαντικά τον όγκο των συσσωρευμένων υποθέσεων του⁶⁷, ενώ το Ελεγκτικό Συνέδριο έχει εκφράσει την προτίμησή του για νομοθετική πρωτοβουλία που θα επιτρέπει την εξωδικαστική διευθέτηση των υποθέσεων αυτών⁶⁸. Έχει κινητοποιηθεί τεχνική υποστήριξη για τη μείωση των συσσωρευμένων υποθέσεων και του χρόνου εκδίκασης στα πρωτοδικεία Αθηνών και Θεσσαλονίκης⁶⁹.

II. ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ

Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ)⁷⁰ επιβλέπει την υλοποίηση του εθνικού στρατηγικού σχεδίου για την καταπολέμηση της διαφθοράς 2022-2025, διεξάγει έρευνες σχετικά με υποθέσεις διαφθοράς, παρακολουθεί την εφαρμογή των διατάξεων που αφορούν τις δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης και τις δραστηριότητες άσκησης πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων, λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση της συνεκτικότητας και της αποτελεσματικότητας της εθνικής στρατηγικής, με έμφαση στον συντονισμό των ελεγκτικών σωμάτων και στην αποδοτικότητα των ενεργειών τους⁷¹ και παρέχει σχετικές οδηγίες. Υπηρεσία επιβολής του νόμου του Υπουργείου Οικονομικών είναι η Γενική Διεύθυνση του Σώματος Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος, που επικεντρώνεται στον εντοπισμό υποθέσεων απάτης και διαφθοράς. Η Διεύθυνση Εσωτερικών Υποθέσεων είναι επιφορτισμένη με την καταπολέμηση της διαφθοράς στο πλαίσιο της Ανεξάρτητης Αρχής Δημοσίων Εσόδων. Η Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας⁷² ασκεί εσωτερικό έλεγχο και διερευνά εγκλήματα, όπως η διαφθορά, που διαπράττονται από

γεγονός της μη διεξαγωγής προηγούμενης διαβούλευσης με τους δικηγόρους. Ολομέλεια των προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων (2024), ανακοίνωση της 15ης Ιουνίου 2024.

⁶⁷ Βλ. Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 14. Με βάση τη διαδικασία αυτή, έχουν εκδοθεί 1 341 αποφάσεις, οι οποίες αντιστοιχούν σε 70 819 αιτήσεις. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 13.

⁶⁸ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Ελεγκτικό Συνέδριο κατά την επίσκεψη στη χώρα.

⁶⁹ Το έργο 24EL13 «Εργαλείο μείωσης των εκκρεμών υποθέσεων» στα πρωτοδικεία Αθηνών και Θεσσαλονίκης (πilotική εφαρμογή) χρηματοδοτείται από το Μέσο Τεχνικής Υποστήριξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

⁷⁰ Σύμφωνα με το ορόσημο που προβλέπεται στο ελληνικό σχέδιο ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (ΣΑΑ), θα κατασκευαστούν νέες εγκαταστάσεις για την ΕΑΔ έως το τέλος του 2025. Η ΕΑΔ είναι η εντεταλμένη ελληνική αρχή που είναι αρμόδια για τον συντονισμό της καταπολέμησης της απάτης σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΕ, Ευρατόμ) αριθ. 883/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Σεπτεμβρίου 2013 (ΕΕ L 248). Η ΕΑΔ ιδρύθηκε με τον νόμο 4622/2019 και υπόκειται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο.

⁷¹ Η ΕΑΔ προεδρεύει των συνεδριάσεων του Εθνικού Συντονιστικού Οργάνου Ελέγχου και Λογοδοσίας (ΕΣΟΕΛ) που έχει συσταθεί με το άρθρο 103 του νόμου 4622/2019. Στα καθήκοντα του ΕΣΟΕΛ περιλαμβάνονται η διάχυση καλών πρακτικών και η ανάπτυξη κοινών προτύπων και εργαλείων για την πρόληψη, τον εντοπισμό και τον έλεγχο της απάτης και της διαφθοράς. Συμμετέχουν δεκαεπτά δημόσιοι φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα της επιβολής του νόμου. Το 2023 εντάχθηκαν στο ΕΣΟΕΛ η Μονάδα Εσωτερικού Ελέγχου του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών και η Επιθεώρηση Εργασίας. Βλ. πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 17.

⁷² Η εν λόγω υπηρεσία υπάγεται στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και υπόκειται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο.

διάφορα όργανα⁷³. Το Ελεγκτικό Συνέδριο είναι το ανώτατο δημοσιονομικό δικαστήριο και το ελεγκτικό όργανο που ελέγχει τη χρήση των δημόσιων πόρων.

Σύμφωνα με την αντίληψη εμπειρογνομόνων και διευθυντικών στελεχών επιχειρήσεων, το επίπεδο διαφθοράς στον δημόσιο τομέα είναι υψηλό. Στον δείκτη αντίληψης της διαφθοράς της Διεθνούς Διαφάνειας για το 2023, η Ελλάδα βαθμολογήθηκε με 49/100, και κατέλαβε την 24η θέση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την 59ή παγκοσμίως⁷⁴. Η αντίληψη αυτή παραμένει σχετικά σταθερή κατά την τελευταία πενταετία⁷⁵. Σύμφωνα με την ειδική έρευνα του Ευρωβαρόμετρου του 2024, το 98 % όσων απάντησαν θεωρεί ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη στη χώρα του (ενωσιακός μέσος όρος: 68 %) και το 63 % όσων απάντησαν αισθάνεται ότι επηρεάζεται προσωπικά από τη διαφθορά στην καθημερινή του ζωή (ενωσιακός μέσος όρος: 27 %)⁷⁶. Όσον αφορά τις επιχειρήσεις, το 95 % των εταιρειών θεωρεί ότι η διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη (ενωσιακός μέσος όρος: 65 %) και το 70 % πιστεύει ότι η διαφθορά αποτελεί πρόβλημα για την επιχειρηματική δραστηριότητα (ενωσιακός μέσος όρος: 36 %)⁷⁷. Επιπλέον, το 24 % όσων απάντησαν θεωρεί ότι υπάρχουν αρκετές επιτυχίες ποινικές διώξεις ώστε να αποτρέπονται τα πρόσωπα από πρακτικές διαφθοράς (ενωσιακός μέσος όρος: 32 %)⁷⁸, ενώ το 13 % των εταιρειών πιστεύει ότι τα πρόσωπα και οι επιχειρήσεις που συλλαμβάνονται για δωροδοκία ανώτερου υπαλλήλου τιμωρούνται δεόντως (ενωσιακός μέσος όρος: 31 %)⁷⁹.

Το εθνικό στρατηγικό σχέδιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς (ΕΣΣΚΔ) 2022-2025 επικαιροποιήθηκε και η υλοποίησή του βρίσκεται σε καλό δρόμο. Το ΕΣΣΚΔ επικαιροποιήθηκε στα τέλη του 2023 προκειμένου να ληφθούν υπόψη οι εξελίξεις μετά την αρχική έγκρισή του το 2022, με την ενσωμάτωση δεκαέξι δράσεων του Εθνικού Συστήματος Ακεραιότητας⁸⁰ και νέες δράσεις, όπως η επικαιροποίηση του κώδικα δεοντολογίας του

⁷³ Σύμφωνα με τις διατάξεις του προεδρικού διατάγματος 65/2019, πρόκειται για το προσωπικό της Ελληνικής Αστυνομίας, της Ελληνικής Ακτοφυλακής και του Πυροσβεστικού Σώματος, υπαλλήλους και λειτουργούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα, καθώς και υπαλλήλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή διεθνών οργανισμών που εργάζονται στην ελληνική επικράτεια.

⁷⁴ Διεθνής Διαφάνεια (2024), Δείκτης αντίληψης της διαφθοράς 2023. Το επίπεδο της εκλαμβανόμενης διαφθοράς κατηγοριοποιείται ως εξής: χαμηλό (η αντίληψη εμπειρογνομόνων και στελεχών επιχειρήσεων σχετικά με τη διαφθορά στον δημόσιο τομέα υπερβαίνει το 79)· σχετικά χαμηλό (τιμές μεταξύ 79-60), σχετικά υψηλό (τιμές μεταξύ 59-50), υψηλό (τιμή κάτω του 50).

⁷⁵ Το 2019 η τιμή ήταν 48, ενώ το 2023 η τιμή είναι 49. Η τιμή σημειώνει σημαντική αύξηση/μείωση όταν μεταβάλλεται πάνω από πέντε μονάδες· βελτίωση/επιδείνωση όταν μεταβάλλεται από 4 έως 5 μονάδες· είναι σχετικά σταθερή όταν μεταβάλλεται από 1 έως 3 μονάδες κατά την τελευταία πενταετία.

⁷⁶ Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 548 σχετικά με τη στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ (2024). Τα στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου σχετικά με την αντίληψη και την εμπειρία των πολιτών όσον αφορά τη διαφθορά επικαιροποιούνται ανά έτος. Το προηγούμενο σύνολο δεδομένων είναι το Ειδικό Ευρωβαρόμετρο 534 (2023).

⁷⁷ Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 543 σχετικά με τη στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ (2024). Τα στοιχεία του Ευρωβαρόμετρου σχετικά με τη στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά επικαιροποιούνται σε ετήσια βάση. Το προηγούμενο σύνολο δεδομένων είναι το Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 524 (2023).

⁷⁸ Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 548 σχετικά με τη στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ (2024).

⁷⁹ Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 543 σχετικά με τη στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ (2024).

⁸⁰ Οι κύριοι στόχοι του Εθνικού Συστήματος Ακεραιότητας (ΕΣΑ) 2022-2025, που θεσπίστηκε με την υπουργική απόφαση αριθ. 707/18852/05.12.2022, είναι η πρόληψη και η αντιμετώπιση της διαφθοράς και η ενίσχυση της διαφάνειας, της ακεραιότητας και της λογοδοσίας στη δημόσια διοίκηση, καθώς και η

αστυνομικού⁸¹. Η κεντρική συντονιστική επιτροπή διαβούλευσης ενέκρινε το επικαιροποιημένο ΕΣΣΚΔ στις 21 Μαρτίου 2024 και εκκρεμεί πλέον η τελική έγκρισή του από το Υπουργικό Συμβούλιο. Το 2023 από τις 129 δράσεις που προβλέπονταν στο πλαίσιο του ΕΣΣΚΔ, οι 47 (36 %) ολοκληρώθηκαν (23 ή 18 % το 2022), οι 68 (53 %) βρίσκονται στο στάδιο της υλοποίησης [84 (65 %) το 2022] και οι 14 (11 %) δεν έχουν ακόμη ξεκινήσει (22 ή 17 % το 2022), γεγονός που δείχνει σταθερή αύξηση της υλοποίησης κατά το προηγούμενο έτος. Οι ολοκληρωθείσες δράσεις περιλαμβάνουν την κατάρτιση ειδικής στρατηγικής για την καταπολέμηση της διαφθοράς και της απάτης στο πλαίσιο της διαχείρισης των Ταμείων Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, καθώς και την ψηφιοποίηση περισσότερων από 150 διοικητικών διαδικασιών το 2023, για τη μείωση της διά ζώσης αλληλεπίδρασης μεταξύ πολιτών και δημοσίων υπαλλήλων και, συνακόλουθα, την εξάλειψη των κινδύνων διαφθοράς⁸². Τον Ιανουάριο του 2024 τέθηκε σε πλήρη λειτουργία η εφαρμογή e-Reitharxika, μια ηλεκτρονική βάση δεδομένων για την καταχώριση και την παρακολούθηση πειθαρχικών υποθέσεων στον δημόσιο τομέα. Στόχος είναι να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των πολιτών στους δημόσιους θεσμούς, να βελτιωθεί η απονομή της πειθαρχικής δικαιοσύνης και να ενισχυθούν οι προσπάθειες διαφάνειας και λογοδοσίας από το Υπουργείο Εσωτερικών και την ΕΑΔ⁸³.

Έχει σημειωθεί περαιτέρω πρόοδος ως προς τη δημιουργία ιστορικού επιδόσεων όσον αφορά τις διώξεις και τις τελεσίδικες αποφάσεις σε υποθέσεις διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένων των υποθέσεων διαφθοράς σε υψηλό επίπεδο. Η έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου συνέστησε στην Ελλάδα «να αυξήσει τις προσπάθειες για τη δημιουργία αξιόπιστου ιστορικού επιδόσεων όσον αφορά τις διώξεις και τις τελεσίδικες αποφάσεις σε υποθέσεις διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένης της διαφθοράς υψηλού επιπέδου»⁸⁴. Οι διώξεις και οι τελεσίδικες αποφάσεις που σχετίζονται με τη διαφθορά⁸⁵, συμπεριλαμβανομένης της διαφθοράς σε υψηλό επίπεδο, έχουν προχωρήσει, αν και εξακολουθούν να είναι περιορισμένες. Το 2023 βρίσκονταν σε εξέλιξη 44 ποινικές έρευνες για αδικήματα δωροδοκίας και διαφθοράς σε πρώτο βαθμό (έναντι 80 το 2022), περατώθηκαν 224 έρευνες (74 το 2022) και 21 υποθέσεις παραπέμφθηκαν σε δίκη (έναντι 17

ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση των πολιτών. Βλ. έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 15.

⁸¹ Γραπτές παρατηρήσεις της ΕΑΔ για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 1.

⁸² ΕΑΔ (2024), Έκθεση υλοποίησης ΕΣΣΚΔ 2022-2025, β' εξάμηνο 2023· πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 22-23· γραπτές παρατηρήσεις της ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 1-2.

⁸³ Εθνική Αρχή Διαφάνειας (2024), δελτίο Τύπου «Εφαρμογή e-Reitharxika». Βλ. πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 25.

⁸⁴ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 3, που αναφέρει ότι έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος ως προς την υλοποίηση της αντίστοιχης σύστασης στην έκθεση του 2022 για το κράτος δικαίου, σ. 3.

⁸⁵ Σύμφωνα με στοιχεία για υποθέσεις διαφθοράς σε υψηλό επίπεδο που παρασχέθηκαν τον Ιούλιο του 2024, περατώθηκαν μία υπόθεση δωροδοκίας δικαστών και δύο υποθέσεις δωροδοκίας υπαλλήλων διεθνών οργανισμών. Οι εν εξελίξει διώξεις περιλαμβάνουν μία υπόθεση δωροδοκίας πολιτικών, δύο για δωροδοκία δικαστών και τέσσερις για δωροδοκία υπαλλήλων διεθνών οργανισμών. Σε επίπεδο εφετείου, υπήρξε μία καταδίκη (στερητική της ελευθερίας ποινή σε συνδυασμό με πρόστιμα) για δωροδοκία εθνικών δημοσίων λειτουργών και τρεις για παθητική δωροδοκία (στερητική της ελευθερίας ποινή). Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ελλάδα κατά την επίσκεψη στη χώρα. Ωστόσο, δεν διευκρινίζεται αν οι υποθέσεις αυτές αφορούν υψηλόβαθμους αξιωματούχους, για παράδειγμα στην περίπτωση των εργαζομένων σε διεθνείς οργανισμούς. Περισσότερες υποθέσεις περατώθηκαν, βρίσκονταν σε εξέλιξη ή παραπέμφθηκαν σε δίκη για απάτη (15, 2 και 12 αντίστοιχα) και νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (9, 25 και 7 αντίστοιχα) απ' ό,τι για δωροδοκία.

το 2022). Υπήρξαν 34 καταδικαστικές αποφάσεις συνολικά σε πρώτο και σε δεύτερο βαθμό (έναντι 32 το 2022) και 16 αθωωτικές αποφάσεις (έναντι 15 το 2022)⁸⁶. Οι εισαγγελικές αρχές επισήμαναν ορισμένες προκλήσεις όσον αφορά τη διερεύνηση της διαφθοράς και του οικονομικού εγκλήματος, όπως δυσκολίες στη διεξαγωγή αποδείξεων μέσω δικαστικής ή διοικητικής συνδρομής, στη διαχείριση των προθεσμιών προκαταρκτικής εξέτασης σε σύνθετες υποθέσεις και κινδύνους διαρροής εμπιστευτικών πληροφοριών στα μέσα ενημέρωσης⁸⁷. Για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που εντοπίστηκαν κατά τη συλλογή στατιστικών στοιχείων για τη διαφθορά, το Υπουργείο Δικαιοσύνης συγκρότησε ειδική ομάδα εργασίας για την παρακολούθηση του ιστορικού επιδόσεων όσον αφορά τις διώξεις και τις τελεσίδικες αποφάσεις σε υποθέσεις διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένης της διαφθοράς σε υψηλό επίπεδο⁸⁸. Η ομάδα είναι λειτουργική και πραγματοποίησε την πρώτη συνεδρίασή της στις 14 Απριλίου 2024, κατά τη διάρκεια της οποίας εγκαινίασε τη διαδικτυακή πλατφόρμα και πρότεινε τη συλλογή πρόσθετων κατηγοριών δεδομένων⁸⁹. Η συνεργασία μεταξύ της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, της αστυνομίας και των εθνικών εισαγγελιών είναι συνολικά ικανοποιητική⁹⁰. Ο ΟΟΣΑ ανέφερε ανησυχίες σχετικά με το χαμηλό ιστορικό επιδόσεων της Ελλάδας όσον αφορά την εφαρμογή της σύμβασης για την καταπολέμηση της δωροδοκίας και την έλλειψη καταδικαστικών αποφάσεων με κυρώσεις για δωροδοκία

⁸⁶ Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 32 και πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 43-44.

⁸⁷ Επισημαίνουν επίσης το γεγονός ότι η αποτελεσματικότητα της διερεύνησης και των διώξεων δεν μπορεί να προσδιοριστεί αποκλειστικά με βάση στατιστικά και ποσοτικά κριτήρια, καθώς, για παράδειγμα, ο τρόπος με τον οποίο ενοποιοούνται, σε κεντρικό επίπεδο, τα στατιστικά στοιχεία των τοπικών δικογραφιών θα μπορούσε να μειώσει την αριθμητική αποτίμηση των υποθέσεων, καθώς στις κεντρικές δικογραφίες συσχετίζονται επιμέρους δικογραφίες. Η κατάρτιση των οικονομικών εισαγγελέων συνεχίστηκε και για πρώτη φορά διορίστηκε εκπρόσωπος ως εθνικός εμπειρογνώμονας για να συμμετάσχει στις αξιολογήσεις ανά χώρα της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά της διαφθοράς. Γραπτές παρατηρήσεις που παρασχέθηκαν από το Τμήμα Οικονομικού Εγκλήματος της Εισαγγελίας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 3-4 και 11.

⁸⁸ Απόφαση αριθ. 20459 της 29.3.2024 του Υπουργού Δικαιοσύνης. Η ομάδα εργασίας απαρτίζεται από εισαγγελείς δικαστηρίων διαφορετικών βαθμών δικαιοδοσίας και έναν υπάλληλο του Γραφείου συλλογής στατιστικών στοιχείων του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Τα καθήκοντά της περιλαμβάνουν την παρακολούθηση, την αξιολόγηση και την κατηγοριοποίηση των στατιστικών για τη διαφθορά με σκοπό την έγκαιρη συλλογή στατιστικών στοιχείων και τη συμπερίληψη πιο ποιοτικών χαρακτηριστικών ανάλογα με τη σοβαρότητα των σχετικών εγκλημάτων διαφθοράς. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 30. Επιπλέον, το γραφείο συλλογής και επεξεργασίας δικαστικών στατιστικών στοιχείων (JustStat) ανέφερε ότι βρίσκεται υπό δημιουργία νέο πληροφοριακό σύστημα, το οποίο θα διασυνδεθεί με τα διάφορα ολοκληρωμένα δικαστικά συστήματα ώστε να είναι δυνατή η ταχύτερη και πιο ποιοτική συλλογή δικαστικών στατιστικών στοιχείων. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 14-15.

⁸⁹ Σ' αυτές περιλαμβάνονται εκκρεμείς και περατωθείσες υποθέσεις, υποθέσεις στο πλαίσιο των οποίων έχει ασκηθεί δίωξη, υποθέσεις που παραπέμπονται στο πρωτοδικείο, δέσμευση περιουσιακών στοιχείων και παρακολούθηση υποθέσεων που βρίσκονται στο στάδιο της δίκης. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 30.

⁹⁰ Για να βελτιωθεί η στήριξη προς τους Ευρωπαίους Εντεταλμένους Εισαγγελείς, θα αποσπαστούν 10 ειδικευμένοι οικονομικοί ερευνητές από τις ελληνικές αρχές στο τοπικό γραφείο της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας στην Αθήνα το 2024. Πληροφορίες που υπέβαλε η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 20. Το 2023 η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία διερεύνησε 9 υποθέσεις διαφθοράς στην Ελλάδα, οι οποίες αντιστοιχούσαν στο 9 % των υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας στην Ελλάδα. Ευρωπαϊκή Εισαγγελία (2024), Ετήσια έκθεση 2023, σ. 35. Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία εξέφρασε επίσης ανησυχίες σχετικά με ορισμένους περιορισμούς που σχετίζονται με την άρση της ασυλίας. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 21.

αλλοδαπών δημόσιων λειτουργιών⁹¹. Υπό το πρίσμα αυτών των εξελίξεων, καθώς και των προσπαθειών για τη βελτίωση της ποιότητας των στατιστικών, μεταξύ άλλων και για τις υποθέσεις διαφθοράς σε υψηλό επίπεδο, σημειώθηκε κάποια περαιτέρω πρόοδος στην υλοποίηση της σύστασης που διατυπώθηκε στην έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου.

Ενισχύθηκε το νομικό πλαίσιο για την καταπολέμηση της διαφθοράς και της δωροδοκίας αλλοδαπών δημόσιων λειτουργιών. Πραγματοποιήθηκαν ορισμένες σημαντικές και ουσιαστικές τροποποιήσεις στον Ποινικό Κώδικα και στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας για την ενίσχυση της καταπολέμησης της διαφθοράς, οι οποίες τέθηκαν σε ισχύ τον Ιανουάριο του 2024⁹². Ο ΟΟΣΑ εξέφρασε την ικανοποίησή του για τις προσπάθειες της Ελλάδας να υλοποιήσει αρκετές από τις προηγούμενες συστάσεις του, μεταξύ άλλων όσον αφορά τη μεταρρύθμιση του καθεστώτος εταιρικής ευθύνης για αδικήματα δωροδοκίας (αλλοδαπών) δημόσιων λειτουργιών⁹³. Οι τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα εισάγουν για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη την ποινική ευθύνη νομικών προσώπων και οντοτήτων για αδικήματα διαφθοράς και δωροδοκίας, ανεξάρτητα από τυχόν ευθύνη των εμπλεκόμενων φυσικών προσώπων⁹⁴. Επιπλέον, επαναπροσδιορίστηκαν οι χρηματικές κυρώσεις για τη δωροδοκία πολιτικών αυξήθηκαν σημαντικά, ενώ οι χρηματικές κυρώσεις για διαφθορά και δωροδοκία δικαστικών υπαλλήλων, συμπεριλαμβανομένων δικαστών που έχουν αποσπαστεί σε διεθνείς οργανισμούς, ανεξαρτήτως του αν ασκούν δικαστικά καθήκοντα⁹⁵. Επιπλέον, ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας αναθέτει πλέον ειδικά στον Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος την αρμοδιότητα να κινεί απευθείας ποινική διαδικασία αντί να αναθέτει πρώτα την υπόθεση στους κατά τόπους εισαγγελείς, όπως

⁹¹ ΟΟΣΑ (2024), Phase 4 Two-Year Written Follow-Up Report (Γραπτή έκθεση παρακολούθησης διετίας 4ης φάσης για την Ελλάδα) (σ. 5, 8 και 9). Ο ΟΟΣΑ σημείωσε ότι η Ελλάδα έχει κινήσει τρεις νέες έρευνες για τη δωροδοκία αλλοδαπών δημόσιων λειτουργιών από το 2022, εκ των οποίων η μία έχει περατωθεί και δύο βρίσκονται στο στάδιο της προκαταρκτικής έρευνας.

⁹² Νόμος 5090/2024, ΦΕΚ Α' 30/23.2.2024 και νόμος 5095/2023, ΦΕΚ Α' 40/15.3.2024.

⁹³ Στην τελευταία του έκθεση σχετικά με την εφαρμογή από την Ελλάδα της σύμβασης για την καταπολέμηση της δωροδοκίας, ο ΟΟΣΑ εξέφρασε την ικανοποίησή του για τις προσπάθειες της Ελλάδας να εφαρμόσει αρκετές από τις προηγούμενες συστάσεις του, μεταξύ άλλων όσον αφορά τη μεταρρύθμιση του καθεστώτος εταιρικής ευθύνης για αδικήματα δωροδοκίας (αλλοδαπών) δημόσιων λειτουργιών, την επέκταση της προστασίας των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος ώστε να συμπεριλαμβάνει τη δωροδοκία αλλοδαπών δημόσιων λειτουργιών και τη διασφάλιση ότι ο εισαγγελέας οικονομικού εγκλήματος διαθέτει εξουσίες διερεύνησης και δίωξης σε υποθέσεις δωροδοκίας αλλοδαπών δημόσιων λειτουργιών. ΟΟΣΑ (2024), Phase 4 Two-Year Written Follow-Up Report (Γραπτή έκθεση παρακολούθησης διετίας 4ης φάσης για την Ελλάδα) (βλ. για παράδειγμα, σ. 4-5, 7-9 και 14). Βλ. επίσης Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 20 (υποσημείωση 114).

⁹⁴ Πληροφορίες που υποβλήθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 41, και πληροφορίες που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης και τις εισαγγελικές αρχές κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

Οι ποινές για παθητική δωροδοκία πολιτικών αυξήθηκαν από τις διακόσιες χιλιάδες (200 000) σε τέσσερα εκατομμύρια (4 000 000) EUR, ενώ οι ποινές για ενεργητική δωροδοκία πολιτικών αυξήθηκαν από εκατό χιλιάδες (100 000) σε πεντακόσιες χιλιάδες (500 000) EUR. Επίσης, ο νόμος 5090/2024 προβλέπει αύξηση του ανώτατου ορίου κάθειρξης για όλα τα κακουργήματα, συμπεριλαμβανομένων των εγκλημάτων διαφθοράς, από 15 σε 20 έτη. Επιπλέον, το ελληνικό ποινικό δίκαιο εφαρμόζεται πλέον σε Έλληνες υπηκόους και σε αλλοδαπούς, ανεξάρτητα από το δίκαιο του τόπου τέλεσης του αδικήματος. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 2-7. Στην επόμενη φάση αξιολόγησης της Ελλάδας, ο ΟΟΣΑ θα συνεχίσει να παρακολουθεί κατά πόσον οι (αυξημένες) κυρώσεις κατά φυσικών και νομικών προσώπων είναι αποτελεσματικές, αναλογικές και αποτρεπτικές στην πράξη, κάτι που μέχρι στιγμής είναι δύσκολο να αξιολογηθεί, ιδίως λόγω της μη εφαρμογής της σύμβασης από την Ελλάδα. ΟΟΣΑ (2024), Phase 4 Two-Year Written Follow-Up Report (Γραπτή έκθεση παρακολούθησης διετίας 4ης φάσης για την Ελλάδα) (σ. 4-5 και 7-8).

συνέβαινε προηγουμένως. Η αλλαγή αυτή αποσκοπεί στην αποφυγή περιττών διαδικαστικών καθυστερήσεων στη διερεύνηση υποθέσεων διαφθοράς και δωροδοκίας αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών⁹⁶. Ο νόμος υποχρεώνει πλέον τους εισαγγελείς να αναφέρουν όλες τις καταδικαστικές αποφάσεις και τις αποφάσεις επιβολής κυρώσεων κατά νομικών προσώπων σε υποθέσεις δωροδοκίας στην Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων και στην Ενιαία Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων⁹⁷.

Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας διατήρησε το επίπεδο των δραστηριοτήτων της. Η ΕΑΔ συνέχισε τις προσπάθειές της για τη διασφάλιση επαρκούς επιπέδου πόρων και την πρόσληψη προσωπικού για την κάλυψη σημαντικού αριθμού κενών θέσεων (122 στις αρχές Μαρτίου 2024 έναντι 103 το 2022)⁹⁸. Ως προκλήσεις για την προσέλκυση διοικητικού και ελεγκτικού προσωπικού αναφέρονται οι χρονοβόρες διαδικασίες πρόσληψης και η έλλειψη κινήτρων επιπλέον αμοιβής⁹⁹. Τον Νοέμβριο του 2023 παραιτήθηκαν τρία μέλη του συμβουλίου διοίκησης της ΕΑΔ, συμπεριλαμβανομένου του προέδρου, και η διαδικασία πλήρωσης των κενών θέσεων αναμένεται να ολοκληρωθεί το τρίτο τρίμηνο του 2024¹⁰⁰. Τα τελευταία δύο έτη η ΕΑΔ διοικείται από αναπληρώτρια διοικήτρια. Η διαδικασία πρόσληψης νέου διοικητή θα ξεκινήσει μετά τον διορισμό των νέων μελών του συμβουλίου διοίκησης. Οι καθυστερήσεις στην πλήρωση υψηλόβαθμων θέσεων έχουν επικριθεί από τα ενδιαφερόμενα μέρη¹⁰¹. Μολαταύτα, η ΕΑΔ κατάφερε να διατηρήσει το επίπεδο των δραστηριοτήτων της το 2023. Το 2023 η ΕΑΔ έλαβε 3 565 καταγγελίες σχετικά με εικαζόμενη διαφθορά, απάτη και κακοδιοίκηση (3 513 το 2022) και διενήργησε 700 ελέγχους και επιθεωρήσεις (575 το 2022)¹⁰². Η συνεργασία της ΕΑΔ με άλλους ανεξάρτητους φορείς εξακολούθησε να είναι καλή και διοργανώθηκαν διάφορες εκπαιδευτικές δράσεις¹⁰³.

⁹⁶ Οι εισαγγελείς πρέπει να περατώσουν την προανάκριση εντός έξι μηνών από την παραπομπή της υπόθεσης ενώπιόν τους, εκτός εάν ο προϊστάμενος του Τμήματος Οικονομικού Εγκλήματος κρίνει ότι η φύση της υπόθεσης ή των προς διερεύνηση πράξεων δικαιολογεί παράταση της προθεσμίας. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Βλ. επίσης ΟΟΣΑ (2024), Phase 4 Two-Year Written Follow-Up Report (Γραπτή έκθεση παρακολούθησης διετίας 4ης φάσης για την Ελλάδα) (σ. 4 και 9).

⁹⁷ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα κατά την επίσκεψη στη χώρα. Βλ. επίσης ΟΟΣΑ (2024), Phase 4 Two-Year Written Follow-Up Report (Γραπτή έκθεση παρακολούθησης διετίας 4ης φάσης για την Ελλάδα) (σ. 13).

⁹⁸ 15 επιθεωρητές-ελεγκτές αναμένεται να αναλάβουν καθήκοντα εντός του πρώτου εξαμήνου του 2024. Επιπλέον, το 2024 θα δημοσιευθεί πρόσκληση για την πρόσληψη επιπλέον 10-15 ελεγκτών-επιθεωρητών για τις περιφερειακές ενότητες της ΕΑΔ. Ο αριθμός των κενών θέσεων αυξήθηκε το 2023 σε σύγκριση με το 2022 λόγω συνταξιοδοτήσεων και τερματισμού προηγούμενων αποσπάσεων. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 16, και γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα (σ. 2-4).

⁹⁹ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁰⁰ Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 9-10.

¹⁰¹ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Vouliwatch και τη Διεθνή Διαφάνεια κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Η Ένωση Πολιτικών Ελευθεριών για την Ευρώπη έχει επίσης εκφράσει την ανησυχία της για τη διαδικασία επιλογής διοικητή/διοικήτριας και των μελών του συμβουλίου διοίκησης, δεδομένου ότι δεν προβλέπει τις εγγυήσεις ενισχυμένης πλειοψηφίας του άρθρου 101Α παράγραφος 2 του Συντάγματος, το οποίο εφαρμόζεται για άλλες ανεξάρτητες αρχές. Παρατηρήσεις που παρασχέθηκαν από την Ένωση Πολιτικών Ελευθεριών για την Ευρώπη για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 15.

¹⁰² Από τις υποθέσεις αυτές, οι 17 παραπέμφθηκαν για ποινική δίωξη στις δικαστικές αρχές (13 το 2022). Επιπλέον, 83 υποθέσεις παραπέμφθηκαν στις αρμόδιες πειθαρχικές αρχές (55 το 2022) και 33 παραπέμφθηκαν τόσο για ποινική όσο και πειθαρχική δίωξη (41 το 2022). Συνολικά παραπέμφθηκαν σε

Η εφαρμογή του νέου νόμου για τις δηλώσεις περιουσιακών στοιχείων βρίσκεται σε καλό δρόμο, και σημαντικό ποσοστό των ελέγχων έχει ολοκληρωθεί. Ο νόμος 5026/2023 για τις δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης που εκδόθηκε τον Φεβρουάριο του 2023 αναβάθμισε εκτενώς το προηγούμενο σύστημα δημοσιοποίησης περιουσιακών στοιχείων¹⁰⁴. Η έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου διαπίστωσε ότι επιτεύχθηκε σημαντική πρόοδος ως προς τη σύσταση του 2022 για διασφάλιση της αποτελεσματικής και συστηματικής επαλήθευσης της ακρίβειας των δηλώσεων περιουσιακής κατάστασης που υποβάλλονται από όλες τις κατηγορίες δημόσιων υπαλλήλων¹⁰⁵. Ο συνολικός αριθμός των ελέγχων που διενεργήθηκαν από την ελεγκτική επιτροπή το 2023 με πενταετή περίοδο αναφοράς ήταν 16 818. Ως εκ τούτου, ο στόχος ελέγχου του 5 % για το πρώτο έτος, όπως προβλέπεται από τον νόμο¹⁰⁶, επιτεύχθηκε και ξεπεράστηκε, φτάνοντας το 6 %¹⁰⁷. Όσον αφορά τις ενέργειες μετά τον έλεγχο, το 2023 καταγγέλθηκαν στους εισαγγελείς 28 φυσικά πρόσωπα, επειδή δεν εκπλήρωσαν κατ' επανάληψη τις υποχρεώσεις τους την τελευταία πενταετία¹⁰⁸. Όσον αφορά την ενίσχυση της διαφάνειας, αξιοσημείωτη εξέλιξη αποτελεί ο νόμος 5104/2024, ο οποίος αποσκοπεί στον εξορθολογισμό και τη βελτίωση των διοικητικών διαδικασιών για τους πολίτες και τη φορολογική αρχή¹⁰⁹. Η ηλεκτρονική πλατφόρμα *Πόθεν* αναβαθμίστηκε ώστε να καθιστά δυνατή την πιο αποτελεσματική και διαφανή καταχώριση μεγαλύτερου αριθμού¹¹⁰ δηλώσεων και αρχείων, καθώς τα αναγκαία οικονομικά δεδομένα θα ανακτώνται

πειθαρχικά συμβούλια 315 δημόσιοι υπάλληλοι και αιρετοί (186 το 2022). Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 9.

¹⁰³ Για παράδειγμα, η ΕΑΔ υπέγραψε μνημόνιο συνεργασίας με την Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (Α.Α.Δ.Ε.), την Αρχή Προστασίας Δεδομένων, το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και άλλους φορείς. Στο πλαίσιο του μνημονίου θα δημιουργηθεί ψηφιακή πλατφόρμα που θα παρέχει στους υπαλλήλους της Α.Α.Δ.Ε. ή στα πρόσωπα που εργάζονται με την αρχή τη δυνατότητα να καταγγέλλουν περιστατικά διαφθοράς ή περιστατικά που αφορούν την ακεραιότητα, καθώς και παραβάσεις του δικαίου της ΕΕ. Η ΕΑΔ δημιούργησε σειρά δράσεων ευαισθητοποίησης, και πρόγραμμα κατάρτισης σχετικά με τον εσωτερικό έλεγχο σε συνεργασία με τη Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ) με στόχο τη βελτίωση των επιδόσεων του εσωτερικού ελέγχου. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 19-20, 24 και 38-40.

¹⁰⁴ Οι αλλαγές που αφορούν τη λειτουργία του συστήματος ελέγχου περιουσιακών στοιχείων περιλάμβαναν την κατάρτιση, την υποβολή και τον έλεγχο των δηλώσεων και τις κυρώσεις.

¹⁰⁵ Βλ. έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 12-13.

¹⁰⁶ Σύμφωνα με τα άρθρα 1 και 29 του νόμου 5026/2023, για το πρώτο έτος εφαρμογής του, το ποσοστό των ελέγχων ορίζεται σε 5 %, και για το δεύτερο έτος σε 6 %.

¹⁰⁷ Ο προγραμματισμένος στόχος του 5 % που έθεσε ο νόμος ξεπεράστηκε κατά 20 %, γεγονός το οποίο οδήγησε ποσοστό ελέγχων που ανήλθε σε 6 % το πρώτο έτος. Πληροφορίες και γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁰⁸ Σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης, ο αριθμός των διώξεων σε σχέση με το έτος 2023 αναμένεται να αυξηθεί κατά τη διάρκεια του 2024, καθώς το νέο σύστημα προσεγγίζει τα αναμενόμενα επίπεδα.

¹⁰⁹ Ορισμένες από τις βελτιώσεις: απλούστευση της γραφειοκρατίας για τη διευκόλυνση των φορολογουμένων, με την παροχή της δυνατότητας ψηφιακής επικοινωνίας με την ελληνική Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών· μετάβαση από την έντυπη στην ψηφιακή αλληλογραφία μεταξύ της φορολογικής αρχής και των φορολογουμένων· ειδικό χρονοδιάγραμμα για φορολογικούς ελέγχους, συνήθως ένα έτος από την κοινοποίηση της εντολής, με δυνατότητα εξάμηνης παράτασης· επέκταση της έκδοσης φορολογικών πληροφοριών.

¹¹⁰ Ο αριθμός των υπόχρεων υποβολής δήλωσης περιουσιακής κατάστασης αυξήθηκε κατά 50 %. Ο συνολικός αριθμός των υπόχρεων υποβολής για το έτος 2023 ήταν 290 856. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

ηλεκτρονικά από τις τράπεζες απευθείας μέσω της διασύνδεσης με την πλατφόρμα αυτή¹¹¹. Συνολικά, η εφαρμογή του νόμου προχωρά ικανοποιητικά, αν και ο περιορισμένος αριθμός προσωπικού και οικονομικών πόρων ενέχει τον κίνδυνο να δυσχεράνει τη διατήρηση του ποσοστού εφαρμογής στο ίδιο επίπεδο¹¹². Ωστόσο, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών συνέχισαν να εκφράζουν ανησυχίες σχετικά με τη διαφάνεια και την αποτελεσματικότητα του ελέγχου της ελεγκτικής επιτροπής¹¹³.

Συνεχίστηκαν οι εργασίες για την εκπόνηση κώδικα δεοντολογίας για πολιτικούς συμβούλους, υπουργούς και βουλευτές, και κατευθυντήριων γραμμών για την αστυνομία. Μετά την περσινή έκθεση για το κράτος δικαίου¹¹⁴ προχώρησαν οι εργασίες σχετικά με διάφορους προγραμματισμένους κώδικες δεοντολογίας, μεταξύ άλλων για υψηλόβαθμους αξιωματούχους. Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2023 η ΕΑΔ οριστικοποίησε σχέδιο κώδικα δεοντολογίας για τα πολιτικά διορισμένα πρόσωπα και τους ειδικούς συμβούλους, ο οποίος βρίσκεται σε εσωτερικό γύρο διαβουλεύσεων εντός της κυβέρνησης πριν από τη δημοσίευσή του που αναμένεται το δεύτερο τρίμηνο του 2024¹¹⁵. Η επικαιροποίηση των κωδικών δεοντολογίας για τα μέλη της κυβέρνησης και τους βουλευτές που προβλέπεται στο ΕΣΣΚΔ, οριστικοποιήθηκε μετά τη γνωμοδότηση της επιτροπής δεοντολογίας της ΕΑΔ τον Απρίλιο του 2024 και αναμένεται να δημοσιευθεί έως τον Μάιο του 2024¹¹⁶. Η Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (Α.Α.Δ.Ε.) δημοσίευσε τον Νοέμβριο

¹¹¹ Ο νέος νόμος για τις δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης ενσωματώνει τις εγγυήσεις προστασίας δεδομένων του Γενικού Κανονισμού της ΕΕ για την Προστασία Δεδομένων σε σχέση με τα υπόχρεα πρόσωπα και τους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς και το σύστημα *Πόθεν*. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 1. Πράγματι, ο νόμος αποσκοπεί στην αποφυγή περιττών δυσκολιών όσον αφορά τη συλλογή των απαιτούμενων πληροφοριών για τη δήλωση (π.χ., πιστοποιητικά από κάθε τράπεζα για το υπόλοιπο λογαριασμών, πιστωτικές κάρτες κ.λπ.). Αυτό συμβάλλει στην αύξηση του αριθμού των δηλώσεων που ελέγχονται κάθε έτος, με την καθιέρωση ετήσιου στόχου ελέγχου από την ελεγκτική επιτροπή και, παράλληλα, με την αποφυγή του κατακερματισμού των ελεγκτικών εργασιών. Ωστόσο, ανέκυψαν δυσκολίες διαλειτουργικότητας (διασύνδεση τραπεζών και συλλογή δεδομένων) και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η περίοδος υποβολής δηλώσεων περιουσιακών στοιχείων για το 2023 παρατάθηκε έως το τέλος Ιουνίου 2024. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 36. Η καθυστέρηση αυτή επικρίθηκε από ορισμένες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, όπως το *Vouliwatch*. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το *Vouliwatch* κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹¹² Η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης, λαμβάνοντας υπόψη τα θετικά αποτελέσματα του έργου της, ζήτησε περισσότερους πόρους. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹¹³ Ανησυχίες σχετικά με την αδικαιολόγητη μείωση της περιόδου διαθεσιμότητας της έκθεσης της κοινοβουλευτικής επιτροπής (από 7 σε 3 έτη)· η διαθεσιμότητα των πληροφοριών στο διαδίκτυο μειώθηκε σε τρία έτη· η υποχρέωση δήλωσης μετρητών που υπερβαίνουν τα 30 000 EUR καταργείται· τα ελεγκτικά καθήκοντα ανατίθενται σε έναν μόνο φορέα —την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης— παρά τον μεγάλο αριθμό δηλώσεων· η άρση της εμπιστευτικότητας παραμένει προαιρετική. Κοινή αναφορά οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 21-22.

¹¹⁴ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 15.

¹¹⁵ Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 6. Βλ. επίσης πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 28.

¹¹⁶ Ο προτεινόμενος κώδικας δεοντολογίας καλύπτει τα υπουργικά γραφεία και τους συμβούλους τους. Θα εγκριθεί από τον πρωθυπουργό. Ο πρόεδρος της Βουλής πρέπει επίσης να εξετάσει το κείμενο για να διαπιστώσει κατά πόσον οι αλλαγές στον κώδικα δεοντολογίας του 2016 και τον κανονισμό της Βουλής πρέπει να τροποποιηθούν ώστε να καλύπτουν τους βουλευτές που είναι ταυτόχρονα και υπουργοί. Η ΕΑΔ προτίθεται να πραγματοποιήσει δραστηριότητες ευαισθητοποίησης σχετικά με τους εν λόγω κώδικες.

του 2023 κώδικα δεοντολογίας για τους υπαλλήλους της¹¹⁷. Μετά τα σχέδια που ανακοινώθηκαν πέρυσι για τη βελτίωση της ακεραιότητας των αστυνομικών δυνάμεων, ο κώδικας αστυνομικής δεοντολογίας του 2004 θα συμπληρωθεί με νέο οδηγό¹¹⁸. Ο οδηγός θα εισαγάγει διατάξεις με λεπτομερή καθοδήγηση¹¹⁹ σχετικά με ζητήματα ακεραιότητας και διαφάνειας και σχετικά με τον χειρισμό περιστατικών διαφθοράς και ζητημάτων ακεραιότητας εντός της αστυνομίας¹²⁰.

Συνεχίζεται η εφαρμογή των κανόνων για την άσκηση πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων και για τα δώρα, ενώ ο αριθμός των εγγραφών στο μητρώο ομάδων συμφερόντων αυξάνεται ελαφρώς και πληροφορίες από το μητρώο δώρων είναι πλέον διαθέσιμες στο κοινό. Η νομοθεσία για την άσκηση πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων, η οποία ισχύει από το 2021, υποχρεώνει τους υψηλόβαθμους αξιωματούχους με εκτελεστικά και νομοθετικά καθήκοντα να δηλώνουν τις επαφές τους με εκπροσώπους ομάδων συμφερόντων¹²¹. Η νομοθεσία προβλέπει επίσης τη δημιουργία μητρώου διαφάνειας, το οποίο είναι σε λειτουργία από τον Δεκέμβριο του 2022¹²². Από τον Ιούλιο του 2024 το μητρώο διαφάνειας στο οποίο έχει πρόσβαση το κοινό είχε μόνο 20 εγγραφές, σημειώνοντας έτσι μικρή αύξηση σε σχέση με τις 17 που είχαν εγγραφεί τον Δεκέμβριο του 2023¹²³. Οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών σημείωσαν ότι δεν έχουν δημοσιευτεί

Γραπτές παρατηρήσεις (σ. 6) και πληροφορίες που υποβλήθηκαν από τη Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων και την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹¹⁷ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 28.

¹¹⁸ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, σ. 22. Βλ. επίσης GRECO (Ομάδα χωρών κατά της διαφθοράς) (2022) Fifth Evaluation Round — Evaluation Report for Greece (Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων — Έκθεση αξιολόγησης για την Ελλάδα), σ. 43-47.

¹¹⁹ Ο οδηγός θα χρησιμεύσει ως αναλυτικό πρόγραμμα των μαθημάτων δεοντολογίας της αστυνομίας που περιλαμβάνονται σε διάφορα προγράμματα κατάρτισης / σεμινάρια της αστυνομίας. Το αντίστοιχο σχέδιο υπουργικών κατευθυντήριων γραμμών βρίσκεται στο στάδιο της οριστικοποίησης και επεξεργασίας από τις αρμόδιες ανεξάρτητες αρχές, συμπεριλαμβανομένων της ΕΑΔ και του Συνηγόρου του Πολίτη. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 29.

¹²⁰ Ο.π. Πληροφορίες υποβλήθηκαν επίσης από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη και την Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Καταρτίζονται επίσης κατευθυντήριες γραμμές για όλο το αστυνομικό προσωπικό όταν καλούνται να αντιμετωπίσουν περιστατικά βίας και παρενόχλησης.

¹²¹ Ο νόμος 4829/2021 ορίζει ότι όλοι οι εκπρόσωποι συμφερόντων θα πρέπει να καταχωρίζονται στο μητρώο διαφάνειας (ενεργό από το 2022) και θα πρέπει να υποβάλλουν τις ετήσιες δηλώσεις τους τον Ιανουάριο του ίδιου έτους· για τη νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία η δήλωση πρέπει να υποβληθεί τον Μάιο για τις δραστηριότητες άσκησης πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων κατά το προηγούμενο έτος.

¹²² Όλοι οι εκπρόσωποι συμφερόντων πρέπει να καταχωριστούν στο μητρώο διαφάνειας για να μπορούν να συνεργάζονται με τα μέλη της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας. Τόσο οι εκπρόσωποι συμφερόντων όσο και τα μέλη της νομοθετικής και της εκτελεστικής εξουσίας υποχρεούνται να υποβάλλουν στην ΕΑΔ δημόσια διαθέσιμη ετήσια έκθεση δραστηριοτήτων. Το μητρώο διαφάνειας προορίζεται να είναι διαλειτουργικό με άλλες βάσεις δεδομένων, όπως το ηλεκτρονικό φορολογικό σύστημα (TAXIS), το Γενικό Εμπορικό Μητρώο (ΓΕΜΗ) και η Διαδικτυακή Πύλη του Εθνικού Ποινικού Μητρώου. Βλ. έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 22.

¹²³ Στο πλαίσιο της επίσκεψης στην Ελλάδα, η ΕΑΔ εξήγησε ότι υπάρχει έλλειψη εξοικείωσης στην Ελλάδα σχετικά με την ανάγκη για επίσημους κανόνες για την άσκηση πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων, δεδομένου ότι οι πρακτικές αυτές ήταν ανέκαθεν ανεπίσημες. Η ΕΑΔ έχει συμμετάσχει σε δραστηριότητες ευαισθητοποίησης σε στενή συνεργασία με το Υπουργείο Εσωτερικών με υπαλλήλους και αρμόδιους φορείς που υποχρεούνται να υποβάλλουν δηλώσεις όταν συναντούν εκπροσώπους ομάδων συμφερόντων. Μετά την εν λόγω εκστρατεία ευαισθητοποίησης αναμένεται αύξηση των καταχωρίσεων ομάδων συμφερόντων το 2024.

στατιστικά στοιχεία σχετικά με τη λειτουργία του μητρώου διαφάνειας¹²⁴. Ωστόσο, η ΕΑΔ θα καταρτίσει έκθεση με στατιστικά στοιχεία σχετικά με τη λειτουργία του μητρώου για το ημερολογιακό έτος 2023 έως το τέλος του 2024¹²⁵. Υπάρχουν επίσης δύο δημόσια μητρώα δώρων, ένα για τον πρόεδρο της Δημοκρατίας και ένα για τον πρωθυπουργό και τα μέλη της κυβέρνησης. Σύμφωνα με υπουργική απόφαση που εκδόθηκε τον Νοέμβριο του 2023, τα αντικείμενα που προσφέρονται ως δώρα καθίστανται κρατική περιουσία¹²⁶. Τα δώρα αυτά καταγράφονται σε ειδικό ηλεκτρονικό βιβλίο το οποίο τελεί υπό τη διοίκηση και τη διαχείριση της προεδρίας της κυβέρνησης¹²⁷. Στον ιστότοπο του πρωθυπουργού δημοσιοποιήθηκε απόσπασμα από το ηλεκτρονικό μητρώο στο οποίο εμφανίζονται τα δώρα που προσφέρθηκαν κατά την περίοδο 2022-2023 σε μέλη της κυβέρνησης και τον πρωθυπουργό¹²⁸. Η αργή εφαρμογή των κανόνων για την άσκηση πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων έχει επισημανθεί από ορισμένες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που ζήτησαν μεγαλύτερη διαφάνεια όσον αφορά τη λειτουργία τόσο του μητρώου διαφάνειας όσο και των μητρώων δώρων¹²⁹. Επίσης, η ΕΑΔ ευαισθητοποιεί το κοινό σχετικά

¹²⁴ Κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 19. Οι ελληνικές αρχές εξήγησαν ότι οι νόμιμες προθεσμίες για την υποβολή των ετήσιων δραστηριοτήτων τόσο για τους εκπροσώπους ομάδων συμφερόντων όσο και για τους δημόσιους λειτουργούς παρατάθηκαν ώστε να μπορέσουν τα υπόχρεα πρόσωπα να συμμορφωθούν με το νέο κανονιστικό πλαίσιο και να εξοικειωθούν με τη διαδικασία υποβολής ετήσιας δήλωσης μέσω του μητρώου διαφάνειας.

¹²⁵ Η ΕΑΔ θα υποβάλει την έκθεση του 2022 στην κοινοβουλευτική επιτροπή και θα την αναφορτώσει στον ιστότοπο του μητρώου διαφάνειας έως το τέλος Ιουλίου του 2024. Ωστόσο, δεν θα περιέχει στατιστικά στοιχεία, καθώς το μητρώο δεν ήταν ακόμη πλήρως λειτουργικό κατά τον χρόνο αυτό.

¹²⁶ Η υπουργική απόφαση 18552/08.11.2023 (ΦΕΚ Β' 6427) και τα άρθρα 14 έως 19 του νόμου 4829/2021 (ΦΕΚ Α' 166) διέπουν τους κανόνες για τα δώρα. Με την υπουργική απόφαση καθορίζονται οι προϋποθέσεις, οι διαδικασίες και οι τεχνικές προδιαγραφές για την καταχώριση και τη δημοσιοποίηση των δώρων. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 39 και πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 33.

¹²⁷ Τα δώρα πρέπει να καταγράφονται και οι σχετικές μ' αυτά πληροφορίες να δημοσιοποιούνται όταν η εκτιμώμενη αξία τους υπερβαίνει τα διακόσια ευρώ ή όταν έχουν ιδιαίτερη εθνική, ιστορική, πολιτιστική ή καλλιτεχνική αξία, ανεξάρτητα από την αξία τους. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 39.

¹²⁸ Ωστόσο, στο δημόσιο μητρώο δεν καταχωρίζονται στοιχεία σχετικά με την κατά προσέγγιση αξία του ίδιου του δώρου. Η δημοσιοποίηση ακολουθεί την υπ' αριθ. 4753/08.05.2024 απόφαση του γενικού γραμματέα του πρωθυπουργού. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 39.

¹²⁹ Ισχυρίζονται, για παράδειγμα, ότι θα πρέπει να αποσαφηνιστούν οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται στους εκπροσώπους ομάδων συμφερόντων και ότι η λειτουργία του συστήματος θα πρέπει να καταστεί πιο διαφανής. Εξακολουθούν να υπάρχουν αμφιβολίες ως προς τη συμμόρφωση με τους εκ του νόμου υποχρεωτικούς καταλόγους δώρων, ιδίως στην περίπτωση των βουλευτών. Το άρθρο 4 παράγραφος 2 του κώδικα δεοντολογίας της Βουλής προβλέπει κατάλογο των δώρων και παροχών που προσφέρονται στους βουλευτές. Το Vouliwatch έχει υποβάλει αιτήσεις πρόσβασης στους καταλόγους των δώρων που προσφέρονται στα μέλη του υπουργικού συμβουλίου, στους αναπληρωτές υπουργούς και στους βουλευτές. Κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 19-20. Η GRECO είχε εκδώσει σύσταση προς την Ελλάδα να θεσπίσει ολοκληρωμένο κώδικα δεοντολογίας για τα πρόσωπα στα οποία έχουν ανατεθεί ανώτατα εκτελεστικά καθήκοντα σε θέματα όπως, μεταξύ άλλων, οι επαφές με εκπροσώπους ομάδων συμφερόντων και άλλα τρίτα μέρη, τα δώρα και άλλα πλεονεκτήματα, και να καταστεί ο κώδικας εύκολα προσβάσιμος στο κοινό, κάτι το οποίο δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί. GRECO (2022, 2024), Fifth Evaluation Round, Evaluation Report and Compliance Report for Greece (Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων και έκθεση συμμόρφωσης για την Ελλάδα), σ. 18 (σημείο 58), 60 και 4-6 αντίστοιχα.

με τη νομοθεσία για την άσκηση πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων, μεταξύ άλλων και τους δημόσιους αξιωματούχους¹³⁰.

Οι έλεγχοι στα πολιτικά κόμματα που διενεργήθηκαν σύμφωνα με τους νέους κανόνες για τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων κατέδειξαν καλύτερο επίπεδο συμμόρφωσης. Το 2023 η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης διενήργησε ελέγχους (για το οικονομικό έτος 2021) σε 18 πολιτικά κόμματα, βάσει των οποίων πρότεινε κυρώσεις για επτά κόμματα και απέστειλε επιστολές συμμόρφωσης σε ένα κόμμα. Ο πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων ενέκρινε την πρόταση της Επιτροπής Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης και επέβαλε κυρώσεις¹³¹. Η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης ολοκλήρωσε τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων 17 πολιτικών κομμάτων για το 2022 και πρότεινε κυρώσεις για 5 εξ αυτών και επιστολές συμμόρφωσης για 2 κόμματα¹³². Η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης αξιολογεί τα πορίσματα και τα συμπεράσματα σχετικά με τα οικονομικά στοιχεία των κομμάτων για τις δύο εκλογές του 2023 και θα ξεκινήσει τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων των πολιτικών κομμάτων μόλις αυτές υποβληθούν έως το τέλος Μαΐου 2024¹³³. Με βάση τα στοιχεία που της υποβλήθηκαν, η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης διαπίστωσε σημαντικό επίπεδο συμμόρφωσης με το νέο νομικό πλαίσιο από όλα τα πολιτικά κόμματα¹³⁴. Ορισμένες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών εξακολουθούν να θεωρούν ότι οι μηχανισμοί ελέγχου θα μπορούσαν να είναι πιο διαφανείς και εκφράζουν τη λύπη τους για το γεγονός ότι η προθεσμία υποβολής οικονομικών καταστάσεων συχνά παρατείνεται και καθυστερεί¹³⁵.

¹³⁰ Η ΕΑΔ επισήμανε ότι το φαινόμενο της άσκησης πίεσης ή επιρροής από ομάδες συμφερόντων δεν είναι πολύ σύνηθες στον δημόσιο διάλογο στην Ελλάδα. Για τον λόγο αυτόν, πραγματοποίησε δραστηριότητες ευαισθητοποίησης σχετικά με τον νόμο 4829/2021, οι οποίες θα συμπληρωθούν εντός του 2024 με πιο στοχευμένα σχέδια ευαισθητοποίησης για εκπροσώπους συμφερόντων και δημόσιους υπαλλήλους. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹³¹ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 33.

¹³² Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 7.

¹³³ Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 7. Η συλλογή δεδομένων από πολιτικά κόμματα, υποψηφίους, εταιρείες μάρκετινγκ, μέσα μαζικής επικοινωνίας και εκλογικές εταιρείες για τις προεκλογικές περιόδους των δύο εθνικών εκλογών του 2023 παρατάθηκε και θα ελεγχθεί από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης το 2024. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 33.

¹³⁴ Η κωδικοποίηση του νόμου παρέχει σαφέστερη εικόνα των υποχρεώσεων και των πολιτικών κομμάτων καθώς και του τι δικαιούνται ή δεν δικαιούνται να πράξουν καθ' όλη τη διάρκεια ενός έτους, ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για έτος εκλογών ή όχι. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 5.

¹³⁵ Κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 23. Όπως υπολογίζεται με βάση τα πρότυπα του ΟΟΣΑ για την πολιτική χρηματοδότηση, η Ελλάδα πληροί το 60 % των κριτηρίων ως προς τους κανονισμούς και το 71 % των κριτηρίων ως προς την πρακτική εφαρμογή, σε σύγκριση με τον μέσο όρο του ΟΟΣΑ που είναι 73 % και 58 % αντίστοιχα. Όλες οι οικονομικές εκθέσεις είναι διαθέσιμες από μία ενιαία διαδικτυακή πλατφόρμα σε φιλική προς τον χρήστη μορφή. Ωστόσο, δεν υπάρχουν δημοσιευμένες πληροφορίες σχετικά με τον αριθμό των υποθέσεων που σχετίζονται με παραβιάσεις των κανονισμών για τη πολιτική χρηματοδότηση, τον αριθμό των ερευνών που διενεργήθηκαν και αναλυτική καταγραφή των διαφόρων ειδών κυρώσεων που επιβλήθηκαν. ΟΟΣΑ (2024) «Anti-corruption and Integrity Outlook, Country Fact sheet for Greece» (Προοπτικές για την καταπολέμηση της διαφθοράς και για την ακεραιότητα, δελτίο χώρας για την Ελλάδα), σ. 8.

Το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του νόμου για την προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος επεκτάθηκε στα αδικήματα διαφθοράς και τέθηκε σε λειτουργία ο εξωτερικός διάυλος καταγγελίας. Το 2023 εκδόθηκαν διάφορες υπουργικές αποφάσεις για την εφαρμογή του νόμου του 2022 για την προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος προκειμένου να αποσαφηνιστούν το πεδίο εφαρμογής, η διαδικασία υποβολής, τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητες των υπαλλήλων που παραλαμβάνουν τις καταγγελίες και άλλα διοικητικά ζητήματα¹³⁶. Από τον Αύγουστο του 2023 η ΕΑΔ έχει θέσει σε λειτουργία εξωτερικό διάυλο για την παραλαβή και τη διαχείριση καταγγελιών από τον ιδιωτικό και τον δημόσιο τομέα σχετικά με παραβιάσεις του δικαίου της ΕΕ¹³⁷. Ο νόμος 5095/2024 επέκτεινε το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του νόμου του 2022 για την προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος σε πρόσωπα που καταγγέλλουν ή αποκαλύπτουν παραβιάσεις του εθνικού δικαίου όσον αφορά τα αδικήματα της δωροδοκίας και της αθέμιτης χρήσης επιρροής¹³⁸. Το 2023 υποβλήθηκαν στην ΕΑΕ συνολικά 79 καταγγελίες, εκ των οποίων οι 65 ήταν αβάσιμες, οι 6 δεν εντάσσονται στο πλαίσιο του νόμου του 2022, οι 3 διαβιβάστηκαν σε άλλους αρμόδιους φορείς και οι 5 ήταν υπό εξέταση από τους αρμόδιους επιθεωρητές¹³⁹.

Η κυβέρνηση αναπτύσσει ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης κινδύνων για την αύξηση της διαφάνειας και της ακεραιότητας στις δημόσιες συμβάσεις, ο οποίος εξακολουθεί να θεωρείται τομέας υψηλού κινδύνου. Το Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο σχετικά με τη στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ δείχνει ότι το 54 % των εταιρειών στην Ελλάδα (ενωσιακός μέσος όρος: 27 %) πιστεύει ότι η διαφθορά τις εμπόδισε, στην πράξη, να κερδίσουν δημόσιο διαγωνισμό ή δημόσια σύμβαση κατά την τελευταία τριετία¹⁴⁰. Με βάση τον αριθμό των καταγγελιών που ελήφθησαν, η ΕΑΔ έκρινε ότι οι τομείς που χαρακτηρίζονται ως υψηλού κινδύνου είναι η τοπική αυτοδιοίκηση που συγκεντρώνει το 26 % του συνόλου των καταγγελιών, καθώς και οι τομείς των δημόσιων συμβάσεων και της υγείας, στους οποίους οι καταγγελίες ανέρχονται σε 16 % και 15 % του συνόλου των καταγγελιών αντίστοιχα¹⁴¹. Με βάση τις καταγγελίες που ελήφθησαν από την Ενιαία Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΑΔΗΣΥ), οι τομείς των δημόσιων συμβάσεων που φαίνεται να ενέχουν υψηλό κίνδυνο παράβασης της εθνικής ή της ενωσιακής νομοθεσίας για τις δημόσιες

¹³⁶ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 34.

¹³⁷ Η πλατφόρμα επιτρέπει την ασφαλή και ανωνυμοποιημένη επικοινωνία μεταξύ της ΕΑΔ και των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 5-6 και πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 22 και 35.

¹³⁸ Άρθρο 20 του νόμου 5095/2024 «Ένταξη των αδικημάτων δωροδοκίας στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του ν. 4990/2022 - Τροποποίηση άρθρου 4 του ν. 4990/2022». Περιλαμβάνονται πλέον οι ακόλουθες παραβιάσεις: ενεργητική και παθητική δωροδοκία πολιτικών προσώπων, ενεργητική και παθητική δωροδοκία υπαλλήλων, ενεργητική και παθητική δωροδοκία δικαστικών λειτουργών, άσκηση επιρροής από μεσάζοντες και ενεργητική και παθητική δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα και ευθύνη νομικών προσώπων και οντοτήτων για αδικήματα δωροδοκίας. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 6. Οι αλλαγές αυτές εφαρμόζουν πλήρως τη σύσταση του ΟΟΣΑ για επέκταση της προστασίας των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος σε αδικήματα δωροδοκίας, συμπεριλαμβανομένης της δωροδοκίας αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών. Ο ΟΟΣΑ θα αξιολογήσει τον νόμο με βάση τα πρότυπα της σύστασης XXII για την καταπολέμηση της δωροδοκίας στην επόμενη φάση αξιολόγησης της Ελλάδας. ΟΟΣΑ (2024), Phase 4 Two-Year Written Follow-Up Report (Γραπτή έκθεση παρακολούθησης διετίας 4ης φάσης για την Ελλάδα) (σ. 4 και 6).

¹³⁹ Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 6.

¹⁴⁰ Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 543 σχετικά με τη στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ (2024). Το ποσοστό αυτό υπερβαίνει κατά 27 ποσοστιαίες μονάδες τον ενωσιακό μέσο όρο.

¹⁴¹ Γραπτές πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 9.

συμβάσεις και που ενδεχομένως συνδέονται με τη διαφθορά είναι η υγεία, η εκπαίδευση και η πολιτική προστασία¹⁴². Η ΕΑΔ υλοποίησε δύο σημαντικά έργα για τον εντοπισμό και τον προσδιορισμό τομέων κινδύνου διαφθοράς εντός των δημόσιων νοσοκομείων στο εθνικό σύστημα υγείας¹⁴³. Ένα νέο έργο για την ανάπτυξη ολοκληρωμένου συστήματος διαχείρισης κινδύνων αποσκοπεί να ενισχύσει τη διαφάνεια και την ακεραιότητα στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων και να συμβάλει στις στρατηγικές προτεραιότητες της εθνικής στρατηγικής της Ελλάδας για τις δημόσιες συμβάσεις 2021-2025¹⁴⁴. Στο πλαίσιο αυτό, ο ΟΟΣΑ, σε συνεργασία με την ΕΑΔ, θα καταρτίσει κώδικα δεοντολογίας για τους δημόσιους υπαλλήλους που εργάζονται σε μονάδες δημόσιων συμβάσεων εντός του δημόσιου τομέα, ο οποίος αναμένεται να παραδοθεί έως το τέλος του 2024¹⁴⁵. Το Ελεγκτικό Συνέδριο προτίθεται να διενεργήσει κατά τη διάρκεια του 2024 θεματικό έλεγχο σχετικά με την αποτελεσματικότητα των μέτρων και των πρακτικών για την πρόληψη της διαφθοράς και τη διασφάλιση της ακεραιότητας στον δημόσιο τομέα σε τομείς υψηλού κινδύνου¹⁴⁶.

III. ΠΟΛΥΦΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Το ελληνικό νομικό πλαίσιο που ρυθμίζει την πολυφωνία και την ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας θεσπίζεται από το Σύνταγμα και από ειδική τομεακή νομοθεσία. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει τα δικαιώματα της ελευθερίας της έκφρασης και της ελευθερίας του Τύπου. Προβλέπει επίσης δικαίωμα πρόσβασης σε πληροφορίες. Ο νόμος αριθ. 4779/2021, με τον οποίο μεταφέρθηκε στο ελληνικό δίκαιο η οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων, ρυθμίζει τα οπτικοακουστικά μέσα¹⁴⁷.

Συνεχίζονται οι διαδικασίες επιλογής για την αντιμετώπιση των προκλήσεων όσον αφορά τους πόρους της ρυθμιστικής αρχής των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ενώ έχουν εκφραστεί ανησυχίες σχετικά με την ανεξαρτησία της. Η διαδικασία επιλογής που διοργάνωσε το Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού για την πρόσληψη 17 νέων υπαλλήλων στο Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) βρίσκεται σε εξέλιξη. Το πρώτο στάδιο διορισμού 11 νέων υπαλλήλων αναμένεται να έχει ολοκληρωθεί έως το καλοκαίρι του

¹⁴² Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την ΕΑΔΗΣΥ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 11. Η ΕΑΔΗΣΥ αναφέρθηκε επίσης στην απευθείας ανάθεση υπηρεσιών μεταφοράς φοιτητών από τις περιφέρειες.

¹⁴³ Έχουν τεθεί σε εφαρμογή ορισμένες δράσεις σε σχέση με τα Ταμεία Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, όπως ο διορισμός υπευθύνου για θέματα απάτης/διαφθοράς και σύγκρουσης συμφερόντων από την Α.Α.Δ.Ε. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 36-37.

¹⁴⁴ Στο έργο συμμετέχουν η ΕΑΔ, ο ΟΟΣΑ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, και χρηματοδοτείται από το Μέσο Τεχνικής Υποστήριξης της ΕΕ. Συγκεκριμένα, το έργο αποσκοπεί στη δημιουργία μητρώου κινδύνων, το οποίο θα περιλαμβάνει κινδύνους για την ακεραιότητα, καθώς και μέτρα μετριασμού και ένα πρόγραμμα κατάρτισης για τις αναθέτουσες αρχές. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την ΕΑΔΗΣΥ και την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 8 και 6-7.

¹⁴⁵ Ο κώδικας δεοντολογίας έχει ως στόχο να είναι σύντομος, εύχρηστος και πρακτικός και θα περιλαμβάνει ενότητα σχετικά με τις θεμελιώδεις αρχές και αξίες, ενώ άλλη ενότητα θα αποτελεί καθοδήγηση σχετικά με την αναμενόμενη συμπεριφορά. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την ΕΑΔΗΣΥ και την ΕΑΔ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 7 και 10.

¹⁴⁶ Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Ελεγκτικό Συνέδριο κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα, σ. 5-6.

¹⁴⁷ Η Ελλάδα κατατάσσεται στην 88η θέση του Παγκόσμιου Δείκτη Ελευθερίας του Τύπου των Δημοσιογράφων Χωρίς Σύνορα για το 2024, ενώ το προηγούμενο έτος ήταν στην 107η θέση.

2024¹⁴⁸. Αν και ο επικείμενος διορισμός νέων μελών του προσωπικού αποτελεί ευπρόσδεκτη εξέλιξη, εξακολουθούν να υφίστανται οι προκλήσεις που είχαν εντοπιστεί στο παρελθόν ως προς την επάρκεια των πόρων σε σχέση με τα καθήκοντα που πρέπει να εκτελεί το ΕΣΡ βάσει του υφιστάμενου κανονιστικού πλαισίου¹⁴⁹. Σύμφωνα με το νομικό πλαίσιο¹⁵⁰, το ΕΣΡ υπόκειται μόνο σε κοινοβουλευτικό έλεγχο. Επιπλέον, η διαδικασία που ακολουθήθηκε για τον διορισμό των νέων μελών του ΕΣΡ τον Σεπτέμβριο του 2023¹⁵¹ προκάλεσε ανησυχίες στην κοινωνία των πολιτών, τους δημοσιογράφους και τους νομικούς εμπειρογνώμονες και θεωρήθηκε απόπειρα παρέμβασης στην ανεξαρτησία του¹⁵². Τον Ιούλιο του 2024 συζητήθηκαν από την ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας οι σχετικές αιτήσεις ακύρωσης που κατέθεσε ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών και αναμένεται η έκδοση της απόφασης¹⁵³. Το παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας του 2024 άλλαξε την προηγούμενη αξιολόγησή του σχετικά με την ανεξαρτησία και την αποτελεσματικότητα της αρχής των μέσων μαζικής επικοινωνίας από μέτριο σε υψηλό κίνδυνο¹⁵⁴.

Τα νέα μητρώα θεωρούνται θετική εξέλιξη για τη διαφάνεια σχετικά με την ιδιοκτησία των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Το ισχύον νομικό πλαίσιο διασφαλίζει έναν ορισμένο βαθμό διαφάνειας όσον αφορά την ιδιοκτησία των μέσων μαζικής επικοινωνίας και όλοι οι πάροχοι υπηρεσιών μέσων μαζικής επικοινωνίας υποχρεούνται να εγγράφονται στο μητρώο επιχειρήσεων του ΕΣΡ¹⁵⁵. Όπως αναφέρεται στην έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, με τον νόμο 5005/2022¹⁵⁶ θεσπίστηκε μητρώο έντυπου Τύπου (MET) καθώς και μητρώο ηλεκτρονικού Τύπου (MHT) με στόχο τη βελτίωση της διαφάνειας ως προς το ιδιοκτησιακό καθεστώς των μέσων μαζικής επικοινωνίας, καθώς και ως προς τους πραγματικούς δικαιούχους¹⁵⁷. Αμφότερα τα μητρώα τέθηκαν σε λειτουργία τον Μάιο του 2023 και είναι

¹⁴⁸ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 46.

¹⁴⁹ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 19· πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το ΕΣΡ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁵⁰ Άρθρα 2 και 2Α του νόμου 3051/2002·

¹⁵¹ Βλ. λεπτομέρειες στον πυλώνα IV κατωτέρω.

¹⁵² Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το ΕΣΡ, την ΑΔΑΕ, την ΕΕΔΑ, τον Συνήγορο του Πολίτη, τον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, το Vouliwatch και τη Διεθνή Διαφάνεια κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Η αίτηση ακύρωσης που κατέθεσε ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών κατά της απόφασης διορισμού εκδικάστηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας τον Μάιο του 2024. Εκκρεμεί η έκδοση απόφασης επί της υπόθεσης. Βλ. λεπτομέρειες και παρατηρήσεις στον πυλώνα IV κατωτέρω. σ. 27-28.

¹⁵³ Βλ. λεπτομέρειες και παρατηρήσεις στον πυλώνα IV κατωτέρω. σ. 27-28.

¹⁵⁴ Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας 2024, Ελλάδα, σ. 12.

¹⁵⁵ Άρθρο 37 του Νόμου 4779/2021· βλ. επίσης έκθεση του 2022 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 22.

¹⁵⁶ Νόμος 5005/2022, της 21 Δεκεμβρίου 2022, «Ενίσχυση δημοσιότητας και διαφάνειας στον έντυπο και ηλεκτρονικό Τύπο — Σύσταση ηλεκτρονικών μητρώων έντυπου και ηλεκτρονικού Τύπου - Διατάξεις αρμοδιότητας της Γενικής Γραμματείας Επικοινωνίας και Ενημέρωσης και λοιπές επείγουσες ρυθμίσεις».

¹⁵⁷ Μέσω της πύλης παρέχεται πρόσβαση στις ακόλουθες πληροφορίες: α) επωνυμία, β) τίτλος, γ) νομική μορφή, δ) καταστατική έδρα, ε) διεύθυνση οργανωμένης έδρας, στ) αριθμός φορολογικού μητρώου ΦΠΑ και αρμόδιες ΔΟΥ ζ) όνομα και επώνυμο του εκδότη και/ή του διαχειριστή του ιστοτόπου, του διευθυντή, του διευθυντή σύνταξης, η) στοιχεία ιδιοκτησίας, θ) περιοδικότητα, ι) τίτλος του μέσου μαζικής επικοινωνίας και όνομα δικτυακού τόπου, ια) δεδομένα κυκλοφορίας, μέτρηση ή παρακολούθηση των δικτυακών τόπων δικτύωσης ιβ) θεματικές ενότητες, ιγ) δημόσια στόχευση στην οποία απευθύνονται, ιδ) γεωγραφικές περιοχές και περιοχές κυκλοφορίας για τον έντυπο Τύπο και γεωγραφική στόχευση για τον ηλεκτρονικό Τύπο.

προσβάσιμα μέσω της ψηφιακής πύλης της δημόσιας διοίκησης¹⁵⁸. Μόνο τα μέσα μαζικής επικοινωνίας που εμφανίζονται στα μητρώα είναι επιλέξιμα για κρατική διαφήμιση. Η δημιουργία των νέων μητρώων καθώς και η νέα επιτροπή δεοντολογίας που είναι αρμόδια για την εποπτεία της συμμόρφωσης των διαδικτυακών μέσων μαζικής επικοινωνίας με τη δημοσιογραφική δεοντολογία θεωρούνται θετικές εξελίξεις. Η νομοθεσία για τα μέσα μαζικής επικοινωνίας¹⁵⁹ περιέχει ειδικούς περιορισμούς στο ιδιοκτησιακό καθεστώς για την πρόληψη της οριζόντιας συγκέντρωσης στην αγορά των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Το παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας του 2024 προσάρμοσε φέτος τη βαθμολογία κινδύνου από μεσαίο σε χαμηλό κίνδυνο όσον αφορά τη διαφάνεια της ιδιοκτησίας των μέσων μαζικής επικοινωνίας¹⁶⁰, λόγω της εφαρμογής του νόμου 5005/2002 με τον οποίο δημιουργήθηκαν τα προαναφερθέντα μητρώα.

Σε ισχύ τέθηκε νέο σύστημα για την επιλογή και τον διορισμό διοικητικών στελεχών δημόσιων φορέων, το οποίο καλύπτει επίσης τα δημόσια μέσα μαζικής επικοινωνίας. Ο νόμος για την Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση εγγυάται τη συντακτική ανεξαρτησία των δημόσιων μέσων μαζικής επικοινωνίας — Ελληνική Ραδιοφωνία και Τηλεόραση Ανώνυμη Εταιρεία (ΕΡΤ)¹⁶¹. Τον Νοέμβριο του 2023 τέθηκε σε ισχύ ο νέος νόμος 5062/2023, ο οποίος καθορίζει νέους όρους και διαδικασίες για τον διορισμό διευθυντών και άλλων διοικητικών στελεχών φορέων δημόσιας διοίκησης¹⁶². Ο νέος νόμος ορίζει πιο διαφανή κριτήρια σχετικά με τη διαδικασία επιλογής. Εισάγει επίσης πρόσθετο πλαίσιο για την ετήσια αξιολόγηση των επιδόσεων των διοικητικών φορέων με βάση τη σύμβαση εκτέλεσης που υπογράφεται μεταξύ αυτών και του εποπτεύοντος υπουργού¹⁶³. Αυτές οι αλλαγές στη διαδικασία επιλογής αποτελούν ευπρόσδεκτη βελτίωση σύμφωνα με εμπειρογνώμονες και εκπροσώπους των μέσων μαζικής επικοινωνίας, όπως αναφέρεται επίσης στην έκθεση της αποστολής του μηχανισμού ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας¹⁶⁴. Σ' αυτή τη βάση, τον Ιούνιο του 2024 ξεκίνησε η διαδικασία για την επιλογή του διευθύνοντος συμβούλου της ΕΡΤ¹⁶⁵. Σύμφωνα με το εφαρμοστέο νομικό πλαίσιο, η ΕΡΤ διαθέτει διοικητική και οικονομική αυτονομία¹⁶⁶ και λειτουργεί ανεξάρτητα. Η ΕΡΤ υπάγεται στη διοικητική εποπτεία της Γενικής Γραμματείας Επικοινωνίας και Ενημέρωσης, γεγονός το οποίο επικρίνουν ορισμένα ενδιαφερόμενα μέρη, καθώς η τελευταία υπάγεται στην προεδρία

¹⁵⁸ Από τον Ιανουάριο του 2024, δηλαδή λιγότερο από ένα έτος από την έναρξη λειτουργίας των μητρώων, η έκθεση αποστολής του μηχανισμού ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας έκρινε ότι η πρόσβαση σ' αυτά εξακολουθεί να αποτελεί πρόκληση. Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας) — Mission Report: Stemming the tide of Greek media freedom decline (Έκθεση αποστολής: Ανάσχεση της τάσης μείωσης της ελευθερίας των ελληνικών μέσων μαζικής επικοινωνίας), 30 Ιανουαρίου 2024, σ. 23· και παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας 2024, Ελλάδα, σ. 14.

¹⁵⁹ Νόμος 3592/2007 και νόμος 2328/1995.

¹⁶⁰ Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας 2024, Ελλάδα, σ. 14.

¹⁶¹ Νόμος 4324/2015.

¹⁶² Νόμος 5062/2023.

¹⁶³ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 50.

¹⁶⁴ Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας) — Mission Report: Stemming the tide of Greek media freedom decline (Έκθεση αποστολής: Ανάσχεση της τάσης μείωσης της ελευθερίας των ελληνικών μέσων μαζικής επικοινωνίας), 30 Ιανουαρίου 2024, και πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το ΕΣΡ κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁶⁵ Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ελλάδα.

¹⁶⁶ Νόμος 4173/13 (ΦΕΚ Α' 169).

της κυβέρνησης¹⁶⁷. Το παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα επικοινωνίας του 2024 θεωρεί ότι η ανεξαρτησία των δημόσιων μέσων μαζικής επικοινωνίας αποτελεί τομέα μέτριου κινδύνου¹⁶⁸.

Το δικαίωμα πρόσβασης σε έγγραφα αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα. Σύμφωνα με το Σύνταγμα, περιορισμοί μπορούν να επιβληθούν μόνο με νόμο, υπό την προϋπόθεση ότι είναι αναγκαίοι και δικαιολογημένοι για λόγους εθνικής ασφάλειας, καταπολέμησης του εγκλήματος ή προστασίας δικαιωμάτων και συμφερόντων τρίτων¹⁶⁹. Στο πλαίσιο αυτό, ο Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας ρυθμίζει το δικαίωμα των ενδιαφερόμενων μερών να έχουν πρόσβαση σε διοικητικά έγγραφα που καταρτίζονται από δημόσιες υπηρεσίες¹⁷⁰. Η GRECO εξέδωσε σύσταση προς την Ελλάδα ως προς τη διενέργεια ανεξάρτητης αξιολόγησης σχετικά με τις απαιτήσεις πρόσβασης σε πληροφορίες προκειμένου να εκδοθεί κανονιστική πράξη, η οποία σύσταση δεν έχει ακόμα υλοποιηθεί¹⁷¹. Οι δημοσιογράφοι και η κοινωνία των πολιτών έχουν επισημάνει προκλήσεις όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των απαντήσεων των δημόσιων αρχών σε αιτήματα παροχής πληροφοριών, δεδομένου ότι οι αιτήσεις πρόσβασης σε έγγραφα συχνά αντιμετωπίζονται με μεγάλη καθυστέρηση ή παραμένουν αναπάντητες¹⁷². Το παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας του 2024 διατήρησε τη βαθμολογία μέτριου κινδύνου για τον εν λόγω τομέα¹⁷³.

Έχει σημειωθεί ορισμένη περαιτέρω πρόοδος όσον αφορά τη δημιουργία μη νομοθετικών διασφαλίσεων για τη βελτίωση της προστασίας των δημοσιογράφων, και έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος σε επίπεδο νομοθετικής διαδικασίας, με την αποποινικοποίηση του αδικήματος της απλής δυσφήμισης. Η έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου συνέστησε στην Ελλάδα «να προωθήσει τη διαδικασία δημιουργίας μη νομοθετικών διασφαλίσεων και να κινήσει τη νομοθετική διαδικασία σε σχέση με την προστασία των δημοσιογράφων, με βάση τις δραστηριότητες που δρομολογήθηκαν από την ομάδα εργασίας συντονισμού, ιδίως όσον αφορά τις καταχρηστικές αγωγές κατά δημοσιογράφων και την ασφάλειά τους, σύμφωνα με το μνημόνιο συνεργασίας που έχει υπογραφεί και λαμβανομένων υπόψη των ευρωπαϊκών προτύπων για την προστασία των δημοσιογράφων»¹⁷⁴. Τον Φεβρουάριο του 2024 ο τροποποιημένος Ποινικός Κώδικας¹⁷⁵

¹⁶⁷ Παρατηρήσεις που υπέβαλε το 2024 η Ένωση για τις ατομικές ελευθερίες στην Ευρώπη για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου· και Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας) — Mission Report: Stemming the tide of Greek media freedom decline (Έκθεση αποστολής: Ανάσχεση της τάσης μείωσης της ελευθερίας των ελληνικών μέσων μαζικής επικοινωνίας), 30 Ιανουαρίου 2024.

¹⁶⁸ Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας 2024, Ελλάδα, σ. 18.

¹⁶⁹ Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 5Α και άρθρο 10 παράγραφος 3.

¹⁷⁰ Άρθρο 5 του νόμου 2690/1999· ο νόμος 3861/2010 προβλέπει την υποχρέωση για όλα τα κυβερνητικά όργανα να αναφορτώνουν ορισμένες πράξεις και αποφάσεις στην ειδική δικτυακή πύλη για τη διαφάνεια (diavgeia).

¹⁷¹ GRECO (2022), Fifth Evaluation Round, Evaluation Report and Compliance Report for Greece (Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων και έκθεση συμμόρφωσης για την Ελλάδα) 2024, σημεία 59-66 και 24-27 αντίστοιχα.

¹⁷² Κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή σχετικά με την έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου, σημείο 78.

¹⁷³ Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας 2024, Ελλάδα, σ. 11.

¹⁷⁴ Στην έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 2, η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι σημειώθηκε «κάποια πρόοδος» όσον αφορά την εφαρμογή της σύστασης που διατυπώνεται στην έκθεση του 2022 για το κράτος δικαίου προς την Ελλάδα για θέσπιση διασφαλίσεων για τη βελτίωση της σωματικής ασφάλειας και του εργασιακού περιβάλλοντος των δημοσιογράφων, σύμφωνα με το πρόσφατα εγκριθέν μνημόνιο συνεννόησης, αλλά δεν έχουν ακόμη

κατάργησε το ποινικό αδίκημα της απλής δυσφήμισης¹⁷⁶, διατηρώντας μόνο το αδίκημα της συκοφαντικής δυσφήμισης. Στόχος της μεταρρύθμισης αυτής είναι η προστασία της ελευθερίας της έκφρασης και η προστασία των δημοσιογράφων από καταχρηστικές αγωγές¹⁷⁷. Οι οργανώσεις δημοσιογράφων και η κοινωνία των πολιτών ζητούν εδώ και καιρό την αποποινικοποίηση της δυσφήμισης. Παράλληλα, οι ενώσεις δημοσιογράφων έχουν επικρίνει τις τροποποιημένες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, με τις οποίες αυξήθηκε η ελάχιστη ποινή για συκοφαντική δυσφήμιση και περιορίστηκε σημαντικά η δυνατότητα αναστολής των ποινών που επιβάλλονται σε πρώτο βαθμό κατά την άσκηση έφεσης¹⁷⁸. Ωστόσο, η Ελληνική κυβέρνηση ενημέρωσε ότι μέχρι σήμερα, τα δικαστήρια δεν έχουν επιβάλει ποινή φυλάκισης που να υπερβαίνει τα δύο έτη σε δημοσιογράφο για το αδίκημα της συκοφαντικής δυσφήμισης¹⁷⁹. Νέος νόμος για την καταπολέμηση της βίας στο πλαίσιο αθλητικών εκδηλώσεων περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις για την προστασία των δημοσιογράφων που καλύπτουν ή σχολιάζουν αθλητικές εκδηλώσεις¹⁸⁰. Η ομάδα εργασίας συντονισμού για τη διασφάλιση της προστασίας, της ασφάλειας και της ενίσχυσης της θέσης των δημοσιογράφων και άλλων επαγγελματιών των μέσων ενημέρωσης¹⁸¹ συνεχίζει το έργο της, εστιαζόμενη κυρίως στη διοργάνωση προγραμμάτων κατάρτισης, πανεπιστημιακών μαθημάτων για την ασφάλεια των δημοσιογράφων, και εκδηλώσεων ευαισθητοποίησης. Η θητεία των σημερινών μελών ανανεώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2023. Μεταξύ των πρωτοβουλιών στο πλαίσιο της ομάδας εργασίας συντονισμού περιλαμβάνεται και η δημιουργία παρατηρητηρίου για τις στρατηγικές αγωγές προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού από την Πανελλήνια Ομοσπονδία Ενώσεων Συντακτών (ΠΟΕΣΥ) τον Ιούλιο του 2023. Σύμφωνα με τις ενώσεις δημοσιογράφων, το παρατηρητήριο στρατηγικών αγωγών προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού αποτελεί θετικό βήμα¹⁸². Παρά τα στατιστικά στοιχεία της ελληνικής κυβέρνησης που υποδεικνύουν σχετικά χαμηλό αριθμό αγωγών κατά δημοσιογράφων και μέσων μαζικής επικοινωνίας¹⁸³, οι στρατηγικές αγωγές προς αποθάρρυνση της συμμετοχής

θεσπιστεί νομοθετικές διασφαλίσεις που να λαμβάνουν υπόψη τα ευρωπαϊκά πρότυπα για την προστασία των δημοσιογράφων.

¹⁷⁵ Νόμος 5090/2024.

¹⁷⁶ Τα δύο αδικήματα προβλέπονταν στο άρθρο 362 του Ποινικού Κώδικα. Στην περίπτωση της απλής δυσφήμισης, απαιτείται μόνο η διάδοση ενός γεγονότος, ενώ στη συκοφαντική δυσφήμιση ο δράστης γνωρίζει ότι τα διαδιδόμενα γεγονότα είναι ψευδή.

¹⁷⁷ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης για το κράτος δικαίου, σ. 54. Η κυβέρνηση επισημαίνει ότι, λόγω της κατάργησης του αδικήματος της απλής δυσφήμισης στο επίπεδο του ποινικού δικαίου, είναι δύσκολη η άσκηση αγωγής αποζημίωσης. Γραπτές παρατηρήσεις της Ελλάδας.

¹⁷⁸ Οι ενώσεις δημοσιογράφων ανέφεραν ότι σε προηγούμενες υποθέσεις που αφορούσαν καταδίκες δημοσιογράφων για συκοφαντική δυσφήμιση, οι πρωτοβάθμιες αποφάσεις εξαφανίστηκαν σε δεύτερο βαθμό. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από ενώσεις δημοσιογράφων και τη Reporters United κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τις αναθεωρημένες διατάξεις, σε περίπτωση καταδίκης σε πρώτο βαθμό για συκοφαντική δυσφήμιση, η ποινή πρέπει να εκτίεται μόνο εφόσον υπερβαίνει τα δύο έτη.

¹⁷⁹ Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης κατά την επίσκεψη στη χώρα, σ. 9-12.

¹⁸⁰ Νόμος 5085/2024 «Έκτακτα μέτρα για την αποτροπή και αντιμετώπιση της βίας στο πλαίσιο αθλητικών συναντήσεων».

¹⁸¹ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 29· η ομάδα εργασίας συντονισμού συστάθηκε με την υπ' αριθ. 4957/27.07.2022 απόφαση του Γενικού Γραμματέα Επικοινωνίας και Ενημέρωσης.

¹⁸² Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από ενώσεις δημοσιογράφων κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁸³ Με βάση τα στατιστικά στοιχεία που έχουν ήδη συλλεχθεί από τα έξι μεγαλύτερα δικαστήρια της χώρας (συγκεκριμένα τα πρωτοδικεία Αθηνών, Πειραιά και Θεσσαλονίκης) που υποβλήθηκαν από την Ελληνική Κυβέρνηση, για τα έτη 2022 και 2023, συνολικά 75 από τις 603 αγωγές αφορούσαν αδικήματα που

του κοινού εξακολουθούν να αποτελούν πηγή ανησυχίας για τους δημοσιογράφους¹⁸⁴, την έκθεση αποστολής του μηχανισμού ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας¹⁸⁵ και την Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ)¹⁸⁶. Βάσει των ανωτέρω, έχει σημειωθεί κάποια περαιτέρω πρόοδος όσον αφορά την εφαρμογή της σύστασης που διατυπώθηκε στην έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου.

Η ασφάλεια των δημοσιογράφων εξακολουθεί να αποτελεί ζήτημα, ενώ έχουν ληφθεί ορισμένα μέτρα. Από τη δημοσίευση της έκθεσης του 2023 για το κράτος δικαίου έχουν υπάρξει αρκετές περιπτώσεις επιθέσεων κατά δημοσιογράφων ή απειλών για την ασφάλειά τους. Οι ενώσεις δημοσιογράφων ανέφεραν απειλές, λεκτικές και σωματικές επιθέσεις κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων, καθώς και ιδιαίτερα προβλήματα κατά τη δημοσιοποίηση θεμάτων σχετικών με τη μετανάστευση¹⁸⁷. Η πλατφόρμα του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προώθηση της προστασίας της δημοσιογραφίας και της ασφάλειας των δημοσιογράφων καταχώρισε επτά προειδοποιήσεις¹⁸⁸ σχετικά με επιθέσεις κατά της σωματικής ασφάλειας δημοσιογράφων, λεκτικές προσβολές, αυθαίρετη κράτηση και παρενόχληση και εκφοβισμό,

διαπράχθηκαν μέσω του Τύπου, ενώ η κυβέρνηση σημειώνει περαιτέρω ότι ο αριθμός των αγωγών που γίνονται δεκτές από το δικαστήριο είναι ακόμη μικρότερος και ότι ακόμη και στην περίπτωση αγωγών που γίνονται δεκτές ως βάσιμες, τα ποσά που επιδικάζονται από τα δικαστήρια είναι σημαντικά χαμηλότερα από εκείνα που ζητούνται στις αγωγές, ενώ η αξία του αντικειμένου των περισσότερων εξ αυτών είναι κάτω των 5 000 EUR. Γραπτές παρατηρήσεις της Ελλάδας.

¹⁸⁴ Τον Ιανουάριο του 2024 η αγωγή για συκοφαντική δυσφήμιση που ασκήθηκε κατά μέσων μαζικής επικοινωνίας και δημοσιογράφων που δημοσιοποίησαν την υπόθεση κατασκοπευτικού λογισμικού συζητήθηκε ενώπιον του Πρωτοδικείου Αθηνών. Το Διεθνές Ινστιτούτο Τύπου (IPI) και άλλοι οργανισμοί τη χαρακτήρισαν ανησυχητικό παράδειγμα στρατηγικής αγωγής προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού και απόπειρα παρεμπόδισης της ερευνητικής δημοσιογραφίας σε υπόθεση σημαντικού δημόσιου συμφέροντος: IPI κ.ά. (2024), Ελλάδα: Ahead of court hearing, SLAPP lawsuit against media and journalists must be dropped, (Ενόψει της ακροαματικής διαδικασίας, πρέπει να τεθεί τέλος στις στρατηγικές αγωγές προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού κατά μέσων ενημέρωσης και δημοσιογράφων), 18 Ιανουαρίου 2024· Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης), «Murdered, surveilled and sued: decisive action needed to protect journalists and salvage press freedom in Greece» (Δολοφονίες, παρακολούθησεις και αγωγές: χρειάζεται αποφασιστική δράση για την προστασία των δημοσιογράφων και τη διάσωση της ελευθερίας του Τύπου στην Ελλάδα), 27 Σεπτεμβρίου 2023· Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (2024), Country research - Legal environment and space of civil society organisations in supporting fundamental rights (Ερευνα ανά χώρα — Νομικό περιβάλλον και χώρος των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για την υποστήριξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων) [Ελλάδα], Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, σ. 34-35.

¹⁸⁵ Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας) — Mission Report: Stemming the tide of Greek media freedom decline (Έκθεση αποστολής: Ανάσχεση της τάσης μείωσης της ελευθερίας των ελληνικών μέσων μαζικής επικοινωνίας), 30 Ιανουαρίου 2024.

¹⁸⁶ Σύμφωνα με την ΕΕΔΑ, το επίπεδο προστασίας των δημοσιογράφων στην Ελλάδα είναι χαμηλότερο από τα ευρωπαϊκά πρότυπα, καθώς όσον αφορά το συγκεκριμένο ζήτημα της προστασίας από καταχρηστικές αγωγές, δεν έχουν θεσπιστεί νομοθετικά μέτρα¹⁸⁶. Η ΕΕΔΑ θεωρεί ότι η δεσμευτική εξωδικαστική διαδικασία, η οποία επιβάλλει την υποχρέωση να ζητηθεί η διόρθωση μιας προσβλητικής δημοσίευσης εντός 10 ημερών για να γίνει δεκτή η αγωγή, δεν αποτελεί επαρκή δικλείδα ασφαλείας κατά της κατάχρησης. Επισημαίνει ότι η διαδικασία αυτή εφαρμόζεται μόνο σε αγωγές και όχι στις εγκλήσεις και υπόκειται σε εξαιρέσεις. ENNHRI (2024), The state of the rule of law in the European Union, Reports from National Human Rights Institutions, Greece, Greek NCHR (Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Εκθέσεις των Εθνικών Οργανισμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Ελλάδα, ΕΕΔΑ) σ. 252-254.

¹⁸⁷ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από ενώσεις δημοσιογράφων (ΕΣΗΕΑ, ΠΟΕΣΥ, FPA, Reporters United), το Vouliwatch και τη Διεθνή Διαφάνεια κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

¹⁸⁸ Συμβούλιο της Ευρώπης, Πλατφόρμα για την προώθηση της προστασίας της δημοσιογραφίας και της ασφάλειας των δημοσιογράφων, Ελλάδα.

μεταξύ άλλων από πολιτικούς, αριθμός που αποτελεί σημαντική μείωση σε σύγκριση με την προηγούμενη περίοδο αναφοράς¹⁸⁹. Η πλατφόρμα χαρτογράφησης της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης καταχώρισε πέντε νέες προειδοποιήσεις¹⁹⁰ μετά τη δημοσίευση της έκθεσης του 2023 για το κράτος δικαίου. Τον Ιούνιο του 2024 ξεκίνησε η δίκη δύο υπόπτων για τη δολοφονία του δημοσιογράφου Γιώργου Καραϊβάζ (τον Απρίλιο του 2021)¹⁹¹. Η υπόθεση κατασκοπευτικού λογισμικού¹⁹² τελεί υπό δικαστική έρευνα που διεξάγεται από τον αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου¹⁹³, αν και οι ενώσεις δημοσιογράφων επικρίνουν την πρόοδο που έχει σημειωθεί¹⁹⁴. Επιπλέον, ενώ οι ενώσεις των δημοσιογράφων εξέφρασαν ανησυχίες σχετικά με τις επισφαλείς συνθήκες εργασίας¹⁹⁵, στις 23 Μαΐου 2024 υπεγράφη νέα συλλογική σύμβαση εργασίας μεταξύ του ελληνικού κράτους και των συνδικαλιστικών οργανώσεων δημοσιογράφων του δημοσίου τομέα¹⁹⁶, η οποία χαιρέτιστηκε από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις¹⁹⁷. Ο ΟΟΣΑ αναγνωρίζει επίσης τις προσπάθειες της Ελλάδας για την εξασφάλιση ασφαλούς περιβάλλοντος για τους δημοσιογράφους, σημειώνοντας παράλληλα ότι εξακολουθούν να υπάρχουν ορισμένες ανησυχίες¹⁹⁸. Το παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας του 2024 θεωρεί ότι «το δημοσιογραφικό επάγγελμα, τα πρότυπα και η προστασία του» είναι τομέας μέτριου κινδύνου, επισημαίνοντας ότι «η δημοσιογραφία εξακολουθεί να αποτελεί επισφαλές και επικίνδυνο επάγγελμα στην Ελλάδα» και υπογραμμίζοντας την «επικράτηση των στρατηγικών αγωγών προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού, οι οποίες στοχοποιούν μικρότερα ανεξάρτητα μέσα μαζικής επικοινωνίας, γεγονός που συνιστά υπαρκτή απειλή για την ερευνητική δημοσιογραφία στη χώρα»¹⁹⁹.

IV. ΆΛΛΑ ΘΕΣΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΛΕΓΧΩΝ ΚΑΙ ΙΣΟΡΡΟΠΙΩΝ

Η Ελλάδα είναι κοινοβουλευτική δημοκρατία με Βουλή που αποτελείται από ένα σώμα. Η διάκριση των εξουσιών κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα, κατά το οποίο η νομοθετική λειτουργία ασκείται από τη Βουλή και τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Το δικαίωμα νομοθετικής πρωτοβουλίας ανήκει στη Βουλή και στην κυβέρνηση²⁰⁰. Όλα τα δικαστήρια, ανεξάρτητα από τη θέση τους στη δικαστική ιεραρχία, έχουν το δικαίωμα και το καθήκον να

¹⁸⁹ Η έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου αναφέρεται σε καταγραφή 16 προειδοποιήσεων: έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 28.

¹⁹⁰ Ευρωπαϊκό Κέντρο Ελευθερίας του Τύπου και των Μέσων Ενημέρωσης, Mapping Media Freedom, Greece country profile (Χαρτογράφηση της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης, προφίλ χώρας: Ελλάδα).

¹⁹¹ Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ελλάδα.

¹⁹² Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 29.

¹⁹³ Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ελλάδα.

¹⁹⁴ Βλ. πύλωνα IV κατωτέρω.

¹⁹⁶ Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ελλάδα.

¹⁹⁶ Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ελλάδα.

¹⁹⁷ Δελτίο Τύπου της Διεθνούς Ομοσπονδίας Δημοσιογράφων (ΔΟΔ), της 29ης Μαΐου 2024, «Νέα συλλογική σύμβαση ενισχύει την ισότητα των φύλων στα δημόσια Μέσα Ενημέρωσης».

¹⁹⁸ Σύμφωνα με την έκθεση, η σύσταση 3 στοιχείο b), για τη διασφάλιση της πλήρους εφαρμογής στην πράξη των νόμων που αφορούν την ελευθερία του Τύπου και της δυνατότητας καταγγελίας εικαζόμενης δωροδοκίας αλλοδαπών δημόσιων λειτουργών, εφαρμόζεται εν μέρει. ΟΟΣΑ (2024), Phase 4 Two-Year Written Follow-Up Report (Γραπτή έκθεση παρακολούθησης διετίας 4ης φάσης για την Ελλάδα) (σ. 6 και 7).

¹⁹⁹ Παρατηρητήριο για την πολυφωνία στα μέσα μαζικής επικοινωνίας 2024, Ελλάδα, σ. 12.

²⁰⁰ Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 26. Εκθέσεις του 2021 και του 2022 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 14 και 25 αντίστοιχα.

ελέγχουν τη συνταγματικότητα των νόμων. Υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο εφόσον κρίνουν ότι το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα²⁰¹. Διάφορες ανεξάρτητες αρχές²⁰² και φορείς αποσκοπούν στην προστασία και τη διαφύλαξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του Συνηγόρου του Πολίτη²⁰³ και της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, η οποία έχει λάβει διαπίστωση «Α' τάξης» από την Παγκόσμια Συμμαχία των Εθνικών Φορέων για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα²⁰⁴.

Σημειώθηκε κάποια πρόοδος όσον αφορά τη βελτίωση της διαβούλευσης με τα ενδιαφερόμενα μέρη, ενώ η αποτελεσματικότητα και ο έγκαιρος χαρακτήρας της στην πράξη πρέπει να αντιμετωπιστούν καλύτερα. Η έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου συνέστησε στην Ελλάδα να διασφαλίσει «την αποτελεσματική και έγκαιρη διαβούλευση στην πράξη με τα ενδιαφερόμενα μέρη σχετικά με τα νομοσχέδια, μεταξύ άλλων με την παροχή επαρκούς χρόνου για δημόσια διαβούλευση»²⁰⁵. Τα νομοσχέδια εξακολουθούν να υποβάλλονται συστηματικά σε δημόσια διαβούλευση, και το 2023 σημειώθηκε σημαντική μείωση του αριθμού των διατάξεων που προστίθενται στο τελικό κείμενο του νόμου χωρίς να έχουν υποβληθεί σε δημόσια διαβούλευση²⁰⁶. Η προβλεπόμενη από τον νόμο προθεσμία για τη δημόσια διαβούλευση είναι δύο εβδομάδες, ενώ στην πράξη ο μέσος χρόνος ανήλθε σε 12,4 ημέρες κατά την περίοδο αναφοράς²⁰⁷, ενώ η προθεσμία μπορεί να υπαχθεί σε παρέκκλιση χωρίς αιτιολόγηση για τη σύντημσή της²⁰⁸. Τα ενδιαφερόμενα μέρη επισήμαναν το γεγονός ότι τα νομοσχέδια υποβάλλονται στη Βουλή σχεδόν αμέσως μετά το τέλος της δημόσιας διαβούλευσης²⁰⁹, γεγονός που δυσχεραίνει τη συνεκτίμηση των παρατηρήσεων που υποβλήθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής²¹⁰. Ανεξάρτητες αρχές τόνισαν ότι σπανίως ζητείται η γνώμη τους από την εκτελεστική εξουσία σχετικά με τα νομοσχέδια, παρά το ότι αυτά

²⁰¹ Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 93 παράγραφος 4.

²⁰² Το Σύνταγμα θεσπίζει πέντε ανεξάρτητες αρχές, την Αρχή Προστασίας Δεδομένων· το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ)· την Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (ΑΔΑΕ)· το Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού· και τον Συνήγορο του Πολίτη.

²⁰³ Ο Συνήγορος του Πολίτη είναι επίσης ο εθνικός φορέας ισότητας με εντολή καταπολέμησης των διακρίσεων και προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης.

²⁰⁴ Διάγραμμα της κατάστασης των εθνικών θεσμών — κατάσταση διαπίστωσης στις 27 Απριλίου 2022.

²⁰⁵ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 3.

²⁰⁶ Το 2023 το 15,3 % των άρθρων που περιλαμβάνονταν στη δημοσιευμένη νομοθεσία δεν υποβλήθηκε σε δημόσια διαβούλευση (34 % για την περίοδο 2020-2022). Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τη Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων κατά την επίσκεψη στη χώρα. Βλ. επίσης Ευρωπαϊκό Εξάμηνο, Έκθεση χώρας 2024 — Ελλάδα [SWD(2024) 608 final], σ. 64.

²⁰⁷ Σύμφωνα με στοιχεία του open.gov.gr, μεταξύ Ιουλίου 2023 και Ιουνίου 2024, σε 17 από τις 53 δημόσιες διαβουλεύσεις τηρήθηκε αυστηρά ο κανόνας των δύο εβδομάδων. Σύμφωνα με τον δείκτη ποιότητας νομοθέτησης για το 2023, ο μέσος χρόνος για το πρώτο εξάμηνο του 2023 επίσης ανήλθε σε 12,4 ημέρες. Κέντρο Φιλελευθέρων Μελετών (ΚΕΦΙΜ) (2023), Δείκτης Ποιότητας Νομοθέτησης 2023, σ. 16. Σύμφωνα με την κυβέρνηση, κατά την περίοδο αναφοράς, το 80 % των δημόσιων διαβουλεύσεων διήρκεσε δύο εβδομάδες ή περισσότερο. Γραπτές παρατηρήσεις της Γενικής Γραμματείας Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων, σ. 2.

²⁰⁸ Σύμφωνα με την GRECO, θα ήταν προτιμότερο το προβλεπόμενο από τον νόμο χρονοδιάγραμμα για τη διαβούλευση να μην υπόκειται σε παρέκκλιση και να προβλέπονται, στον ίδιο τον νόμο, ενδεικτικά οι λόγοι που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την παρέκκλιση. GRECO (Ομάδα χωρών κατά της διαφθοράς) (2022), Fifth Evaluation Round, Evaluation Report on Greece (Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων, Έκθεση αξιολόγησης για την Ελλάδα), σημείο 68.

²⁰⁹ Κατά την περίοδο αναφοράς, 28 νομοσχέδια (από 44) υποβλήθηκαν στη Βουλή την ίδια ή την επόμενη ημέρα μετά τη λήξη της δημόσιας διαβούλευσης.

²¹⁰ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Vouliwatch και τη Διεθνή Διαφάνεια κατά την επίσκεψη στη χώρα.

άπτονται των τομέων της εμπειρογνωσίας τους²¹¹. στις περισσότερες περιπτώσεις, καλούνται να παρουσιάσουν τις απόψεις τους σε μεταγενέστερο στάδιο ενώπιον της Βουλής²¹². Η GRECO εξέδωσε επίσης δύο συστάσεις για κατάλληλα χρονοδιαγράμματα ώστε οι διαβουλεύσεις να είναι αποτελεσματικές²¹³ και η συμμετοχή των ενδιαφερόμενων μερών να γίνεται εγκαίρως και να είναι συναφής²¹⁴. Συνεπώς, υπό το πρίσμα των ανωτέρω, έχει σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά την υλοποίηση της σύστασης που διατυπώθηκε στην έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου.

Καταβάλλονται προσπάθειες για τη βελτίωση της πρόσβασης στη νομοθεσία, ενώ εξακολουθούν να υπάρχουν προκλήσεις όσον αφορά την ποιότητα της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας. Η Εθνική Πύλη Κωδικοποίησης, ένα ηλεκτρονικό σύστημα που αποσκοπεί στη σταδιακή τυποποίηση της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας και στη διευκόλυνση της διοικητικής κωδικοποίησης της νομοθεσίας, ολοκληρώθηκε τον Νοέμβριο του 2023²¹⁵. Το σύστημα αυτό θα παράσχει σε φυσικά πρόσωπα και νομικές οντότητες ελεύθερη και άμεση πρόσβαση στην ενοποιημένη νομοθεσία²¹⁶. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αναφοράς, μειώθηκε ο συνολικός αριθμός των τροπολογιών της Βουλής και ο αριθμός των διατάξεων που περιλαμβάνονται στις εν λόγω τροπολογίες²¹⁷. Σύμφωνα με τα ενδιαφερόμενα μέρη, οι περισσότερες από αυτές τις τροπολογίες ρυθμίζουν ζητήματα που

²¹¹ Ο Οδηγός για τη σύνταξη των αναλύσεων συνεπειών ρύθμισης που έχει εκδοθεί από τη Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων προβλέπει ότι η διενέργεια ολοκληρωμένης εκτίμησης επιπτώσεων προϋποθέτει την προηγούμενη γνωμοδότηση ορισμένων αρχών με εξειδίκευση στο συγκεκριμένο αντικείμενο της προτεινόμενης ρύθμισης. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τον Συνήγορο του Πολίτη, την ΕΕΔΑ, την Αρχή Προστασίας Δεδομένων και την ΑΔΑΕ κατά την επίσκεψη στη χώρα. Βλ. επίσης Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 32.

²¹² Πληροφορίες που έδωσε ο Συνήγορος του Πολίτη και η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Κατά την περίοδο αναφοράς, η Βουλή πραγματοποίησε 31 ακροάσεις εκπροσώπων ανεξάρτητων αρχών ενώπιον διαφόρων κοινοβουλευτικών επιτροπών. Γραπτές παρατηρήσεις της Βουλής.

²¹³ GRECO (2024), Fourth Evaluation Round Second Addendum to the Second Compliance Report on Greece (Τέταρτος γύρος αξιολογήσεων, Δεύτερη προσθήκη στη δεύτερη έκθεση συμμόρφωσης για την Ελλάδα), σημεία 6-10. Η GRECO σημείωσε ότι, ενώ τα νομοσχέδια υπόκεινται συστηματικά σε δημόσια διαβούλευση, εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με τον ανεπαρκή χρόνο για δημόσια διαβούλευση και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η σύσταση εξακολουθεί να εφαρμόζεται εν μέρει.

²¹⁴ GRECO (2022, 2024), Fifth Evaluation Round, Evaluation Report and Compliance Report for Greece (Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων και έκθεση συμμόρφωσης για την Ελλάδα), σημεία 72 και 28-31 αντίστοιχα. Η GRECO επισήμανε την ανάγκη λήψης πρόσθετων στοχευμένων μέτρων για την καλύτερη πρόβλεψη ουσιαστικής συμμετοχής των ενδιαφερόμενων μερών σε προηγούμενα στάδια και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η σύσταση δεν έχει υλοποιηθεί.

²¹⁵ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 61.

²¹⁶ Η ημερομηνία-στόχος για την έναρξη λειτουργίας της πύλης έχει οριστεί στα τέλη του 2024 / αρχές του 2025. Οι πολίτες και οι επαγγελματίες του νομικού κλάδου επί του παρόντος έχουν πρόσβαση στην κωδικοποιημένη νομοθεσία κυρίως μέσω βάσεων δεδομένων επί πληρωμή. Άλλα έργα που χρηματοδοτούνται στο πλαίσιο του Μέσου Τεχνικής Υποστήριξης αποσκοπούν επίσης στη βελτίωση της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας.

²¹⁷ Μεταξύ Ιουλίου 2023 και Ιουνίου 2024, συμπεριλήφθηκαν 292 διατάξεις σε 69 τροπολογίες, δηλαδή κατά μέσο όρο 4 άρθρα ανά τροποποίηση, γεγονός που συνιστά μείωση σε σύγκριση με το πρώτο εξάμηνο του 2023 (7 άρθρα ανά τροπολογία) και 2022 (6). Γραπτές παρατηρήσεις της Γενικής Γραμματείας Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων. Σε μια προσπάθεια να μειωθεί ο συνολικός αριθμός των τροπολογιών, συχνά συγκεντρώνονται διάφορες διάσπαρτες, άσχετες διατάξεις που προτείνονται από διάφορα υπουργεία σε μία μόνο τροπολογία. Κέντρο Φιλελευθέρων Μελετών (ΚΕΦΙΜ) (2023), Δείκτης Ποιότητας Νομοθέτησης 2023, σ. 18-19.

δεν συνδέονται με το κύριο αντικείμενο του νόμου²¹⁸. Οι τροπολογίες της τελευταίας στιγμής εξακολουθούν να αποτελούν ζήτημα αντιπαράθεσης²¹⁹. Το Σύνταγμα και ο Κανονισμός της Βουλής προβλέπουν ότι οι τροπολογίες πρέπει να υποβάλλονται τουλάχιστον τρεις ημέρες πριν από την έναρξη της συζήτησης στην Ολομέλεια²²⁰. Ωστόσο, η κυβέρνηση αναφέρει ότι, σύμφωνα με την επικρατούσα πρακτική, το έγκαιρο της υποβολής τροπολογιών αξιολογείται σε σχέση με την έγκριση της ημερήσιας διάταξης της ολομέλειας. Συνακόλουθα, αναφέρει ότι το 2023 δεν υποβλήθηκε στη Βουλή καμία τροπολογία της τελευταίας στιγμής²²¹. Ωστόσο, τα ενδιαφερόμενα μέρη αναφέρουν ότι συχνά οι τροπολογίες δεν τηρούν τον κανόνα των τριών ημερών και, μολοντί στην ουσία υποβάλλονται με καθυστέρηση, αυτό δεν καταγράφεται²²². Επίσης, η ποιότητα της νομοπαρασκευαστικής διαδικασίας και οι συχνές αλλαγές στη νομοθεσία²²³ εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό λόγο ανησυχίας για τις επιχειρήσεις όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της προστασίας των επενδύσεων στην Ελλάδα (59 % μεταξύ των απαντησάντων, από τα υψηλότερα ποσοστά στην ΕΕ)²²⁴.

Οι ανεξάρτητες αρχές, οι οποίες συστήνονται δυνάμει του Συντάγματος, αντιμετωπίζουν προκλήσεις που θα μπορούσαν να υπονομεύσουν το καθεστώς και την ικανότητά τους να ασκούν αποτελεσματικά τα καθήκοντά τους. Τον Σεπτέμβριο του 2023 η Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής²²⁵ αντικατέστησε τα μέλη του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) και της Αρχής Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (ΑΔΑΕ), των οποίων η

²¹⁸ Το ποσοστό τροπολογιών που δεν σχετίζονται με το κύριο αντικείμενο του νόμου ανέρχεται σε 82 %, Κέντρο Φιλελευθέρων Μελετών (ΚΕΦΙΜ) (2023), Δείκτης Ποιότητας Νομοθέτησης 2023, σ. 19-20· Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τον Συνήγορο του Πολίτη, την ΕΕΔΑ, την Αρχή Προστασίας Δεδομένων και την ΑΔΑΕ κατά την επίσκεψη στη χώρα· παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την Ένωση Πολιτικών Ελευθεριών για την Ευρώπη για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 31-32.

²¹⁹ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 31.

²²⁰ Άρθρο 74 παράγραφος 5 στοιχείο δ) του Συντάγματος και άρθρο 87 παράγραφος 2 του κανονισμού της Βουλής.

²²¹ Η ημερήσια διάταξη της ολομέλειας εγκρίνεται από μία έως τρεις ημέρες πριν από την έναρξη της συζήτησης στην Ολομέλεια. Σύμφωνα με της Βουλή, ακόμη και οι τροπολογίες που υποβάλλονται την προηγούμενη της έναρξης της συζήτησης στην Ολομέλεια μπορούν να συζητηθούν επαρκώς. Γραπτές παρατηρήσεις που παρασχέθηκαν από τη Βουλή κατά την επίσκεψη στη χώρα.

²²² Σύμφωνα με το Vouliwatch, 49 από τις 75 τροπολογίες κατατέθηκαν είτε την ίδια ημέρα είτε την παραμονή της ψήφισης του νόμου. Joint Civil Society Submission to the European Commission on the 2024 Rule of Law (Κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου), σημείο 92. Βλ. επίσης, Κέντρο Φιλελευθέρων Μελετών (ΚΕΦΙΜ) (2023), Δείκτης Ποιότητας Νομοθέτησης 2023, σ. 25· και SyntagmaWatch (2024), Σύνταγμα: Ερμηνεία κατ' άρθρο, άρθρο 74, Τροπολογίες επί νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων, Ν. Παπασπύρου, σ. 6. ENNHRI (2024), The state of the rule of law in the European Union, Reports from National Human Rights Institutions, Greece, Greek NCHR (Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Εκθέσεις εθνικών οργανισμών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, Ελλάδα, ΕΕΔΑ) σ. 258.

²²³ Τα ενδιαφερόμενα μέρη ανέφεραν ως παράδειγμα στον Ποινικό Κώδικα, ο οποίος τροποποιήθηκε επτά φορές την τελευταία τετραετία. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, το Vouliwatch, τη Διεθνή Διαφάνεια, Ενώσεις Δημοσιογράφων, την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου κατά την επίσκεψη στη χώρα.

²²⁴ 53 % το 2023. Όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της προστασίας των επενδύσεων από τον νόμο και τα δικαστήρια, το 28 % των επιχειρήσεων δηλώνουν βέβαιες ή αρκετά βέβαιες, ποσοστό που είναι το χαμηλότερο στην ΕΕ (32 % το 2022 και 38 % το 2021). Διαγράμματα 55 και 56, Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης για το 2024.

²²⁵ Κανονισμός της Βουλής, άρθρα 13-14· η Διάσκεψη των Προέδρων είναι συλλογικό όργανο που οργανώνει τις εργασίες της Βουλής. Στις αρχές Σεπτεμβρίου 2023 η Βουλή τροποποίησε τη σύνθεση της Διάσκεψης των Προέδρων ώστε να προστεθεί ένα επιπλέον μέλος.

θητεία είχε λήξει²²⁶. Ωστόσο, οι διορισμοί αυτοί αποτέλεσαν αντικείμενο συζήτησης μεταξύ πολιτικών και νομικών εμπειρογνομώνων, οι οποίοι διερωτήθηκαν κατά πόσον υπήρξε απόπειρα αθέμιτης παρέμβασης στη λειτουργία των εν λόγω ανεξάρτητων αρχών²²⁷. Σύμφωνα με την κυβέρνηση, οι διορισμοί ήταν σύμφωνοι με το Σύνταγμα και τα νέα μέλη είναι εμπειρογνώμονες που χαίρουν ευρείας εκτίμησης²²⁸. Τον Νοέμβριο του 2023 ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών άσκησε δύο αιτήσεις ακύρωσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας κατά των αποφάσεων διορισμού, ισχυριζόμενος ότι οι διορισμοί πραγματοποιήθηκαν κατά παράβαση του Συντάγματος²²⁹. Οι ανεξάρτητες αρχές θεωρούν ότι και μόνη η εντύπωση ότι δέχονται πιέσεις κατά την άσκηση των καθηκόντων τους επηρεάζει σοβαρά το κύρος τους²³⁰. Υποστηρίζουν επίσης ότι η τρέχουσα διαδικασία διορισμού παρέχει την εξουσία λήψης αποφάσεων σε όργανο που δεν έχει σταθερή σύνθεση, εκθέτει τις αρχές σε αθέμιτη πολιτική επιρροή και θα πρέπει να επανεξεταστεί²³¹. Η Αρχή Προστασίας Δεδομένων, το ΕΣΡ και η ΑΔΑΕ ανέφεραν προβλήματα υποστελέχωσης και περιορισμένων πόρων που επηρεάζουν την αποτελεσματική εκτέλεση των καθηκόντων τους²³². Επισήμαναν την ανάγκη θέσπισης διαδικασίας που θα επιτρέπει στις αρχές να επιλέγουν οι ίδιες το

²²⁶ Οι παρατεταμένες καθυστερήσεις στην επιλογή νέων μελών των Ανεξάρτητων Αρχών αποτελούν ζήτημα που ανακύπτει κατ' επανάληψη. Η θητεία του Συνηγόρου του Πολίτη καθώς και αρκετών μελών της Αρχής Προστασίας Δεδομένων έχει επίσης λήξει εδώ και πολύ καιρό. ΕΕΔΑ (2023), Δήλωση για τις Ανεξάρτητες Αρχές, Ζητήματα διασφάλισης της θεσμικής ακεραιότητας των συνταγματικά κατοχυρωμένων Ανεξάρτητων Αρχών και σεβασμός του καθεστώτος των αυξημένων εγγυήσεων των μελών τους, 30 Νοεμβρίου 2023.

²²⁷ ΕΕΔΑ (2023), Δήλωση για τις Ανεξάρτητες Αρχές, Ζητήματα διασφάλισης της θεσμικής ακεραιότητας των συνταγματικά κατοχυρωμένων Ανεξάρτητων Αρχών και σεβασμός του καθεστώτος των αυξημένων εγγυήσεων των μελών τους, 30 Νοεμβρίου 2023· πρακτικά του συνεδρίου με θέμα «Συνταγματικά Κατοχυρωμένες Ανεξάρτητες Αρχές: Η συμβολή τους σε ένα ευρωπαϊκό δημοκρατικό κράτος δικαίου», 1-2 Νοεμβρίου 2023· Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (σε συνεργασία με την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και το Κέντρο Ενημέρωσης και Τεκμηρίωσης για τον ρατσισμό, την οικολογία, την ειρήνη και τη μη βία «Αντιγόνη») (2024), Country research - Legal environment and space of civil society organisations in supporting fundamental rights (Έρευνα ανά χώρα — Νομικό περιβάλλον και χώρος των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για την υποστήριξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων) [Ελλάδα], Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, σ. 34-35· παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ένωση Πολιτικών Ελευθεριών για την Ευρώπη για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 32-34 και σημεία 13-17.

²²⁸ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 46-47.

²²⁹ Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών (2023), Προσφυγή ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, 30 Νοεμβρίου 2023. Το κύριο ζήτημα είναι αν τηρήθηκε η απαιτούμενη πλειοψηφία των 3/5 που απαιτείται από το Σύνταγμα (άρθρο 101Α). Οι προσβαλλόμενες αποφάσεις ελήφθησαν με πλειοψηφία 16 επί συνόλου 27 ψήφων. Σύμφωνα με την κυβέρνηση, επιτεύχθηκε η απαιτούμενη πλειοψηφία με βάση τον Κανονισμό της Βουλής. Ο Δικηγορικός Σύλλογος υποστηρίζει ότι η απαιτούμενη πλειοψηφία είναι 17. Η επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας έλαβε χώρα στις 17 Μαΐου 2024.

²³⁰ Δελτίο Τύπου των συνταγματικά κατοχυρωμένων ανεξάρτητων αρχών σχετικά με το κοινό συνέδριο με θέμα «Συνταγματικά κατοχυρωμένες ανεξάρτητες αρχές: Η συμβολή τους σε ένα ευρωπαϊκό δημοκρατικό κράτος δικαίου», 7 Νοεμβρίου 2023

²³¹ Ο.π.: Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τον Συνήγορο του Πολίτη, την ΕΕΔΑ, το ΕΣΡ, την ΑΔΑΕ, την ΑΠΔ, τον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, το Vouliwatch και τη Διεθνή Διαφάνεια κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

²³² Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την ΑΠΔ, την ΑΔΑΕ, το ΕΣΡ κατά την επίσκεψη στη χώρα. Η ΑΠΔ επισήμανε ο προϋπολογισμός της μειώθηκε κατά 15 % κατά την τελευταία τετραετία, ενώ ο προϋπολογισμός των άλλων αρχών προστασίας δεδομένων αυξήθηκε. Όσον αφορά το ΕΣΡ, βλ. πυλώνα III, σ. 20.

προσωπικό τους, πράγμα το οποίο θα μειώσει τις καθυστερήσεις στις προσλήψεις²³³. Τον Δεκέμβριο του 2023 θεσπίστηκαν νομοθετικά μέτρα για τη βελτίωση του μισθολογικού καθεστώτος για όλα τα μέλη των συνταγματικών αρχών²³⁴. Οι ανεξάρτητες αρχές και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη επισήμαναν επίσης τα εμπόδια που αντιμετωπίζει η ΑΔΑΕ κατά την εκτέλεση των καθηκόντων της, συμπεριλαμβανομένης της κλήσης των μελών της στη δικαιοσύνη για πράξεις που σχετίζονται με τα καθήκοντά τους²³⁵ και προσωπικές επιθέσεις κατά του προέδρου της²³⁶.

Ο Συνήγορος του Πολίτη διερευνά περιστατικά εικαζόμενης αυθαίρετης συμπεριφοράς των οργάνων επιβολής του νόμου. Ο Συνήγορος του Πολίτη ερευνά εικαζόμενη αυθαίρετη συμπεριφορά του προσωπικού των σωμάτων ασφαλείας στο πλαίσιο της εντολής του εθνικού μηχανισμού διερεύνησης περιστατικών αυθαιρεσίας²³⁷. Στην ειδική έκθεσή του του 2022 που δημοσιεύτηκε τον Οκτώβριο του 2023, ο Συνήγορος του Πολίτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο συστηματικός χαρακτήρας των ελλείψεων ως προς την αποτελεσματική διερεύνηση πειθαρχικών παραπτώματων παρά τις επανειλημμένες συστάσεις του έχει ως αποτέλεσμα τα προβλήματα που έχουν εντοπιστεί όχι μόνο εξακολουθούν να υφίστανται αλλά έχουν επιδεινωθεί²³⁸. Τον Νοέμβριο του 2023 ο Συνήγορος του Πολίτη ξεκίνησε ανεξάρτητη έρευνα²³⁹ σχετικά με τη συμπεριφορά της ακτοφυλακής στο πλαίσιο του ναυαγίου της Πύλου. Η επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα επικρότησε την έναρξη της έρευνας του Συνηγόρου του Πολίτη και παρότρυνε τις ελληνικές αρχές να συνεργαστούν πλήρως μαζί του²⁴⁰. Επίσης, αναγνώρισε τη σημασία των παράλληλα

²³³ Οι ανεξάρτητες αρχές προσλαμβάνουν το προσωπικό τους μέσω μακροχρόνιων διαδικασιών επιλογής που διοργανώνονται από το Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού. Όσον αφορά τον Συνήγορο του Πολίτη, η θέσπιση δικής του διαδικασίας επιλογής προσωπικού είναι η μόνη ρύθμιση που απομένει προκειμένου η εν λόγω αρχή να συμμορφωθεί πλήρως με τις αρχές της Επιτροπής της Βενετίας για την προστασία και την προώθηση του θεσμού του Διαμεσολαβητή [CDL-AD (2019) 005-e]. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τον Συνήγορο του Πολίτη κατά την επίσκεψη στη χώρα.

²³⁴ Άρθρο 95 του νόμου 5079/2023.

²³⁵ Τον Οκτώβριο του 2023 τα μέλη της ΑΔΑΕ κλήθηκαν σε απολογία ως ύποπτοι για τη διαρροή διαβαθμισμένων πληροφοριών. Οι κατηγορίες αποσύρθηκαν τον Φεβρουάριο του 2024.

²³⁶ ΕΕΔΑ (2023), Δήλωση για τις Ανεξάρτητες Αρχές, Ζητήματα διασφάλισης της θεσμικής ακεραιότητας των συνταγματικά κατοχυρωμένων Ανεξάρτητων Αρχών και σεβασμός του καθεστώτος των αυξημένων εγγυήσεων των μελών τους, 30 Νοεμβρίου 2023. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την ΑΔΑΕ κατά την επίσκεψη στη χώρα: παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ένωση Πολιτικών Ελευθεριών για την Ευρώπη και κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 32-34 και σημεία 13-17, αντίστοιχα.

²³⁷ Νόμος 4443/2016. Με τον νόμο 4960/2022 θεσπίστηκε επίσης μηχανισμός για την παρακολούθηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στον οποίο συμμετέχουν υπεύθυνοι προστασίας θεμελιωδών δικαιωμάτων στο Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, την Αστυνομία και το Λιμενικό Σώμα. Γραπτές παρατηρήσεις της Ελλάδας.

²³⁸ Συνήγορος του Πολίτη (2023), Ειδική έκθεση 2022, Εθνικός Μηχανισμός Διερεύνησης Περιστατικών Αυθαιρεσίας, σ. 23.

²³⁹ Συνήγορος του Πολίτη (2023), Δελτίο Τύπου, 9 Νοεμβρίου 2023. Παράλληλα, η Ευρωπαϊκή Διαμεσολαβήτρια ξεκίνησε επίσης αυτεπάγγελτη έρευνα σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Συνοριοφυλακής και Ακτοφυλακής (Frontex) συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις του όσον αφορά τα θεμελιώδη δικαιώματα ως προς την έρευνα και τη διάσωση στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων θαλάσσιας επιτήρησης, ιδίως του ναυαγίου της Adriana, η οποία ολοκληρώθηκε τον Φεβρουάριο του 2024 (ΟΙ/3/2023). Από την έρευνα προέκυψε ότι ο Frontex συμμορφώθηκε με τις υποχρεώσεις του που απορρέουν από τον κανονισμό (ΕΕ) 2019/1896 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Νοεμβρίου 2019, για την Ευρωπαϊκή Συνοριοφυλακή και Ακτοφυλακή.

²⁴⁰ Συμβούλιο της Ευρώπης: Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (2023), Statement Greece: The Ombudsman institution opening an independent investigation into the Pylos shipwreck is a welcome step

διεξαγόμενων ποινικών ερευνών, που θα πρέπει να διεξάγονται σε συμμόρφωση με τις απαιτήσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων²⁴¹. Τον Ιούνιο του 2023 κινήθηκαν δύο ανεξάρτητες ποινικές διαδικασίες: η μία από το τριμελές εφετείο κακουργημάτων Καλαμάτας, που έχει περατωθεί²⁴², και η άλλη από το ναυτοδικείο Πειραιά, το οποίο βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη και επικεντρώνεται ειδικά στη συμπεριφορά του Λιμενικού Σώματος²⁴³. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θεωρεί ότι η αποτελεσματική και έγκαιρη διερεύνηση²⁴⁴ τέτοιων περιστατικών αποτελεί σημαντική απόδειξη της ικανότητας των αρμόδιων αρχών να αντιδρούν επαρκώς²⁴⁵. Γενικότερα, τον Δεκέμβριο του 2023 η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης απηύθυνε αυστηρή έκκληση στην Ελλάδα να ενισχύσει τον Συνήγορο του Πολίτη με επαρκές προσωπικό, να εφαρμόσει τις συστάσεις της και να ενισχύσει τις πειθαρχικές έρευνες²⁴⁶.

Οι δικαστικές έρευνες σχετικά με καταγγελίες για υποκλοπές τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και τη χρήση κατασκοπευτικού λογισμικού ξεκίνησαν το 2022 και βρίσκονται σε εξέλιξη²⁴⁷. Τον Ιούλιο του 2023 η Αρχή Προστασίας Δεδομένων (ΑΠΔ) κοινοποίησε τα πορίσματα της έρευνάς της και τα διαβίβασε στις δικαστικές αρχές²⁴⁸. Τον

(Δήλωση για την Ελλάδα: Η κίνηση ανεξάρτητης έρευνας από το θεσμικό όργανο του Συνηγόρου του Πολίτη είναι ευπρόσδεκτη εξέλιξη), 9 Νοεμβρίου 2023.

²⁴¹ Ο.π.

²⁴² Η υπόθεση αφορούσε ισχυρισμούς περί παράνομης μεταφοράς και περατώθηκε από το τριμελές εφετείο κακουργημάτων Καλαμάτας τον Μάιο του 2024 λόγω έλλειψης δικαιοδοσίας.

²⁴³ Τον Σεπτέμβριο του 2023, σαράντα επιζώντες κατέθεσαν μήνυση ενώπιον του ναυτοδικείου Πειραιά κατά των ελληνικών αρχών. Εκκρεμεί επίσης η ποινική έρευνα.

²⁴⁴ Τον Δεκέμβριο του 2023 η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης απηύθυνε αυστηρή έκκληση στην Ελλάδα να διασφαλίσει ιδίως ότι οι ποινικές έρευνες είναι επαρκώς διεξοδικές. Η Ελλάδα τελεί υπό ενισχυμένη επιτήρηση για την ομάδα υποθέσεων Σιδηρόπουλος και Παπακόστας κατά Ελλάδας που αφορούν κακομεταχείριση από όργανα επιβολής του νόμου, καθώς και την έλλειψη αποτελεσματικών ερευνών. Συμβούλιο της Ευρώπης, Απόφαση της Επιτροπής Υπουργών CM/Del/Dec (2023) 1483/H46-16. Βλ. επίσης απόφαση Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2024, Alkhatib και λοιποί κατά Ελλάδας, 3566/16. Επιπλέον, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών επικρίνουν το γεγονός ότι, παρά τα αξιόπιστα στοιχεία, οι επίσημες έρευνες για τα καταγγελλόμενα περιστατικά δεν έχουν σημειώσει ουσιαστική πρόοδο, και διατυπώνουν ανησυχίες σχετικά με τις διαδικασίες έρευνας και την προοπτική λογοδοσίας. Παρατηρήσεις του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Πολιτών, του Δικτύου Παρακολούθησης της Συνοριακής Βίας, της Ένωσης Πολιτικών Ελευθεριών για την Ευρώπη και κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου.

²⁴⁵ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογράμμισε την ανάγκη να ολοκληρωθούν οι εκκρεμούσες έρευνες με τρόπο διαφανή, διεξοδικό και γρήγορο. Επίτροπος Ylva Johansson (2023), εναρκτήρια δήλωση — Συζήτηση στην ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την έρευνα και τη διάσωση στη Μεσόγειο, 12 Ιουλίου 2023· επίτροπος Ylva Johansson (2023), παρέμβαση στην Επιτροπή Πολιτικών Ελευθεριών, Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, 6 Ιουνίου 2023. Δημιουργήθηκε ειδικός μηχανισμός παρακολούθησης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ο οποίος περιλαμβάνει διυπουργική ειδική ομάδα υψηλού επιπέδου και υπεύθυνους θεμελιωδών δικαιωμάτων στο Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, την αστυνομία και το Λιμενικό Σώμα. Νόμος 4960/2022.

²⁴⁶ Συμβούλιο της Ευρώπης, Απόφαση της Επιτροπής Υπουργών CM/Del/Dec (2023) 1483/H46-16. Σύμφωνα με την κυβέρνηση, ο Συνήγορος του Πολίτη ενισχύθηκε με πέντε επιπλέον μέλη ειδικού επιστημονικού προσωπικού, ενώ δύο ακόμη προστεθούν στο δυναμικό του το 2024. Γραπτές παρατηρήσεις της Ελλάδας.

²⁴⁷ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 33-34.

²⁴⁸ Η ΑΠΔ δήλωσε ότι τα τελευταία χρόνια 92 χρήστες ελληνικών αριθμών τηλεφώνου είχαν γίνει στόχος του κακόβουλου κατασκοπευτικού λογισμικού Predator. ΑΠΔ (2023), Ενέργειες της ΑΠΔ σε σχέση με δραστηριότητες εγκατάστασης και χρήσης κατασκοπευτικού λογισμικού στην Ελλάδα, δελτίο Τύπου της 20ής Ιουλίου 2023· πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την ΑΠΔ κατά την επίσκεψη στη χώρα.

Οκτώβριο του 2023 η ΑΔΑΕ απέρριψε το αίτημα των εισαγγελέων να εξετάσει αν τα πρόσωπα που είχαν αποτελέσει στόχο κατασκοπευτικού λογισμικού βρίσκονταν υπό παρακολούθηση και από την Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών²⁴⁹. Τον Οκτώβριο του 2023 ο εισαγγελέας του Αρείου Πάγου διέταξε τη διαβίβαση του φακέλου της έρευνας από την Εισαγγελία Πρωτοδικών στον Άρειο Πάγο. Η απόφαση αυτή δέχτηκε επικρίσεις, μεταξύ άλλων από οργανώσεις για την ελευθερία του Τύπου, καθώς θεωρήθηκε απόπειρα παρέμβασης στην υπό εξέλιξη έρευνα και καθυστέρηση περαιτέρω την πρόοδό της²⁵⁰. Σύμφωνα με την πλατφόρμα του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ασφάλεια των δημοσιογράφων, οι ποινικές έρευνες σχετικά με τη χρήση κατασκοπευτικού λογισμικού στερούνταν σαφήνειας²⁵¹. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης παρότρυνε την Ελλάδα να διεξαγάγει αποτελεσματικές, ανεξάρτητες και ταχείες έρευνες για όλες τις περιπτώσεις κατάχρησης κατασκοπευτικού λογισμικού και να παράσχει επαρκή μέσα έννομης προστασίας στα θύματα²⁵². Τον Μάρτιο του 2024 η κυβέρνηση υπέβαλε την απάντησή της στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση σε σχέση με το ψήφισμα, παρέχοντας πληροφορίες σχετικά με έρευνες καταγγελιών μεμονωμένων περιστατικών που διενεργήθηκαν από τα δικαστήρια, από την Εθνική Αρχή Διαφάνειας και από τη Βουλή²⁵³, καθώς και σχετικά με βελτιώσεις του ισχύοντος νομικού πλαισίου²⁵⁴. Τον Απρίλιο του 2024 το Συμβούλιο της Επικρατείας αποφάνθηκε ότι η τότε ισχύουσα διάταξη, σύμφωνα με την οποία πρόσωπο που τελεί υπό παρακολούθηση για λόγους εθνικής ασφάλειας δεν μπορεί να ενημερωθεί σχετικά, είναι αντισυνταγματική²⁵⁵.

Το καθεστώς ασυλίας των μελών της κυβέρνησης πυροδότησε δημόσια συζήτηση. Το Σύνταγμα προβλέπει ότι η Βουλή έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα να διερευνά και ασκεί δίωξη κατά όσων διατελούν ή διετέλεσαν μέλη της κυβέρνησης για ποινικά αδικήματα που τέλεσαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους²⁵⁶. Μετά την απόφαση της Βουλής να μην

²⁴⁹ Καθημερινή, Παρακολούθησεις, το αίτημα των δύο δικαστών στην ΑΔΑΕ, 24 Οκτωβρίου 2023.

²⁵⁰ Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα, Predatorgate scandal in Greece: RSF denounces the political sabotage of the investigation, (Σκάνδαλο «Predatorgate» στην Ελλάδα: Οι Δημοσιογράφοι χωρίς Σύνορα καταγγέλλουν την πολιτική δολιοφθορά της έρευνας), 2 Νοεμβρίου 2023. Η κοινωνία των πολιτών επέκρινε επίσης το γεγονός ότι η διαβίβαση της υπόθεσης διατάχθηκε ενόσω οι εισαγγελείς πρωτοδικών διερευνούσαν αν τα πρόσωπα που είχαν αποτελέσει στόχο του παράνομου κατασκοπευτικού λογισμικού είχαν στοχοποιηθεί και από την Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών. Κοινή υποβολή της κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την κατάρτιση της έκθεσης για το κράτος δικαίου, σημείο 11. Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Πολιτών για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 12-13.

²⁵¹ Ετήσια έκθεση, Ετήσια αξιολόγηση της ελευθερίας του Τύπου στην Ευρώπη από τις οργανώσεις-εταίρους της πλατφόρμας για την ασφάλεια των δημοσιογράφων, σ. 71-72.

²⁵² Συμβούλιο της Ευρώπης: Κοινοβουλευτική Συνέλευση (2023), Resolution 2513, Pegasus and similar spyware and secret State surveillance (Ψήφισμα 2513, Pegasus και παρόμοια προγράμματα κατασκοπευτικού λογισμικού και μυστική κρατική παρακολούθηση), σημείο 11.3. Τον Μάρτιο του 2024, η κυβέρνηση υπέβαλε την απάντησή της στην Κοινοβουλευτική Συνέλευση σε σχέση με το ψήφισμα. Γραπτές παρατηρήσεις της Ελλάδας.

²⁵³ Παρατηρήσεις της Ελλάδας στο αίτημα παροχής πληροφοριών της Επιτροπής Νομικών Θεμάτων και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της ΚΣΣΕ, μετά το ψήφισμα 2513 και την έκθεση της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, Μάρτιος 2024

²⁵⁴ Νόμος 5002/2022, 5086/2024 και ενίσχυση των Ανεξάρτητων Αρχών που είναι επιφορτισμένες με την προστασία της ιδιωτικής ζωής. Σύμφωνα με τις ελληνικές αρχές, νέα αρχή κυβερνοασφάλειας θα συνεργαστεί στενά με τις υπηρεσίες πληροφοριών και τις ανεξάρτητες αρχές προστασίας δεδομένων, ώστε να αυξηθεί το επίπεδο ευαισθητοποίησης και προστασίας των πολιτών.

²⁵⁵ Συμβούλιο της Επικρατείας (ολομέλεια), 465/2024, 5 Απριλίου 2024.

²⁵⁶ Σύνταγμα, άρθρο 86 παράγραφοι 1 και 2, Κανονισμός της Βουλής, άρθρο 153 και νόμος 3126/2003 «Ποινική Ευθύνη Υπουργών και άλλες διατάξεις». Μετά από πρόταση τριάντα βουλευτών, η Βουλή αποφασίζει, με απόλυτη πλειοψηφία, να συστήσει κοινοβουλευτική επιτροπή για τη διενέργεια

κινήσει προκαταρκτική εξέταση σχετικά με την ενδεχόμενη ποινική ευθύνη δύο πρώην υπουργών ξεκίνησε δημόσια συζήτηση. Τα ενδιαφερόμενα μέρη εξέφρασαν επίσης ανησυχία σχετικά με το καθεστώς ασυλίας²⁵⁷. Αίτηση για την τροποποίηση του νομικού πλαισίου ως προς την ασυλία συγκέντρωσε 1,5 εκατ. υπογραφές²⁵⁸ σε σχέση με διαφορετική υπόθεση. Η ολομέλεια των Δικηγορικών Συλλόγων ανακοίνωσε σχέδια για σύσταση ομάδας εργασίας, η οποία θα καταρτίσει αντίστοιχη νομοθετική πρόταση και θα την αποστείλει στον πρόεδρο της Βουλής και στις κοινοβουλευτικές ομάδες²⁵⁹. Σύμφωνα με την ένωση δικαστών και εισαγγελέων, ο δικαιολογητικός λόγος για το ισχύον σύστημα είναι το γεγονός ότι, διαφορετικά, τα μέλη της κυβέρνησης θα απείχαν από τη λήψη αποφάσεων υπό την απειλή άσκησης μηνύσεων²⁶⁰.

Υπάρχει μηχανισμός για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης της διοίκησης με τις δικαστικές αποφάσεις. Το Σύνταγμα περιέχει διάταξη σχετικά με την υποχρέωση της δημόσιας διοίκησης να συμμορφώνεται με τις δικαστικές αποφάσεις²⁶¹. Με νόμο έχει προβλεφθεί ειδική διαδικασία για τη διασφάλιση της εκτέλεσης των εθνικών δικαστικών αποφάσεων²⁶². Το δικαστικό σώμα θεωρεί ότι ο μηχανισμός λειτουργεί συνολικά ικανοποιητικά, με εξαίρεση ορισμένες περιπτώσεις που αφορούν συνταξιοδοτικά δικαιώματα²⁶³.

Την 1η Ιανουαρίου 2024 εκκρεμούσε στην Ελλάδα η εφαρμογή 28 αποφάσεων-οδηγών του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, δηλαδή μίας παραπάνω συγκριτικά με το προηγούμενο έτος²⁶⁴. Κατά την ημερομηνία αυτή, το ποσοστό αποφάσεων-οδηγών η εφαρμογή των οποίων εκκρεμούσε στην Ελλάδα εντός της τελευταίας

προκαταρκτικής εξέτασης της υπόθεσης. Τα πορίσματα της επιτροπής υποβάλλονται στην ολομέλεια, η οποία αποφασίζει με απόλυτη πλειοψηφία αν θα ασκήσει δίωξη.

²⁵⁷ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από τον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών, τον Συνήγορο του Πολίτη, την Εθνική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, τη Διεθνή Διαφάνεια και το Vouliwatch κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

²⁵⁸ Η συγκέντρωση υπογραφών για το ψήφισμα ξεκίνησε από οικογένειες θυμάτων της σύγκρουσης τρένων που συνέβη στα Τέμπη στις 28 Φεβρουαρίου 2023, κατά την οποία έχασαν τη ζωή τους 57 άτομα. Το άρθρο 73 παράγραφος 6 του Συντάγματος προβλέπει το δικαίωμα των πολιτών να καταθέτουν νομοθετικές προτάσεις με τη συγκέντρωση 500 000 υπογραφών (νομοθετική πρωτοβουλία πολιτών). Ωστόσο, δεν έχει ακόμη θεσπιστεί η αναγκαία νομοθεσία για την εφαρμογή της διάταξης αυτής.

²⁵⁹ Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, δελτίο Τύπου, 5 Ιουνίου 2024.

²⁶⁰ Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων κατά την επίσκεψη στη χώρα.

²⁶¹ Σύνταγμα, άρθρο 95 παράγραφος 5. Το Σύνταγμα προβλέπει επίσης την αναγκαστική εκτέλεση αποφάσεων κατά του Δημοσίου, των ΟΤΑ και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (άρθρο 94 παράγραφος 4).

²⁶² Νόμος 3068/2002. Τριμελές συμβούλιο του ίδιου δικαστηρίου που εξέδωσε τη σχετική δικαστική απόφαση εξετάζει, κατόπιν αιτήματος του ενδιαφερομένου ιδιώτη, αν η διοίκηση δεν συμμορφώθηκε ή αν συμμορφώθηκε πλημμελώς με την απόφαση και, σε καταφατική περίπτωση, καλεί τη διοίκηση να συμμορφωθεί εντός ταχθείσας προθεσμίας. Το ίδιο συμβούλιο μπορεί να επιβάλει κύρωση.

²⁶³ Το Ελεγκτικό Συνέδριο ανέφερε ότι σε τέτοιες περιπτώσεις, λόγω των επιπτώσεών τους στον κρατικό προϋπολογισμό, η διοίκηση συχνά αρνείται να συμμορφωθεί ακόμη και μετά την ολοκλήρωση της προβλεπόμενης ειδικής διαδικασίας. Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από το Ελεγκτικό Συνέδριο κατά την επίσκεψη στη χώρα.

²⁶⁴ Η λήψη των αναγκαίων μέτρων εκτέλεσης των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου τελεί υπό την εποπτεία της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Αποτελεί πρακτική της Επιτροπής Υπουργών να ομαδοποιεί τις υποθέσεις κατά ενός κράτους οι οποίες απαιτούν παρόμοια μέτρα εκτέλεσης, ιδίως γενικά μέτρα, και να τις εξετάζει από κοινού. Η πρώτη υπόθεση της ομάδας ορίζεται ως υπόθεση-οδηγός όσον αφορά την εποπτεία των γενικών μέτρων και οι επαναλαμβανόμενες υποθέσεις εντός της ομάδας μπορούν να περατωθούν όταν εκτιμάται ότι έχουν ληφθεί όλα τα πιθανά ατομικά μέτρα που απαιτούνται για την παροχή έννομης προστασίας στον προσφεύγοντα.

δεκαετίας ήταν 30 % (έναντι 34 % το 2023), ενώ το μέσο χρονικό διάστημα κατά το οποίο η εφαρμογή των αποφάσεων παρέμενε σε εκκρεμότητα ήταν 6 έτη και 7 μήνες (το ίδιο με το 2023)²⁶⁵. Μια από τις παλαιότερες υποθέσεις, η εφαρμογή της οποίας εκκρεμεί για περισσότερα από 15 χρόνια, αφορά παραβιάσεις του δικαιώματος στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι λόγω των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων για τη μη εγγραφή ή για τη λύση σωματείων με την αιτιολογία ότι στόχος τους ήταν η προώθηση της ιδέας ύπαρξης εθνοτικής μειονότητας στην Ελλάδα²⁶⁶. Όσον αφορά την τήρηση των προθεσμιών πληρωμής, στις 31 Δεκεμβρίου 2023 εκκρεμούσε η επιβεβαίωση πληρωμής για συνολικά 7 υποθέσεις (έναντι 13 το 2022)²⁶⁷. Την 1η Ιουλίου 2024 ο αριθμός των δικαστικών αποφάσεων-οδηγών η εφαρμογή των οποίων εκκρεμεί είχε αυξηθεί σε 29²⁶⁸.

Σημειώθηκε κάποια περαιτέρω πρόοδος ως προς την υπό εξέλιξη υλοποίηση της διαλειτουργικότητας των υφιστάμενων μητρώων για τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ενώ το πλαίσιο εγγραφής δεν έχει ακόμη αξιολογηθεί, ιδίως σε σχέση με τα ειδικά μητρώα του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου. Με την έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου συστήθηκε στην Ελλάδα «να λάβει περαιτέρω μέτρα για την αξιολόγηση του ισχύοντος συστήματος εγγραφής των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, μεταξύ άλλων με την έναρξη διαρθρωμένου διαλόγου με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, και να αξιολογήσει κατά πόσον υπάρχει ανάγκη τροποποίησής του»²⁶⁹. Τον Οκτώβριο του 2023 τέθηκαν σε λειτουργία η Δημόσια Βάση Δεδομένων και το Ειδικό Μητρώο Οργανώσεων Κοινωνίας των Πολιτών²⁷⁰ και η λειτουργία τους είναι συνολικά ομαλή²⁷¹.

²⁶⁵ Όλα τα στοιχεία υπολογίζονται από το European Implementation Network (Ευρωπαϊκό Φόρουμ Εφαρμογής Αποφάσεων) και βασίζονται στον αριθμό των υποθέσεων που θεωρούνται εκκρεμείς κατά την ετήσια καταληκτική ημερομηνία της 1ης Ιανουαρίου 2024. Βλ. παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εφαρμογής Αποφάσεων για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 4.

²⁶⁶ Τον Δεκέμβριο του 2023 η Επιτροπή Υπουργών εξέφρασε τη βαθιά της ανησυχία για το γεγονός ότι, παρά τη νομοθετική τροποποίηση που ενέκρινε η Ελλάδα το 2017 και που επέτρεψε την επανέναρξη της επίμαχης διαδικασίας, οι προσφεύγοντες δεν είχαν ακόμη επιτύχει την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, παρά το γεγονός ότι εξάντλησαν τις δυνατότητες που είχαν στη διάθεσή τους στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξης: CM/Del/Dec(2023)1483/H46-15/06 Δεκεμβρίου 2023- H46-15 Bekir-Ousta και λοιποί κατά Ελλάδας (προσφυγή αριθ. 35151/05).

²⁶⁷ Συμβούλιο της Ευρώπης (2024), Supervision of the execution of judgments decisions of the European Court of Human Rights (Εποπτεία της εκτέλεσης αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου) — 17η ετήσια έκθεση της Επιτροπής Υπουργών — 2023, σ. 137. Η ΕΕΔΑ αναφέρει ότι η Ελλάδα εξακολουθεί να διατηρεί ικανοποιητικό ιστορικό επιδόσεων όσον αφορά την καταβολή δίκαιης ικανοποίησης την οποία διατάσσει το Δικαστήριο. ENNHRI (2024), The state of the rule of law in the European Union, Reports from National Human Rights Institutions, Greece, Greek NCHR (Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Εκθέσεις εθνικών οργανισμών για τα ανθρώπινα δικαιώματα, Ελλάδα, ΕΕΔΑ) σ. 276.

²⁶⁸ Δεδομένα σύμφωνα με την ηλεκτρονική βάση δεδομένων του Συμβουλίου της Ευρώπης (HUDOC).

²⁶⁹ Στην έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι είχε σημειωθεί κάποια πρόοδος όσον αφορά τη σύσταση για διασφάλιση της αναλογικότητας των απαιτήσεων εγγραφής των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, προκειμένου να διατηρηθεί ανοικτό πλαίσιο για τη λειτουργία τους. Εκθέσεις του 2022 και του 2023 για το κράτος δικαίου, Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 3.

²⁷⁰ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 38· νόμος 4873/2021. Οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών πρέπει να εγγραφούν εάν επιθυμούν να υποβάλουν αίτηση για κρατική χρηματοδότηση και άλλες παροχές. Οι απαιτήσεις εγγραφής στη Δημόσια Βάση Δεδομένων είναι απλούστερες και η χρηματοδότηση ανέρχεται σε 50 000 EUR. Για το κεντρικό μητρώο, οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών πρέπει να υποβάλουν πρόσθετα έγγραφα και μπορούν να λάβουν χρηματοδότηση άνω των 50 000 EUR, καθώς και στήριξη μέσω στοχευμένων φορολογικών απαλλαγών και πρόσθετων φορολογικών κινήτρων.

Εξακολουθούν να λειτουργούν τα εννέα ειδικά μητρώα που τηρούνται από διάφορα υπουργεία, συμπεριλαμβανομένων των δύο Ειδικών Μητρώων του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου²⁷². Καταβάλλονται συνεχείς προσπάθειες για να καταστούν τα διάφορα μητρώα διαλειτουργικά, πράγμα το οποίο θα ελαχιστοποιήσει τον αριθμό των εγγράφων που πρέπει να υποβληθούν εκ νέου και θα αποτρέψει την αλληλεπικάλυψη²⁷³. Τον Μάιο του 2024 το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου κατήργησε την υποχρέωση των εγγεγραμμένων οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών να ανανεώνουν ανά τριετία την εγγραφή τους στα ειδικά μητρώα του²⁷⁴. Πρόκειται για θετικά βήματα που αποσκοπούν στη μείωση του κόστους και του διοικητικού φόρτου, ενώ εξακολουθεί να είναι αναγκαία η αξιολόγηση της ουσίας του ισχύοντος νομικού πλαισίου και του αντικτύπου του στην ικανότητα λειτουργίας των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, ιδίως όσων ασχολούνται με τη διεθνή προστασία, τη μετανάστευση και την κοινωνική ενσωμάτωση²⁷⁵. Τον Οκτώβριο του 2023, σε στοχευμένη συνάντηση με οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου ανακοίνωσε την πρόθεσή του να επανεξετάσει το νομικό πλαίσιο που διέπει τα ειδικά μητρώα του και ζήτησε ανατροφοδότηση. Αρκετές οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών ανέφεραν συγκεκριμένες ανησυχίες και υπέβαλαν συγκεκριμένες προτάσεις²⁷⁶. Το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου συνεργάζεται με ΟΚΠ, γεγονός που θα μπορούσε να προετοιμάσει το έδαφος για τη δημιουργία συστήματος διαρθρωμένου διαλόγου²⁷⁷, και προτίθεται να υποβάλει

²⁷¹ Τους πρώτους έξι μήνες, εγγράφηκαν στη Δημόσια Βάση Δεδομένων 703 οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, ενώ 628 εγγράφηκαν στο Ειδικό Μητρώο. Ο μέσος χρόνος για την επεξεργασία των αιτήσεων ήταν σύντομος και πολύ χαμηλότερος από τις προθεσμίες που προβλέπει ο νόμος. Γραπτές παρατηρήσεις που παρασχέθηκαν από το Υπουργείο Εσωτερικών κατά την επίσκεψη στη χώρα.

²⁷² Μητρώο Ελληνικών και Ξένων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και Μητρώο Μελών ΜΚΟ· επί του παρόντος είναι εγγεγραμμένες 87 οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, με περίπου 2 200 μέλη, τα οποία έχουν καταχωριστεί στο Μητρώο Μελών ΜΚΟ, 8 αιτήσεις εκκρεμούν, ενώ η αίτηση εγγραφής 116 οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών έχει απορριφθεί τουλάχιστον μία φορά. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου κατά την επίσκεψη στη χώρα.

²⁷³ Το Υπουργείο Εσωτερικών και το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου εργάζονται για τη θέσπιση ηλεκτρονικής διαδικασίας έγκρισης, μέσω της οποίας θα επαληθεύεται η εγγραφή μιας οργάνωσης της κοινωνίας των πολιτών σε ένα από τα μητρώα τους και οι επικαιροποιήσεις της κατάστασης θα ενσωματώνονται αυτόματα σε άλλα μητρώα. Τα σχέδια θα συμπεριλάβουν σταδιακά όλα τα υφιστάμενα μητρώα, ενώ η διαλειτουργικότητα θα υλοποιηθεί έως τις αρχές του 2025. Γραπτές παρατηρήσεις που παρασχέθηκαν από το Υπουργείο Εσωτερικών κατά την επίσκεψη στη χώρα· ετήσιο σχέδιο δράσης 2024 του Υπουργείου Εσωτερικών.

²⁷⁴ Ως εκ τούτου, οι εγγεγραμμένες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών παραμένουν εγγεγραμμένες έως ότου ληφθεί απόφαση ανάκλησης. Υπουργική Απόφαση 148104/19-5-2024.

²⁷⁵ Εκθέσεις του 2021, του 2022 και του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 16, 27-28 και 36 αντίστοιχα.

²⁷⁶ Οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών αναφέρουν i) την υπερβολική διακριτική ευχέρεια της διοίκησης όσον αφορά την απόρριψη ή την αναστολή της εγγραφής για λόγους που δεν προβλέπονται ρητά στον νόμο· ii) την επιμονή της διοίκησης να επιβάλλει απαιτήσεις εγγραφής στους δικηγόρους· iii) τη συμβατότητα του νομικού πλαισίου με τη νομοθεσία της ΕΕ για την προστασία των δεδομένων. Joint Civil Society Submission to the European Commission on the Rule of Law Report (Κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την κατάρτιση του κράτους δικαίου), σημεία 112-123· παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από την Ένωση Πολιτικών Ελευθεριών για την Ευρώπη για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 19-20· παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Δίκτυο Παρακολούθησης της Συνοριακής Βίας για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 25-26· παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Πολιτών για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου, σ. 7-8.

²⁷⁷ Το σύστημα θα καθιερώσει ετήσια συνάντηση υψηλού επιπέδου μεταξύ της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών καθώς και τακτικές επιχειρησιακές συνεδριάσεις με όλες τις σχετικές υπηρεσίες του εν λόγω Υπουργείου. Βασικό

συγκεκριμένη πρόταση²⁷⁸. Το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν έχει ακόμη εκδώσει την απόφασή του στην υπόθεση στο πλαίσιο της οποίας αμφισβητήθηκαν ορισμένες πτυχές της νομιμότητας της νομοθεσίας, η οποία εκκρεμεί για περισσότερα από τρία έτη²⁷⁹. Αρκετές οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που προσφέρουν κρίσιμες υπηρεσίες σε πρόσφυγες και μετανάστες έχουν αναφέρει στην ειδική ομάδα της Επιτροπής για τη διαχείριση της μετανάστευσης δυσκολίες όσον αφορά τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις εγγραφής. Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι ΜΚΟ ανέφεραν ότι οι δυσκολίες όσον αφορά την εγγραφή είχαν ως αποτέλεσμα την προσωρινή αναστολή των δραστηριοτήτων τους ή την πλήρη αδυναμία λειτουργίας τους λόγω της δέσμευσης των περιουσιακών τους στοιχείων από τις τράπεζες²⁸⁰. Σύμφωνα με την ΕΕΔΑ, η ασυνεπής και αδιαφανής εφαρμογή των νομικών απαιτήσεων εγγραφής και οι αυξημένες διατυπώσεις έχουν οδηγήσει πολλές οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών είτε να εγκαταλείψουν την Ελλάδα είτε να μειώσουν την επιτόπια παρουσία τους²⁸¹. Η Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα αναφέρθηκε στο ελληνικό σύστημα εγγραφής ως ζήτημα που προκαλεί ανησυχία²⁸². Βάσει των ανωτέρω, έχει σημειωθεί κάποια περαιτέρω πρόοδος όσον αφορά την εφαρμογή της σύστασης που διατυπώθηκε στην έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου.

Εξακολουθούν να υπάρχουν ανησυχίες σχετικά με τον χώρο για την κοινωνία των πολιτών. Ο χώρος της κοινωνίας των πολιτών στην Ελλάδα παραμένει «εμποδιζόμενος» λόγω ανησυχιών σχετικά με οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που εργάζονται με πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο²⁸³. Τον Ιούλιο του 2023 η επίτροπος του Συμβουλίου της

στοιχείο του συστήματος διαρθρωμένου διαλόγου θα είναι οι στοχευμένες διαβουλεύσεις για μελλοντικές πρωτοβουλίες του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου. Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου κατά την επίσκεψη στη χώρα.

²⁷⁸ Το σχέδιο δράσης του 2024 του Υπουργείου Μετανάστευσης, στο πλαίσιο της δράσης που αφορά τον έλεγχο των αιτήσεων και την εγγραφή των ΟΚΠ, περιλαμβάνει ορόσημο που προβλέπει τριμηνιαία συνάντηση με τις ΟΚΠ για ενημέρωση και καλύτερο συντονισμό. Η κυβέρνηση υπέβαλε επικαιροποιημένο σχέδιο δράσης που περιλαμβάνει νέα δράση με ορόσημο για τη βελτίωση και την επικαιροποίηση του ισχύοντος νομικού πλαισίου. Γραπτές παρατηρήσεις της Ελλάδας.

²⁷⁹ Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 36.

²⁸⁰ Για παράδειγμα, η Boat Refugee Foundation, η οποία δραστηριοποιείται στην υποδοχή και την παροχή ιατρικών υπηρεσιών και τη στήριξη της ψυχικής υγείας, αναγκάστηκε να αναστείλει προσωρινά τις επιτόπιες δραστηριότητές της. Η HIAS Greece θεωρεί ότι η απόρριψη της αίτησής της είχε ως αποτέλεσμα την απενεργοποίηση των τραπεζικών λογαριασμών της και την αδυναμία της να πραγματοποιεί χρηματοοικονομικές συναλλαγές, συμπεριλαμβανομένης της καταβολής μισθών, εξόφλησης λογαριασμών τηλεπικοινωνίας και της καταβολής δικαστικών τελών. Γραπτές παρατηρήσεις που παρασχέθηκαν από την HIAS Greece κατά την επίσκεψη στη χώρα.

²⁸¹ Η ΕΕΔΑ αναφέρθηκε σε επιτόπια επίσκεψη στο νησί της Σάμου και συνέστησε στις εθνικές αρχές να επανεξετάσουν το νομικό πλαίσιο που διέπει τα ειδικά μητρώα και να θεσπίσουν διαφανή και ενιαία κριτήρια. ENNHRI (2024), The state of the rule of law in the European Union, Reports from National Human Rights Institutions, Greece, Greek NCHR (Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Εκθέσεις των Εθνικών Οργανισμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Ελλάδα, ΕΕΔΑ) σ. 258-260.

²⁸² Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (2024), Protecting the Defenders Ending reducing reduction of human rights defenors assistance refugees, asylum seekers and migrants in Europe (Προστασία των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων — Πρέπει να τεθεί τέρμα στην καταστολή των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που βοηθούν τους πρόσφυγες, τους αιτούντες άσυλο και τους μετανάστες στην Ευρώπη), σύσταση, σ. 16-17.

²⁸³ Αξιολόγηση από τη CIVICUS· οι βαθμολογίες δίνονται σε κλίμακα πέντε κατηγοριών, οι οποίες ορίζονται ως: ανοικτός, περιορισμένος, εμποδιζόμενος, υπό καταστολή και κλειστός. [CIVICUS (2023), Monitor tracking civic space — Greece] (Παρατηρητήριο του χώρου δράσης της κοινωνίας των πολιτών — Ελλάδα)· έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σ. 37.

Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα κάλεσε την Ελλάδα να δημιουργήσει και να διατηρήσει ενεργά ευνοϊκό νομικό πλαίσιο και ένα πολιτικό και δημόσιο περιβάλλον που θα ευνοεί την ύπαρξη και τη λειτουργία των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών²⁸⁴. Τον Σεπτέμβριο του 2023 ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών, ανταποκρινόμενος σε αίτημα 115 δικηγόρων, εξέφρασε την άποψη ότι οι δικηγόροι που παρέχουν νομικές συμβουλές και συνδρομή σε άτομα που φθάνουν στην Ελλάδα και επιθυμούν να υποβάλουν αίτηση διεθνούς προστασίας δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να θεωρηθούν ότι διευκολύνουν την αντικανονική είσοδο ή διαμονή²⁸⁵. Τον Απρίλιο του 2024 η ΕΕΔΑ επισήμανε ότι η κατάσταση των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που εργάζονται με μετανάστες και αιτούντες άσυλο έχει επιδεινωθεί, και απηύθυνε επείγουσα έκκληση στην κυβέρνηση να αναλάβει δράση, προτείνοντας συγκεκριμένα μέτρα²⁸⁶. Μια μελέτη του Συμβουλίου Εμπειρογνομόνων για τη νομοθεσία περί ΜΚΟ αναφέρεται επίσης στον στιγματισμό και την ποινικοποίηση ορισμένων δραστηριοτήτων των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών στην Ελλάδα²⁸⁷. Η ψήφιση νόμου για τη νομιμοποίηση των γάμων μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου²⁸⁸ αναμένεται να έχει θετικό αντίκτυπο στο εργασιακό περιβάλλον των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών που υπερασπίζονται τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+²⁸⁹. Το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου βρίσκεται σε διαδικασία καθιέρωσης τακτικών συναντήσεων με εκπροσώπους των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών σε συγκεκριμένους θεματικούς άξονες²⁹⁰ και έχει ορίσει σημεία επαφής στις υπηρεσίες του που συναλλάσσονται με ΟΚΠ για την καλύτερη επικοινωνία μ' αυτές²⁹¹. Σχεδιάζει επίσης να χαρτογραφήσει τους συγκεκριμένους τομείς εμπειρογνωσίας των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται στους τομείς της μετανάστευσης και του ασύλου, για τους σκοπούς στοχευμένων διαβουλεύσεων²⁹². Τα σχέδια αυτά αποτελούν θετικά βήματα, τα οποία απομένει να εφαρμοστούν.

²⁸⁴ Συμβούλιο της Ευρώπης: Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, επιστολή προς τον πρωθυπουργό της Ελλάδας, 19 Ιουλίου 2023.

²⁸⁵ Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών (2023), 143/11-09/2023.

²⁸⁶ ΕΕΔΑ, Δήλωση της 22ας Απριλίου 2024 για τους υπερασπιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο του προσφυγικού/μεταναστευτικού. ΕΕΔΑ, Δήλωση της 22ας Απριλίου 2024 για τους υπερασπιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο του προσφυγικού/μεταναστευτικού. ΕΕΔΑ, Δήλωση της 22ας Απριλίου 2024 για τους υπερασπιστές ανθρωπίνων δικαιωμάτων που δραστηριοποιούνται στο πεδίο του προσφυγικού/μεταναστευτικού.

²⁸⁷ Διάσκεψη των ΔΜΚΟ του Συμβουλίου της Ευρώπης, Συμβούλιο Εμπειρογνομόνων για τη νομοθεσία περί ΜΚΟ, Μελέτη για τον στιγματισμό των μη κυβερνητικών οργανώσεων στην Ευρώπη, σ. 23, 32-33.

²⁸⁸ Νόμος 5089/2024.

²⁸⁹ Joint Civil Society Submission to the European Commission on the Rule of Law Report (Κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την κατάρτιση του κράτους δικαίου), σημείο 203. Τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ+, καθώς και οι υπερασπιστές τους, αναφέρονται ως στόχοι περιστατικών ρατσιστικής βίας. Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2024), Ετήσια έκθεση 2022.

²⁹⁰ Μια πρώτη συνάντηση για να συζητηθούν θέματα που προκύπτουν από τις δραστηριότητες των ΟΚΠ στους τομείς της μετανάστευσης και του ασύλου, η οποία είχε αρχικά προγραμματιστεί για τον Ιούνιο του 2024, αναβλήθηκε για μεταγενέστερη ημερομηνία. Γραπτές παρατηρήσεις της Ελλάδας.

²⁹¹ Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ελλάδα.

²⁹² Ο.π.

Παράρτημα Ι: Κατάλογος των πηγών με αλφαβητική σειρά*

* * Ο κατάλογος των παρατηρήσεων που ελήφθησαν στο πλαίσιο της διαβούλευσης για την έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου διατίθεται στον ιστότοπο https://commission.europa.eu/publications/2024-rule-law-report-targeted-stakeholder-consultation_el.

Αρειος Πάγος, Απόφαση Διοικητικής Ολομέλειας 2/2024, 15 Φεβρουαρίου 2024.

Βουλή των Ελλήνων, Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης (2024), Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος κατά την επίσκεψη στη χώρα.

Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας (2024), Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 543 — Στάση των επιχειρήσεων απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ.

Γενική Διεύθυνση Επικοινωνίας (2024), Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο 548 — Στάση των πολιτών απέναντι στη διαφθορά στην ΕΕ.

Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα (2023), *Predatorgate scandal in Greece: RSF denounces the political sabotage of the investigation*, (Σκάνδαλο «Predatorgate» στην Ελλάδα: Οι Δημοσιογράφοι χωρίς Σύνορα καταγγέλλουν την πολιτική δολιοφθορά της έρευνας), Δήλωση της 2ας Νοεμβρίου 2023.

Διεθνές Ινστιτούτο Τύπου (IPI) κ.ά. (2024), *Greece: Ahead of court hearing, SLAPP lawsuit against media and journalists must be dropped*, (Ενόψει της ακροαματικής διαδικασίας, πρέπει να τεθεί τέλος στις στρατηγικές αγωγές προς αποθάρρυνση της συμμετοχής του κοινού κατά μέσων ενημέρωσης και δημοσιογράφων), 18 Ιανουαρίου 2024.

Διεθνής Διαφάνεια (2024), Δείκτης αντίληψης της διαφθοράς για το 2023, <https://www.transparency.org/en/cpi/2023>.

Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών (2023), Προσφυγή ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, 30 Νοεμβρίου 2023.

Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών (2024), δελτίο Τύπου του προέδρου, 14 Μαρτίου 2024.

Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών (2024), Δικαστική ανεξαρτησία — Τα όρια της κριτικής στη δικαιοσύνη, δελτίο Τύπου, 23 Φεβρουαρίου 2024.

Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2024), Δελτίο Τύπου σχετικά με το βίαιο περιστατικό κατά δύο ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στη Θεσσαλονίκη, 15 Μαρτίου 2024.

Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (2024), Ετήσια έκθεση 2022.

Εθνική Αρχή Διαφάνειας (2024), Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Εθνική Αρχή Διαφάνειας για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου κατά την επίσκεψη στη χώρα.

Εθνική Αρχή Διαφάνειας (2024), Δελτίο Τύπου «Εφαρμογή e-Reitharxika» [Εθνική Αρχή Διαφάνειας — Εφαρμογή e-Reitharxika \(aead.gr\)](https://www.aead.gr).

Εθνική Αρχή Διαφάνειας (2024), Έκθεση για την υλοποίηση του εθνικού στρατηγικού σχεδίου για την καταπολέμηση της διαφθοράς 2022-2025 2ο εξάμηνο 2023.

Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης, Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού, Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, Συνήγορος του Πολίτη και Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (2023), Δελτίο Τύπου των συνταγματικά κατοχυρωμένων ανεξάρτητων αρχών για το συνέδριο με θέμα: «Συνταγματικά κατοχυρωμένες ανεξάρτητες αρχές: Η συμβολή τους σε ένα ευρωπαϊκό δημοκρατικό κράτος δικαίου», 7 Νοεμβρίου 2023.

Εισαγγελείς Οικονομικού Εγκλήματος (2024), Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από τους Εισαγγελείς Οικονομικού Εγκλήματος κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

Ελεγκτικό Συνέδριο (2024), Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Ελεγκτικό Συνέδριο για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα.

Ελληνική Αρχή Προστασίας Δεδομένων (2023), *Ενέργειες της ΑΠΔ σε σχέση με δραστηριότητες εγκατάστασης και χρήσης κατασκοπευτικού λογισμικού στην Ελλάδα*, δελτίο Τύπου της 20ής Ιουλίου 2023.

Ελληνική Αστυνομία (2024), *Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ελληνική Αστυνομία κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα*.

Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (2023), *Δήλωση για τις ανεξάρτητες αρχές, Ζητήματα διασφάλισης της θεσμικής ακεραιότητας των συνταγματικά κατοχυρωμένων ανεξάρτητων αρχών και σεβασμός του καθεστώτος των αυξημένων εγγυήσεων των μελών τους*, 30 Νοεμβρίου 2023.

Ελληνική κυβέρνηση (2024), *Πληροφορίες που παρασχέθηκαν από την Ελλάδα για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου*.

Ενιαία Αρχή Δημόσιων Συμβάσεων (Ε.Α.ΔΗ.ΣΥ.), *Γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ενιαία Αρχή Δημόσιων Συμβάσεων κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα*

Ευρωπαϊκή Εισαγγελία (2023), Ελλάδα: *Η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία άσκησε ποινική δίωξη εις βάρος 23 υπόπτων για εγκλήματα που αφορούν σιδηροδρομικά συστήματα Σηματοδότησης-Τηλεδιοίκησης*, δελτίο Τύπου, 12 Δεκεμβρίου 2023.

Ευρωπαϊκή Εισαγγελία (2024), *Ετήσια έκθεση της EPPO 2023*. https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2024-03/EPPO_Annual_Report_2023.pdf.

Ευρωπαϊκή Εισαγγελία (2024), *Ετήσια έκθεση της EPPO 2023*. https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2024-03/EPPO_Annual_Report_2023.pdf.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2020), *Έκθεση του 2020 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα*.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2021), *Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα*.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022), *Έκθεση του 2022 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα*.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022), *Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης*.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2023), *Έκθεση του 2023 για το κράτος δικαίου, κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα*.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2023), *Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης*.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2024), *Έκθεση χώρας 2024— Ελλάδα [SWD(2024) 608 final]*.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2024), *Πίνακας αποτελεσμάτων της ΕΕ στον τομέα της δικαιοσύνης*.

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2024, Alkhatib και λοιποί κατά Ελλάδα, 3566/16.

Ευρωπαϊκό δίκτυο δικαστικών συμβουλίων (2024), *Στοιχεία από το ευρωπαϊκό δίκτυο δικαστικών συμβουλίων για την έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου*.

Ευρωπαϊκό Δίκτυο των Εθνικών Οργανισμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (2024), *The state of the rule of law in the European Union, Reports from National Human Rights Institutions, Greece, Greek National Commission for Human Rights (Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εκθέσεις των Εθνικών Οργανισμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, Ελλάδα, Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου)*.

Ευρωπαϊκό Κέντρο Ελευθερίας του Τύπου και των Μέσων Ενημέρωσης (2024), *Mapping Media Freedom, Greece country profile (Χαρτογράφηση της ελευθερίας των μέσων ενημέρωσης, προφίλ χώρας: Ελλάδα)*.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ψήφισμα της 7ης Φεβρουαρίου 2024 σχετικά με το κράτος δικαίου και την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης στην Ελλάδα.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Έκτακτο Ευρωβαρόμετρο: Μελέτη του 2023 για τα μέσα ενημέρωσης και επικοινωνίας.

Ευρωπαϊκό Φόρουμ Πολιτών (2024), Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Πολιτών για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου.

Καθημερινή (2023) Παρακολούθησεις, το αίτημα των δύο δικαστών στην ΑΔΑΕ, 24 Οκτωβρίου 2023.

Κατάλογος αντικειμένων που προσφέρθηκαν ως δώρα στα μέλη της κυβέρνησης και στους υφυπουργούς κατά τα έτη 2022-2023 https://www.primeminister.gr/wp-content/uploads/2024/05/katalogos_2022-2023.pdf

Κέντρο Φιλελευθέρων Σπουδών (ΚΕΦΙΜ) (2023), Δείκτης Ποιότητας Νομοθέτησης 2023.

Ν.Κ. Αλιβιζάτος, Γνωμοδότηση για τον νέο Δικαστικό Χάρτη, 26 Φεβρουαρίου 2024.

Ομοσπονδία Δικαστικών Υπαλλήλων Ελλάδας (2023), Απόφαση του Συνεδρίου της Ομοσπονδίας Συλλόγου Δικαστικών Υπαλλήλων, 29 Νοεμβρίου – 2 Δεκεμβρίου 2023.

ΟΟΣΑ (2023), *Implementing the OECD Anti-Bribery Convention (Εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της δωροδοκίας)*, Έκθεση 4ης φάσης για την Ελλάδα.

ΟΟΣΑ (2024), *Anti-corruption and Integrity Outlook, Country Fact sheet for Greece (Προοπτικές για την καταπολέμηση της διαφθοράς και την ακεραιότητα)*, δελτίο χώρας για την Ελλάδα) <https://www.oecd.org/publication/anti-corruption-and-integrityoutlook/2024/webbooks/dynamic/anti-corruption-integrity-outlook-country-notes/d0a9beef/pdf/greece.pdf>.

ΟΟΣΑ (2024), *Implementing the OECD Anti-Bribery Convention (Εφαρμογή της Σύμβασης του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της δωροδοκίας)*, Έκθεση 4ης φάσης για την Ελλάδα.

Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (2024), Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου.

Συμβούλιο της Επικρατείας (2024), Απόφαση (ολομέλεια) 465/2024 της 5ης Απριλίου 2024.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2023), Εκτελεστική απόφαση του Συμβουλίου της 13ης Ιουλίου 2021, για την έγκριση της αξιολόγησης του σχεδίου ανάκαμψης και ανθεκτικότητας της Ελλάδας και παράρτημα.

Συμβούλιο της Ευρώπης, Επιτροπή Υπουργών (2023), Απόφαση CM/Del/Dec(2023)1483/H46-16.

Συμβούλιο της Ευρώπης, Πλατφόρμα για την προώθηση της προστασίας της δημοσιογραφίας και της ασφάλειας των δημοσιογράφων.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή της Βενετίας (2019), *Principles on the protection and promotion of the Ombudsman institution (the Venice principles) [Αρχές σχετικά με την προστασία και την προώθηση του θεσμού του Διαμεσολαβητή (αρχές της Βενετίας)]* (CDL-AD(2019)005-e).

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επιτροπή Υπουργών (2010), *Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities [Σύσταση CM/Rec (2010)12 της Επιτροπής Υπουργών προς τα κράτη μέλη σχετικά με τους δικαστές: ανεξαρτησία, αποδοτικότητα και αρμοδιότητες]*.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (2023), *Statement Greece: The Ombudsman institution opening an independent investigation into the Pylos shipwreck is a welcome step (Δήλωση για την Ελλάδα: Η κίνηση ανεξάρτητης έρευνας από το θεσμικό όργανο του Συνηγόρου του Πολίτη είναι μια ευπρόσδεκτη εξέλιξη)*, 9 Νοεμβρίου 2023.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (2024), *Protecting the Defenders Ending reducing reduction of human rights defenors assistance refugees, asylum seekers and*

migrants in Europe (Προστασία των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων — Πρέπει να τεθεί τέρμα στην καταστολή των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που βοηθούν τους πρόσφυγες, τους αιτούντες άσυλο και τους μετανάστες στην Ευρώπη), Σύσταση.

Συμβούλιο της Ευρώπης: Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, *επιστολή προς τον πρωθυπουργό της Ελλάδας*, 19 Ιουλίου 2023

Συμβούλιο της Ευρώπης: Κοινοβουλευτική Συνέλευση (2023), *Ψήφισμα 2513, Regasus και παρόμοιο κατασκοπευτικό λογισμικό και μυστική κρατική παρακολούθηση*.

Συμβούλιο των Δικηγορικών Συλλόγων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (CCBE) (2024), *Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Συμβούλιο των Δικηγορικών Συλλόγων της Ευρώπης για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου*.

Συνήγορος του Πολίτη (2023), *Δελτίο Τύπου της 9ης Νοεμβρίου 2023, Ο Συνήγορος του Πολίτη ερευνά το ναυάγιο του Πύλου*.

Συνήγορος του Πολίτη (2023), *Ειδική έκθεση 2022, Εθνικός Μηχανισμός Διερεύνησης Περιστατικών Αυθαιρεσίας*.

Υπουργείο Δικαιοσύνης (2023), *Ετήσιο σχέδιο δράσης 2024*.

Υπουργείο Δικαιοσύνης (2024), *Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Δικαιοσύνης για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα*.

Υπουργείο Εσωτερικών (2024), *Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Εσωτερικών για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα*.

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (2023), *Ετήσιο σχέδιο δράσης 2024*.

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (2024), *Γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου κατά την επίσκεψη στη χώρα*.

Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη (2024), *Γραπτές παρατηρήσεις που παρασχέθηκαν από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη κατά την επίσκεψη στην Ελλάδα*.

Border Violence Monitoring Network (Δίκτυο Παρακολούθησης της Βίας στα Σύνορα) (2024), *Παρατηρήσεις του Border Violence Monitoring Network για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου*.

Centre for Media Pluralism and Media Freedom (Κέντρο για την πολυφωνία και την ελευθερία των μέσων μαζικής επικοινωνίας), *Monitoring Media Pluralism in the Digital Era in the year 2022 (2023) Country report: Greece [Παρακολούθηση της πολυφωνίας στα μέσα μαζικής επικοινωνίας για το 2022 (2023) — Έκθεση για την Ελλάδα]*.

CEPEJ (2021), *Study on the functioning of judicial systems in the EU Member States (Μελέτη για τη λειτουργία των δικαστικών συστημάτων στα κράτη μέλη της ΕΕ)*.

CIVICUS (2023), *Monitor tracking civic space — Greece (Παρατηρητήριο του χώρου δράσης της κοινωνίας των πολιτών — Ελλάδα)*, <https://monitor.civicus.org/country/greece/>.

Civil Liberties Union for Europe (Ένωση για τις ατομικές ελευθερίες στην Ευρώπη) (2024), *Παρατηρήσεις που υπέβαλε η Ένωση για τις Ατομικές Ελευθερίες στην Ευρώπη για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου*.

European Implementation Network (Ευρωπαϊκό Φόρουμ Εφαρμογής) (2024), *Παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Εφαρμογής για την κατάρτιση της έκθεσης του 2024 για το κράτος δικαίου*.

Franet [Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου (σε συνεργασία με την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και το Κέντρο Ενημέρωσης και Τεκμηρίωσης για τον ρατσισμό, την

οικολογία, την ειρήνη και τη μη βία «Αντιγόνη»)] (2024), *Country research - Legal environment and space of civil society organisations in supporting fundamental rights (Ερευνα ανά χώρα — Νομικό περιβάλλον και χώρος των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών για την υποστήριξη των θεμελιωδών δικαιωμάτων)*[Ελλάδα], Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, <https://fra.europa.eu/en/publication/2024/fundamental-rights-report-2024>.

GRECO (2022), *Fifth Evaluation Round – Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies [Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων για την πρόληψη της διαφθοράς και την προώθηση της ακεραιότητας στις κεντρικές κυβερνήσεις (ανώτατες εκτελεστικές λειτουργίες) και στις υπηρεσίες επιβολής του νόμου] — Έκθεση αξιολόγησης για την Ελλάδα*.

GRECO (2024), *Fifth Evaluation Round, Preventing corruption and promoting integrity in central governments (top executive functions) and law enforcement agencies — Compliance Report on Greece [Πέμπτος γύρος αξιολογήσεων για την πρόληψη της διαφθοράς και την προώθηση της ακεραιότητας στις κεντρικές κυβερνήσεις (ανώτατες εκτελεστικές λειτουργίες) και στις υπηρεσίες επιβολής του νόμου] — Έκθεση συμμόρφωσης για την Ελλάδα*.

GRECO (Ομάδα χωρών κατά της διαφθοράς) (2023), *Fourth Evaluation Round, Preventing corruption in respect of members of Parliament, judges and prosecutors — Second Addendum to the Second Compliance Report on Greece (Τέταρτος γύρος αξιολογήσεων, Πρόληψη της διαφθοράς βουλευτών, δικαστών και εισαγγελέων — Δεύτερη προσθήκη στη δεύτερη έκθεση συμμόρφωσης για την Ελλάδα)*.

HIAS Greece (2024), *Γραπτές παρατηρήσεις που παρασχέθηκαν από την HIAS Greece κατά την επίσκεψη στη χώρα*.

Médecins Sans Frontières και 11 άλλες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών (2024), *Επιστολή της 20ής Μαρτίου 2024 προς τη Γενική Γραμματέα Υποδοχής Αιτούντων Άσυλο*.

Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης), *Murdered, surveilled and sued: decisive action needed to protect journalists and salvage press freedom in Greece (Δολοφονίες, παρακολουθήσεις και μηνύσεις: χρειάζεται αποφασιστική δράση για την προστασία των δημοσιογράφων και τη διάσωση της ελευθερίας του Τύπου στην Ελλάδα)*, 27 Σεπτεμβρίου 2023.

Media Freedom Rapid Response (Μηχανισμός ταχείας αντίδρασης για την ελευθερία των μέσων ενημέρωσης) — *Mission Report: Stemming the tide of Greek media freedom decline (Έκθεση αποστολής: Ανάσχεση της τάσης μείωσης της ελευθερίας των ελληνικών μέσων ενημέρωσης)*, 30 Ιανουαρίου 2024.

Reporters Without Borders (Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα) (2024), *2024 World Press Freedom Index (Παγκόσμιος δείκτης ελευθερίας του Τύπου για το 2024)*.

SyntagmaWatch (2024), Ν. Παπασπύρου, *Σύνταγμα: Ερμηνεία κατ' άρθρο, άρθρο 74, Τροπολογίες επί νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων*.

Vouliwatch, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (GCR), HIAS Greece, Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA), Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Reporters United (2024), *Greece in Institutional Decline, Joint Civil Society Submission to the European Commission on the 2024 Rule of Law (Η Ελλάδα αντιμέτωπη με την παρακμή των θεσμών, Κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την κατάρτιση του κράτους δικαίου για το 2024)*, Ιανουάριος 2024.

Vouliwatch, Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες (GCR), HIAS Greece, Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA), Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Reporters United (2024), *Greece in Institutional Decline, 60-day update, Addendum to the Joint Civil Society Submission to the European Commission on the 2024 Rule of Law (Η Ελλάδα αντιμέτωπη με την*

παρακμή των θεσμών, Επικαιροποίηση 60 ημέρες μετά, Κοινή αναφορά της κοινωνίας των πολιτών στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την κατάρτιση του κράτους δικαίου για το 2024), Μάρτιος 2024.

Παράρτημα II: Επίσκεψη στην Ελλάδα

Οι υπηρεσίες της Επιτροπής διεξήγαγαν τηλεδιασκέψεις τον Μάρτιο του 2024 με τους ακόλουθους φορείς:

- Άρειος Πάγος
- Αρχή Διασφάλισης του Απορρήτου των Επικοινωνιών (ΑΔΑΕ)
- Γενική Γραμματεία Επικοινωνίας και Ενημέρωσης
- Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων
- Διεθνής Διαφάνεια Ελλάς
- Δικηγορικοί Σύλλογοι Ελλάδας
- Εθνική Αρχή Διαφάνειας
- Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
- Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης
- Ειδική Γραμματεία του Προέδρου της Βουλής
- Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος και Διεύθυνση Οικονομικής Αστυνομίας
- Εισαγγελία του Αρείου Πάγου
- Ελεγκτικό Συνέδριο
- Ελληνική Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔ)
- Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.
- Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
- Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (ΕΡΤ)
- Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες
- Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΑΑΔΗΣΥ)
- Ένωση Ανταποκριτών Ξένου Τύπου Ελλάδας
- Ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων
- Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ)
- Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης
- Καθηγητής Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, μέλος της Επιτροπής της Βενετίας
- Πανελλήνια Ομοσπονδία Ενώσεων Συντακτών
- Συμβούλιο της Επικρατείας
- Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (ΣΕΒ)
- Συνήγορος του Πολίτη
- Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας, Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη
- Υπουργείο Δικαιοσύνης
- Υπουργείο Εσωτερικών
- Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου
- Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη
- HIAS Greece
- Refugee Support Aegean (Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο)
- Reporters United
- Vouliwatch

* Η Επιτροπή συναντήθηκε επίσης με τους ακόλουθους οργανισμούς στο πλαίσιο σειράς οριζόντιων συνεδριάσεων:

- Δημοσιογράφοι Χωρίς Σύνορα
- Διεθνές Ινστιτούτο Τύπου
- Διεθνής Αμνηστία ΕΕ
- Διεθνής Διαφάνεια ΕΕ
- Διεθνής Ομοσπονδία για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
- Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Δημοσιογράφων
- Ευρωπαϊκή Σύμπραξη για τη Δημοκρατία
- Ευρωπαϊκό Φόρουμ Νεολαίας
- Κέντρο Ευρωπαϊκού Εθελοντισμού
- Centre for Democracy and Technology Europe (Κέντρο για τη Δημοκρατία και την Τεχνολογία Ευρώπης)
- Civil Liberties Union for Europe (Ένωση για τις ατομικές ελευθερίες στην Ευρώπη)
- Civil Rights Defenders (Υπερασπιστές πολιτικών δικαιωμάτων)
- Civil Society Europe (Κοινωνία των Πολιτών της Ευρώπης)
- Culture Action Europe (Πολιτιστική δράση για την Ευρώπη)
- Democracy Reporting International
- European Centre for Non-Profit Law (Ευρωπαϊκό Κέντρο για το Δίκαιο των Μη Κερδοσκοπικών Οργανώσεων)
- European Civic Forum (Ευρωπαϊκό φόρουμ πολιτών)
- Free Press Unlimited
- International Planned Parenthood Federation (Διεθνής Ομοσπονδία Οικογενειακού Προγραμματισμού)
- Irish Council for Civil Liberties (Συμβούλιο Πολιτικών Ελευθεριών Ιρλανδίας)
- JEF Europe
- Open Society Foundations
- Philanthropy Europe Association
- PICUM
- SOLIDAR